

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

Mustafa GÜRKAN

**SOSYOLOJİK AÇIDAN GÖÇ VE YASADIŞI GÖÇ
HAREKETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŐMANI

Yrd. Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR

KIRIKKALE – 2006

ÖZET

İnsanlık tarihinin en eski zamanlarından beri var olan göç, tüm canlıların hayatlarını daha iyi şartlarda sürdürebilmeleri ya da yaşamlarını devam ettirebilmelerinin ön koşulu olarak, çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen bir yer değiştirme hareketidir.

İlkel çağlarda doğal afetler, beslenme ihtiyacını ya da temel yaşam gereksinimlerini karşılayamama gibi nedenlerle göç eden insanlar, daha sonraları çoğunlukla ekonomik ve siyasi nedenlerle ülke içerisinde veya uluslararası düzeyde göçlerini sürdürmüşlerdir. Özellikle iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesiyle daha da hız kazanan sınıraşan yasadışı göç hareketleri, bugün dünyanın karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi haline gelmiştir.

Ülkemizin Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki ulaşım güzergahları üzerinde bulunması ve komşu ülkelerde savaş ve istikrarsızlık durumlarının yaşanması ise, özellikle yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığı konularında Türkiye'yi kritik bir noktaya koymaktadır.

Bu çalışmada sosyolojik açıdan göç olgusu, ülkemizde yaşanan iç ve dış göç ile yasadışı göç hareketleri ele alınarak değerlendirilmiştir. Çalışma literatüre dayalı bir çalışma olup, daha çok birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışmada yoğunluk son yıllarda önemi artarak karşımıza çıkan ve ülkemizi bir çok yönden etkileyen iç göç ve yasadışı göç sorunları üzerine odaklanmıştır.

ABSTRACT

Existing since the very early times in the history of human beings, migration is the act of changing place, committed by all living things because of various reasons for the continuation their lives in better conditions or as a prerequisite for the maintenance of their lives.

Having migrated in early ages because of disasters or because they can not meet their needs for food or their basic needs, human beings continued migrating inside the country or internationally due to the reasons which are often economic and political. Migration that accelerates more as a result of improvement of communication and transportation possibilities, today, has become one of the most important problems that the whole world faces.

The fact that our country lies on the transportation destinations between the continents of Asia, Europe and Africa and the frequent states of war and instabilities in the neighbouring countries, have put Turkey on a key point regarding the illegal migration and human trafficking.

In this study, the phenomenon of migration sociologically and the subjects of internal and external migration as well as the illegal migration are evaluated. The study is based on the literature and it benefits from primary and secondary resources. This study focuses on the problems of internal migration as well as illegal migration which our country has encountered with increasing importance in the last years and affecting our country in many ways.

ÖNSÖZ

Göç olgusu, dünyanın ve beraberinde ülkemizin bu günlerinin ve yarınlarının oluşmasında etken bir hareketlilik olarak devam etmektedir. Tüm canlılar gibi insanlar da dünya coğrafyası üzerinde çok çeşitli nedenlerle göç etmektedirler. Bu çalışmada sürekli iç içe yaşadığımız ya da çevremizde şahit olduğumuz göç olgusu ve yasadışı göç hareketleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle bu alanda yol almamı sağlayarak gerek yüksek lisans dersleri gerekse çalışmam boyunca her türlü desteği ve emeği veren, beni böyle bir çalışma yapmaya yönlendiren ve rehberlik eden Doç. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN'a ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmak isterim.

Ayrıca, hayatım boyunca beni takip eden sevgili Anneme, Babama, Ablama ve Ağabeyime, çalışmam boyunca bana yardım eden ve sabreden eşim Emine GÜRKAN'a ve canım oğlum Cemal Altuğ'a, yardım ve desteklerinden dolayı Müdürlerim Bekir AKARSU, Yüksel SEZER, Dursun ÖZMEN ağabeyime ve mesai arkadaşlarıma, her türlü destek ve yardımlarından dolayı sevgili arkadaşlarım İsmail Cenk DEMİRKOL, Abdullah KORUCU, Mustafa KAYA ve Cüneyt ZOR'a, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki değerli hocalarıma ve tüm idari personeline teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
KİŞİSEL KABUL	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN TANIMI, GÖÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMLAR VE GÖÇ TEORİLERİ

1.1. GÖÇ KAVRAMI.....	4
1.2. GÖÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMLAR.....	6
1.2.1. Beşeri Açıdan Göç Olgusu	6
1.2.1.1. Sosyolojik Açıdan Göç	7
1.2.1.2. Psikolojik Açıdan Göç	10
1.2.1.3. Ekonomik Açıdan Göç	17
1.2.1.4. Demografik Açıdan Göç	21
1.2.1.5. Yazlak ve Kışlak Hayatı ve Göç	24
1.3. GÖÇ TEORİLERİ.....	27
1.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	27
1.3.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi	30
1.3.3. İtme-Çekme Teorisi	30
1.3.4. Ağ (Network) Teorisi	32
1.4. GÖÇ ÇEŞİTLERİ.....	34
1.4.1 İlkel Göçler	35
1.4.2. Zorlama ile Yapılan Göçler	35
1.4.3. Serbest Göçler	35
1.4.4. Kitlesele Göçler	36

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE TÜRKİYE GERÇEĞİ

2.1. GÖÇÜN TARİHSEL BOYUTU	37
2.2. TÜRKİYE'DE GÖÇÜN TARİHÇESİ.....	40
2.3. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ GERÇEĞİ.....	45
2.3.1. 1927-2000 Yılları Arasında Türkiye' de İç Göçler	49
2.3.2. Türkiye'deki İç Göçün Sebepleri	53
2.3.3. Türkiye'de İç Göçlerin Tespit Yöntemleri	55
2.3.3.1. Genel Nüfus Sayımları	56
2.3.3.2. Nüfus Araştırmaları	56
2.3.4. Beş Yıllık Kalkınma Planları'na Göre İç Göçler	57
2.3.5. Göçün Etki ve Sonuçları	59
2.3.5.1. Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri	60
2.3.5.2. Kentleşmeye Etkileri	61
2.4. TÜRKİYE'DE DIŞ GÖÇ GERÇEĞİ.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YASADIŞI GÖÇ HAREKETLERİ

3.1. KAVRAMLAR.....	70
3.1.1. Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Kavramları	70
3.1.2. Mülteci, İltica, İnsan Ticareti Kavramı ve Yasadışı Göçmen/Göçmen Kaçakçılığından Farkları	72
3.2. YASADIŞI GÖÇ VE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SÜRECİ.....	75
3.2.1. Yasadışı Göçün Nedenleri	75
3.2.2. Yasadışı Göçte Kullanılan Yöntemler	77
3.3. ULUSLARARASI VE ULUSAL MÜCADELE TEDBİRLERİ.....	78
3.3.1. Uluslararası Düzenlemeler	79
3.3.1.1. Sınıraşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol	79
3.3.2. Ulusal Düzenlemeler	80
3.3.2.1. 1994 Tarihli İltica Yönetmeliği	81
3.3.2.2. 5682 sayılı Pasaport Kanunu	83

3.3.2.3. Türk Ceza Kanunlarında Göçmen Kaçakçılığı Suçu	83
3.3.2.4. Ceza Muhakemesi Kanununda Göçmen Kaçakçılığı Suçu	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YASADIŞI GÖÇ VE TÜRKİYE

4.1. TÜRKİYE'DE YASADIŞI GÖÇ VE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE.....	89
4.1.1. Mücadele Çalışmaları	91
4.2. KAYNAK, TRANSİT VE HEDEF ÜLKE TÜRKİYE.....	92
4.2.1. Kaynak Ülke Olarak Türkiye	94
4.2.2. Transit Ülke Olarak Türkiye	96
4.2.3. Hedef Ülke Olarak Türkiye	98
4.3. GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞININ GÖRÜNMEYEN BOYUTLARI	99
4.3.1. Göçmen Kaçakçılığının Görünmeyen Sosyal Boyutları	101
4.3.2. Göçmen Kaçakçılığının Görünmeyen İktisadi Boyutları	105
4.4. AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE YASADIŞI GÖÇ HAREKETLERİ.....	108
5. SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	126

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APK	: Araştırma Planlama ve Koordinasyon
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği
DİE	: Devlet İstatistik Kurumu
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
KOMDB	: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNODC	: Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
YHİDB	: Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı
VB	: Ve benzeri
VS	: Ve saire

GİRİŞ

Göç denilince genellikle akla bir mekandan/yerden bir diğerine gitmek, insanların coğrafi manada bir yerden başka bir yere belli bir süreliğine ya da sürekli olarak gitmesi gelmektedir.

Göç, insanlar gibi, diğer canlıların büyük bir kısmı için de hayatlarını daha iyi şartlarda sürdürebilmek ya da yaşamlarını devam ettirebilmenin ön koşulu olarak, çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen yer değiştirme hareketidir. Ayrıca insanların hayatlarının sona ererek ölümü de toplumda göç olarak nitelendirilmektedir.

İnsanoğlu tarihinin ilk dönemlerinden beri sürekli göç etmiştir. İkel çağlarda insanlar doğal afetler, beslenme ihtiyacını ya da temel yaşam gereksinimlerini karşılayamama gibi nedenlerle göç etmekteyken, daha sonraları sanayileşmeyle birlikte, çoğunlukla ekonomik ve işgücü ihtiyacını karşılama vs. nedenlerle göç etmişlerdir. Dünya coğrafyasına yayılma da bu şekilde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda göçün insanlık tarihinin başlangıcından beri var olduğu ve toplumların ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve tarihin her döneminde, toplumların demografisinde, kültüründe, ekonomisinde, siyasetinde etkili faktörlerden birisi olan göç, bu çok yönlülüğü nedeniyle farklı bilimsel disiplinler tarafından incelenen bir olgudur. İşte bütün toplumları etkilemiş olan ve halen de etkilemekte olan göçler, çeşitli nedenlere bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Zorunlu göçler, gönüllü göçler, mevsimlik göçler, iç göçler, uluslararası göçler, yasadışı göçler gibi.

İnsanlar belli bir zaman sonra, başta ekonomik nedenler olmak üzere, bir çok nedenle imkanları ve fırsatlar dahilinde ülke içerisinde ya da dışında, daha iyi şartlarda hayat sürdürebilme arzusuyla göç etmişlerdir.

Ülkemizde de, Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak insanlar göç etmişlerdir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ülke içerisinde iç göçler, uluslararası boyutta dış göçler şeklinde göçler yaşanmış ve yaşamaya da devam etmektedir.

Ülke içinde gerçekleşen iç göçlerle belli şehirler kozmopolit hale gelmiş, kentsel yapı ve kent kültüründe değişimler yaşanmıştır. Bireysel girişimler ya da devletler arası imzalanan anlaşmalarla Türkiye'den dışa doğru gerçekleşen göçlerle de, özellikle Avrupa ülkeleri olmak üzere milyonlarca Türk, dünyanın çeşitli kıtalarına genellikle daha iyi yaşam koşullarına, ekonomik statüye sahip olabilmek amacıyla dağılmıştır. Bu süreç işgücü göçünün resmi manada durdurulmasıyla birlikte, yapılan araştırmalar ve güvenlik kuvvetlerinin çalışmalarına göre, karakter değiştirerek yasal ve yasadışı göçler şeklinde devam etmekte olduğu görülmektedir.

Günümüzde gelişen iletişim ve ulaşım olanakları, düzensiz göçle mücadeleyi olumsuz yönde etkilemiş, nüfus artışına paralel olarak ihtiyaçların karşılanamaması, ülkeler arasındaki gelişmişlik-gelişmemişlik dengesinin artması gibi etkenler, bilinçsiz ve sahipsiz insanların hayallerini sömüren ve bu yolla ciddi miktarda yasadışı gelir elde eden suç şebekelerince yönetilen sınıraşan suçların doğmasına ve tehlikeli boyutlar kazanmasına sebep olmuştur.

Ülkemizin Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki ulaşım güzergahları üzerinde bulunması, komşu ülkelerdeki savaş ve istikrarsızlık durumunun sürekliliği, fiziki yapısı gibi etkenler Türkiye'yi batılı ülkelerde yaşanan yasadışı göç deneyimlerinden farklı bir noktaya koymaktadır.

Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren, topraklarından Batı Avrupa'ya yönelen, özellikle Afganistan, İran, Irak, Pakistan ve Bangladeş kaynaklı yasadışı göç hareketlerine maruz kalmış, Sovyet Bloku'nun dağılmasından sonra, Romanya, Rusya, Moldova, Ukrayna ve Belarus gibi ülke vatandaşlarının yasadışı göçlerinin hedefi haline gelmiş, diğer yandan vatandaşlarımızın Avrupa'ya yasadışı geçişleri bakımından bir kaynak ülke haline gelmiştir.¹

Yasadışı göç hareketleri, kaynak ve hedef ülkeler ile göçmenlerin güzergahta kullandıkları transit ülkeleri çeşitli şekillerde artan boyutlarda olumsuz etkilemesi, ulusal ve uluslararası boyutta yasadışı göçle mücadelenin önemini ortaya koymuştur.

¹ EGM, YHİDB, Dünya'da ve Türkiye'de Yasadışı Göç, EGM Basımevi, Ankara, 2001, s.21.

Bu çalışmamızda, son yıllarda önemi artarak karşımıza çıkan ve ülkemizi bir çok yönden etkileyen göç olgusunu kavramsal olarak anlamlandırmak amacıyla sosyolojik olarak göç olgusu, göçün tarihsel boyutu, Türkiye’de gerçekleşen göçler ve yasadışı göç hareketleri ortaya konularak, insanları göç etmeye iten ulusal ve uluslararası nedenler, göçün sonuçları ile olası çözüm yolları incelenecektir.

Birinci bölümde, sosyolojik olarak göç kavramı açıklandıktan sonra, çeşitli açılardan göç olgusu ele alınarak, göçle doğrudan ilişkili bilimsel teoriler incelenecek ve göç çeşitleri üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde, tarihsel süreçte göçler ve Türkiye’nin göç tarihçesi açıklandıktan sonra, Türkiye’de gerçekleşen iç-dış göçler verileri birlikte incelendikten sonra, göçün nedenleri ve Türkiye’nin bundan nasıl etkilendiği araştırılacaktır.

Üçüncü bölümde, yasadışı göç, mülteci ve göçmen kaçakçılığı kavramları açıklanarak aralarındaki farklar belirlenecektir. Bu bağlamda yasadışı göçün nedenleri, göçmenler ve göçmen kaçakçıları tarafından kullanılan yöntemler ve mücadelede kullanılan uluslararası ve ulusal hukuki düzenlemelerin neler olduğu sorusuna yanıt aramaya çalışılacaktır.

Dördüncü bölümde ise, Türkiye'nin yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığına ilişkin görünümü, yasadışı göç hareketlerinden nasıl etkilendiği ve kaynak, transit ve hedef ülke konumu araştırılarak, yasadışı göçle mücadele çalışmaları ve Avrupa Birliği üyeliği sürecinde Türkiye'den beklenen ve gerçekleştirilen düzenlemelere yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN TANIMI, GÖÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMLAR VE GÖÇ TEORİLERİ

1.1. GÖÇ KAVRAMI

Göç, TDK Türkçe Sözlüğü'ndeki tanımına göre, ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır.² Meydan Larousse Ansiklopedisi ise göçü "ekonomik, siyasal ya da sosyal nedenlerin etkisiyle bireylerin yer değiştirmesi" olarak tanımlamıştır.³

Göç olgusu değişik biçimler ve isimler altında çok eskilerden beri yaşanan bir olaydır. Tarihi ilk insanlara kadar giden göçler, çeşitli nedenlerle yavaş yavaş yeryüzüne yayılma, keşfedilmemiş bölgelere dağılma şeklinde gerçekleşmiştir. Burada temel amaç hayatı devam ettirme ve daha iyi yaşamının koşullarını erişebilmektir.

İnsanoğlunun coğrafi keşiflerle birlikte yeni yerleri tanımaya başlaması ve göçün tarihçe kısmında detaylı bir şekilde inceleneceği üzere çağları atlaması, yerleşik hayata geçmesiyle göç olgusu da karakter ve şekil değişiklikleri göstermiştir. Bu doğrultuda insanların, hayattan beklentileri ve istekleri farklılaşmış ve daha çok artmış, göç nedenleri de değişmiştir.

Göç; kent, köy gibi yerleşme biriminden diğerine yerleşmek için yapılan nüfus hareketleri⁴ ya da kişilerin gelecekteki hayatlarının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere tamamen yahut geçici bir süre ile bir iskan ünitesinden diğerine

² TDK, Güncel Türkçe Sözlük, <http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?kelime=g%F6%E7>, Erişim: 05/08/2006.

³ Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1971, 5. Cilt, s.251.

⁴ Üner, S., Nüfusbilim Sözlüğü, H. Ü. Yayınları, Ankara, 1972, s.77.

yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi⁵ şeklinde tanımlanmaktadır.

Göçle ilgili tanımlardan da anlaşıldığı üzere, bazı farklılıklar olmasına rağmen tanımlardaki ortak unsurun ‘yer değiştirme’ olduğu görülmektedir. Bu yer değiştirme, kabaca, aynı mahalle içinde çok kısa mesafeli olabileceği gibi, ülke sınırları dışına uzanacak bir eksenle uzun mesafeli de olabilmektedir. (köy, kasaba ve kentler arası göçler ve sınır ötesi göçler). Bu doğrultuda geniş kapsamlı bir göç tanımı yapacak olursak Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.⁶

Ülke içinde çeşitli yöre ve bölgeler arasında ya da bir ülke ile yabancı ülkeler arasında süreklilik arz eden bir nüfus hareketi olan göç⁷, doğrudan ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun artış veya azalışını etkileyen önemli faktörlerden birisi olup, nüfusun yaş, cinsiyet ve kültürel yapısında da değişmelere neden olmaktadır.

Toplumda farklı sonuçlara yol açması bakımından göç temelde bir sosyolojik olgudur. Bireyin yaşadığı, sosyal ilişkiler içerisinde bulunduğu bir ortam/yerden yeni bir ortama/yere doğru ferdi, ailesiyle ya da kitle olarak göç etmesi, toplumda pek çok değişimi de beraberinde getirmektedir. İçinde yaşadığı toplumda, güdülerini en yüksek düzeyde gerçekleştirmek isteyen birey, göç ederek kullanabileceği fırsatların sayısını arttırır, mesleki ve sosyal hareketliliğini sağlamış olur. Göç eden kişiler, yeni çevrelerinde hem sosyo-kültürel değişimlere neden olmakta hem de kendileri değişmektedir.

Tüm bu hususlar çerçevesinde göç hareketleri, sosyal, kültürel ve ekonomik yönleri olan, sosyal değişmeye yol açan veya buna ivme kazandıran olgulardır. Diğer yandan sosyal değişme de göçe ve sosyal hareketlere neden olabilmektedir. Nitekim,

⁵ Akkayan, T., Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979, s.20.

⁶ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.13.

⁷ Ozankaya, Ö., Toplum Bilim, Tekin Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul, 1986, s.202.

sosyal değişme ve sosyal hareketler göçe neden olan, aynı zamanda göçün neden olduğu olgulardır.⁸

1.2. GÖÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMLAR

Toplumların hayatlarında önemli bir yere sahip olan göç olgusu, sadece bireyin yer değiştirmesi hareketi olarak algılandığında fiziki bir mekan değiştirme akla gelmektedir. Ancak hiç kuşkusuz göç olgusu, göç fikrinin bireyde oluşmaya başladığı andan itibaren bireyi ve toplumu geniş çaplı etkileyen, belli bir nedeni olan, kaynak-geçiş-hedef bölgelerinde farklılıklara neden olan, bu doğrultuda çok çeşitli şekillerde ele alınmış ve halen de farklı bilimsel disiplinlerin çalışma konularından olan çok yönlü bir olgudur.

1.2.1. Beşeri Açıdan Göç Olgusu

Göç olgusu, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik, eğitimsel vb. tüm yapısıyla yakından ilişkili bir olgudur. Bu yönüyle göç, antropologların, sosyal bilimcilerin, eğitim bilimcilerin, psikologların ve psikolojik danışmanların ilgisini çeken ve incelemelerine yol açan bir konu olmuştur.⁹

Bir ülke içerisinde bir yerleşim yerinden bir diğerine veya başka bir ülkeye, gönüllü veya gönülsüz, ferdi ya da toplu olarak göç eden birey, sadece yaşadığı mekanı değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda yaşam koşullarını, kültürel özelliklerini, coğrafi çevresini, temel değerlerini de değiştirmektedir. Göçle, demografik olarak toplumun yapısında, ekonomik olarak ise emek ve pazarın coğrafi yer değişimi gerçekleşmektedir.

İnsanın bu sosyal hareketliliği sonucunda toplumda değişimler yaşanırken, aynı zamanda benzer değişiklikler de insanı olumlu veya olumsuz etkileyerek göçe neden olabilmektedir.

⁸ Durugönül, E., “Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.99.

⁹ Şahin, C., “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2, 2001, s.58.

1.2.1.1. Sosyolojik Açıdan Göç

“İnsanlar, Hz. Adem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarından beri hareket halindedirler.”¹⁰ Yani göç olgusu insanlar kadar eskidir.¹¹ Tarihsel sürece bakıldığında rahatlıkla anlaşılacağı üzere insanlık tarihi göçlerin tarihi olarak da yazılabilir.¹²

Tarihi ilk insana kadar giden göç; toplumsal, ekonomik, siyasi, dini veya bırakılan bölgenin iticiliği, gidilen yerin çekiciliği gibi sebeplerle bireylerin bir yerden, başka bir yere, kendi istekleriyle veya bazı güçlerin etkisiyle hayatlarının gelecekteki kısmının tümünü veya bir kısmını geçirmek üzere yaptıkları yer değiştirme hareketidir.¹³ Göçler, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. yapısı ile yakından ilişkili bir sosyal olaydır.

Göçler, basit bir yer değiştirme hareketi olarak algılandığında, dünya nüfusunun bazı bölgelerde yığılması, bazı bölgelerde çok az olması ya da hiç olmaması öncelikle coğrafi koşullarla açıklanabilir; ancak nüfusun kırsal ve kentsel dağılımının çağlara, toplum ve bölgelere göre, ortaya çıkan farklılıkların ve özellikle göçlerin coğrafya bilimi ile açıklanması olanaksızdır.¹⁴

Sosyoloji, göç olgusuna en geniş perspektiften bakmaktadır, ancak göç, sosyal bilimler tarihinde uzun süre yalnızca coğrafyanın ilgi alanına giren bir konu olarak bilinmiştir. Yukarıda belirtilen manadaki coğrafi göçün aynı zamanda ekonomik ve kültürel nitelik taşıması açısından toplumların oluşmasına katkısı unutulmamalıdır. Çünkü insanlık tarihinin büyük bir bölümü göçlerden oluşmaktadır. Keşfedilmemiş bölgelerin keşfi, ticaret, sanayileşme, saldırı, istila, sömürgecilik, turizm gibi nedenlerle

¹⁰ Scott, F., World Migration In Modern Times, New Jersey, Prentice Hall Ind., 1968, s.1. (Akt: Türkaslan, F., Toplum ve Göç, DİE, Ankara, 1997, s.206)

¹¹ Tümertekin, E., “Kır-Kent Dengesi ve Göç”, Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları-1, İstanbul, 1985, s.53.

¹² Koçdemir, K., “Yeni Bin Yılın Derdi Göç ve İltica”, Türk İdare Dergisi, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı 423, Haziran 1999, Ankara, s.86.

¹³ Türkaslan, N., “Bursa’da Meskun Bulgaristan Göçmenlerinin Ekonomik Durumları Üzerine Bir İnceleme”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.206.

¹⁴ Tolan, B., Toplum Bilimlerine Giriş, Murat&Adım Yayıncılık, Ankara -1996, s.211.

toplumlar yeni yaşam alanı ve kültürü inşa etmiş ve devamında da standartlarını yükseltme gayesiyle göçmüşlerdir.

Toplulukların gerek ülke içinde yerleşmeleri nedeniyle gerekse de sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan kırdan kente göç hareketi, bu topraklarda sürekli bir göç olgusu ile birlikte yaşama zorunluluğu getirmiştir. Hızlı toplumsal değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkan göç paralelinde hızlı bir toplumsal değişime de neden olmuştur.

Göç olgusu, karmaşık ve uzun soluklu bir süreç olması nedeniyle kendi içinde farklılaşan birimleri içerir. Farklı bilimsel disiplinlerin önemli araştırma konularından birini oluşturan göç, göç veren yerleşim birimi, göç eden kişiler ve göç alan birim olmak üzere üç temel değişken çerçevesinde incelenir.¹⁵

İnsanlık tarihiyle paralellik gösteren ve 18. yy'da sanayi devrimiyle birlikte ivme kazanarak toplum yaşamındaki önemi ve etkileri ortaya çıkan göç olgusu, genel olarak aynı manayı taşıyan ve çoğunlukla tanımlamayı yapan disiplinlere göre de değişiklikleri bulunan değişik ifadelerle tanımlamaları yapılmıştır.

Toplumların tarihinden çıkartılabilecek temel sonuçlardan birisi, göçün toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığıdır, bu anlamda göç bir sonuçtur. Aynı zamanda göçün kendisinin de toplumsal ve ekonomik dönüşümlere katkıda bulunan bir etken olduğu unutulmamalıdır, ki bu çerçevede göç bir nedendir.

Kişinin mekanlar arası yer değiştirmesi olarak ifade edilen göç olgusu, insanların belirli bir zaman boyutu içinde bir yerden, bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına geçişi olarak anlatılmaktadır. Ancak göç durağan bir olgudan daha çok,

¹⁵ Icdıygu, A., Sirkeci, I. and Aydıngün, I. (eds.) (1998), "Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri", <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.207-216.

nedenleri ve sonuçları ile birlikte algılanan ve bu bağlamda bir süreci anlatan bir kavramdır.¹⁶

Göç hareketlerine yönelik gerçekleşen araştırmalarda, sosyolojik olarak ilgilenilen nokta, göç eden fert veya hane halkının göç kararı ve nasıl alındığıdır. Sağlıklı göç analizlerinin yapılması doğru ölçülmüş ve araştırmacılara istenen detaylı bilgileri veren göç istatistikleri ile mümkündür.¹⁷ Bu noktada da yapılan Genel Nüfus Sayımları, araştırmacılar tarafından değerlendirilebilecek yeterli bilgi içermediği için, bölgesel veya kentsel çaplı yapılan bilimsel nüfus araştırmaları göçün nedenleri ve sonuçlarına ilişkin sağlıklı analizlerin yapılmasına ve sosyal çözüm yollarının ortaya net bir şekilde çıkartılmasına kaynak teşkil edebilecektir.

Göçü ve göç eden kişileri tanımlamada, iç-dış göç, ekonomik-siyasi göç, sürekli-geçici göç, gönüllü-zorunlu göç gibi değişik göç tanımları yapılabilir. Göç, bir taraftan bireylerin kendi istekleri ile gerçekleştirdikleri bir hareket olabileceği gibi, diğer taraftan bireylerin istekleri dışında, çok farklı etkenlerin zorlamasıyla oluşan gönülsüz bir hareket de olabilmektedir. Ancak göç konusundan söz edildiğinde, göçün çoğunlukla gönülsüz, kendiliğinden ve çok çeşitli etkenlerin etkisiyle gerçekleştirilen bir eylem olduğu kabul edilmektedir.¹⁸ Çünkü göçler, ülke sınırı içerisinde ya da ülke dışına, geçici ya da sürekli, ekonomik ya da siyasi olsun, çoğunlukla belli bir amaca ulaşabilmek veya bir problemden kurtulmak amacıyla, genelde gönülsüz olarak gerçekleşmektedir.

Göçü tanımlamada görmüş olduğumuz bu farklılık, göçün neden ve sonuçlarının değişik ve geniş kapsamlı olması, göçün ayrıca bütün bilimlerin ilgi

¹⁶ İçduygu A. ve T. Ünalın, "Türkiye' de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri", Türkiye' de İç Göç Konferansı Bolu-Gerede 1997, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.38-39.

¹⁷ Özcan, Y. Ziya, "İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar", Türkiye' de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.82, 83.

¹⁸ İçduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), "Türkiye' de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri", <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.216.

alanına girmesindedir. Yine göç hareketlerine yakından bakıldığında sebeplerinin çoğunlukla karma bir vaziyette olduğu görülmektedir.¹⁹

Birey, zaman ve mekan bileşenleri ile neden ve sonuçları, göçü tanımlamada, ölçmede ve değerlendirerek çözümlemede farklılıklara neden olmaktadır. Dolayısı ile sosyoloji, psikoloji, ekonomi, demografi, coğrafya, halkbilimi, tarih, siyaset, uluslararası ilişkiler vs. çok farklı bilimsel disiplinler göç olgusuyla ilgili kendi çalışma sahalarında çalışmalar yapmaktadır.

1.2.1.2. Psikolojik Açıdan Göç

Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi vb. tüm yapısıyla ilişkili bir olgu olan ulusal ve uluslararası göç; tarih boyunca toplumların ve bireylerin yaşamını ekonomik, siyasal, kültürel, sosyal ve psikolojik bakımdan çok yönlü ve karmaşık bir biçimde etkilemiştir. Bu yönüyle göç, antropologların, sosyal bilimcilerin, eğitim bilimcilerin, psikologların ve psikolojik danışmanların ilgisini çeken ve incelemelerine yol açan bir konu olmuştur.²⁰

Ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerle insanların bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirme eylemi ya da yaşanılan yerin değiştirilmesi eylemi olan göç, toplumsal sistemin dinamikliğine işaret eden bir olgudur.²¹ İster kısa süreli, ister uzun süreli olsun, bu yer değiştirme hareketleri çoğu kez aynı toplumsal sistem içinde “iç göç” biçiminde gerçekleşir. Bazen de toplumsal sistemler arasında “dış göç” biçiminde ortaya çıkarlar. Göçler bir zorunluluktan dolayı veya gönüllü olabilirler. Her ne nedenle olursa olsun, insanlar göç ettikleri yerlerde varlığını devam ettirmekte, ilişkilerini sürdürmektedir. Kendi çevrelerindeki bir takım sosyal değişimler sonucunda göç eden insanlar, yeni çevrelerinde kendileri değiştikleri gibi içinde yaşadıkları toplumu da değiştirmektedirler.²²

¹⁹ Koçdemir, K., “Yeni Bin Yılın Derdi Göç ve İltica”, Türk İdare Dergisi, İçişleri Bakanlığı Yayınları, S.423, Haziran 1999, Ankara, s.86.

²⁰ Şahin, C., “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2, 2001, s.58.

²¹ Baran, A. Görgün, “Göç ve Yaşlının Toplumsal Konumu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.533.

²² Durugönül, E., ‘Göç Yolları’, Görüş: Haziran 2002, s.47.

http://www.tusiad.org/yayin/gorus/51/e_duru.pdf, Erişim: 24.12.2005.

İnsanlar, kendileri ve aileleri için sağlıklı ve mutlu bir yaşam isterler. Birey göçle gidilen yerde, ancak sağlıklı uyum sağlayarak başarılı ve mutlu bir yaşam sürdürmesi mümkün olabilmektedir. Genel olarak göç yaşantısının psikolojik sağlık üzerindeki etkisini açıklayan kuram ve görüşler, yeni bir topluma yerleşme sürecinin stresli olduğunu ve uyum sağlama çabalarının meydana getirdiği gerginliğin göçmen bireylerin yabancı topluma ayak bastığı andan itibaren başladığını ve çok uzun yıllar sürdüğünü kabul etmektedirler.²³

Karmaşık bir yapısı bulunan göç hareketlerini psikolojik olarak ele alırken üç evreden bahsetmek mümkündür: Göç-öncesi, göç süreci ve göç-sonrası. Psikolojik açıdan göçü incelerken, bu üç evredeki olumsuz ve olumlu özellikleri değerlendirmek gerekir. Bu özellikler de göç eden her kişi ve grup için oldukça farklı olabilir, yani göçün psikolojik etkileri büyük ölçüde kişiye veya gruba özgüdür.²⁴

Ayrıca bireyin göç kararı almasındaki nedenler de, yaşanacak olan psikolojik değişimler açısından farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin göç-öncesi dönemden kaynaklanan faktörler arasında göçün nedeni ve kaybedilecek şeylerin önemi, derinliği çok önemlidir. Zorunlu göç, gönüllü göçten haliyle çok daha fazla olumsuzluklar yüküdür. Birey, hayatını kurtarmak, güvenliğini sağlamak için bir yerden kaçmak zorunda kalıyorsa, hem buna yol açan tehditlerin sebep olduğu travmayla hem de aniden, tamamen hazırlıksız bir şekilde yerinden yurdundan kopmanın getirdiği yüklerle uğraşmak zorundadır. Dolayısı ile göç ederken geride bırakılanların, bu anlamda kaybedilenlerin boyutu da çok önemlidir.

Göçen bireye destek veren, onu koruyan ve güçlendiren ne kadar çok şey geride bırakılırsa, göçün psikolojik etkisi de o kadar olumsuz olacaktır. Bunlar; insanın sevdiği, yakın çevresi, yani ilişki ağı, dili, kültürü, işi ya da okulu, geliri, hayat standardı, aşına olduğu, içinde yaşamaya alıştığı köyü, kenti ya da yurdu. Bütün bu ilişkiler açısından birey ne kadar fazlasını geride bırakır ise risk faktörü de o kadar fazla olmaktadır.

²³ Şahin, C., "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2, 2001, s.66.

²⁴ Kuzu, İ., Murat Pakar ile röportaj, "Psikolojik Açıdan Göç", Birgün Gazetesi Pazar Eki, 6.11.2005.

Bireyin psikolojisi açısından, göç sırasında yolculuğun ne kadar güvenli, tehlikeli ya da zorlu olduğu, göç sonrası dönemde ise göç edilen yer ne kadar kucaklayıcı, ne kadar az dışlayıcı, ayrımcı veya kayıpları telafi etmeye ne kadar müsait ise göçün olumsuz etkileri de o kadar az olmaktadır.

Göçle birlikte bir şeyler geride bırakılmaktadır ve yeni baştan başlamak gerekmektedir. Kayıplar büyükse ve yeni gelinen yer dostça, destekleyici tarzda davranmıyorsa o zaman çeşitli psikolojik zorlukların gelişmesi için yeterince risk faktörü bir araya gelmiştir.²⁵ Göç eden birey/bireylerin özelliklerine göre (yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, statüsü, bir meslek/sanat sahibi olup olmaması gibi) göç sonrasında yaşanan psikolojik değişiklikler ve reaksiyonlar değişmekte, ayrıca, bu problemlerin üstesinden gelme şekli, süresi ve topluma yansımaları farklı olabilmektedir.

Ülkemizde gerek yurt içinde kırdan kente göç hareketlerinin, gerekse de yurt dışına işçi göçü akımlarının yoğun yaşandığı ve halen de günümüzde bu girişimler olduğuna göre, göç sonrasında uyum sürecinde karşılaşılan psikolojik sorunlar toplumun genel sağlığı açısından önemlidir. Burada, uyum sürecinde ve devamında bireylerin karşılaştığı psikolojik sorunların giderilmesi amacıyla yapılacak düzenlemeler toplumun psikolojik sağlığı için önem kazanmaktadır.

Türkiye'den dışa doğru gerçekleşen göçün, kısa süre içerisinde 4 milyon civarında bir rakama ulaşması, dışa göç olayının, farklılıkların tanınıp hoş görülmesi yoluyla ahenkli ve verimli bir toplumun oluşturulmasını amaçlayan çokkültürcü söylemlerle ilişkisi içerisinde incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, yüzyıllar süren ve yabancıların yerli topluma tam asimilasyonu amacını güden politikaların 1960'lı yıllarda iflas etmesi ve yabancılar sorununa asimilasyondan kültürel çoğulculuğa (cultural pluralism) ve son olarak çokkültürcülüğe uzanan çözüm önerileri sunulmuştur. Bu nedenle, çokkültürcülük söylemlerini doğuran

²⁵ Kuzu, İ., Murat Pakar ile röportaj, "Psikolojik Açıdan Göç", Birgün Gazetesi Pazar Eki, 6.11.2005.

koşullarda üretilmiş farklı grupların asimilasyonunu içeren teorik açıklamalar önem kazanmaktadır.²⁶

Toplumların asimile olması ile ilgili Asimilasyonun Yüzleri teorisini geliştiren Ron Taft'a göre, asimilasyon kısaca yeniden sosyalleşmedir ve davranışlardaki değişimlerden, içinde yaşanılan toplumun normlarıyla üyeliğini kazanmaya kadar bir dizi psikolojik faktörleri içerir.

Taft, göçmenlerle yerli toplum arasındaki ilişkilerin beş faktör göz önünde bulundurularak incelenmesi gerektiğini savunur. Ve bunları:

1. Kültür ve dil konusundaki bilgi ve hüneler,
 2. Karşılıklı sosyal etkileşim,
 3. Grup üyeliği,
 4. Gruba entegrasyon,
 5. Grup normlarına uygunluk
- olarak belirlemektedir.²⁷

Kendi ülkelerini zorunlu olarak terk eden mülteciler de aslında ülkelerinden itibaren başlayan pek çok sorun yaşamaktadır. Kendi ülkesinde yaşayamaz hale gelen mülteciler, başka bir ülkeden sığınma istemekte ve o ülkeye ulaşma ve o ülkede kalma sürecinde de çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nın, mülteci toplumlarında aile yaşamını karakterize etmede kullandığı faktörler Lobo'ya göre şöyledir;

- Aile üyelerinden ayrılma,
- Yakın kişilerin kaybı,
- Finansal, sosyal, fiziksel ve eğitimsel koşulların değişimi,

²⁶ Yalçın, C., Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2002 Cilt : 26 No: 1, s.46.

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/59.pdf>, Erişim: 17.02.2006.

²⁷ Taft, R., From Stranger to Citizen, Tavistock Publications, London, 1966.

(Akt: Yalçın, C., Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2002 Cilt : 26 No: 1, s.48.)

- Aileyi geçindiren, ev kadını vb. önceki rollerin kaybı ya da değişimi,
- Toplum desteğinin kaybı,
- Önceki normların değişimi örneğin: alışkanlıklar, gelenekler, dini rehberlik,
- Aile yaşamıyla ilgili evlilik, doğum ve çocuk yetiştirme uygulamalarına ilişkin önceki gelenekleri devam ettirmede güçlükler,
- Çocukların eğitimi, tıbbi bakım ve sağlıklı bir beslenme biçimini içeren ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak finansal yeterliliğin kaybı,
- Yardım dışında alışılmadık bağımlılık,
- Ev sahibi hükümetin istihdam konusundaki kısıtlamalarından dolayı iş yaşamına katılımda güçsüzlük/yetersizlik,
- İşin eksikliği,
- Evde boş, işsiz oturmak,
- Yeni yıkımlar, sağlık bakımında yeni sistemleri kabul etmek zorunda kalmak.²⁸

Bu faktörler incelendiğinde; mültecilerin kendi ülkelerini bırakıp, önceden tanımadıkları başka bir ülkeye gitmelerinden dolayı, eski yaşamlarında sahip oldukları konumlar, ilişkiler vb. kaybedilmekte ve gidilen ülkedeki kısıtlayıcı uygulamalar nedeniyle de kendilerini pasif, değersiz ve işe yaramaz hissetmek gibi bir dizi psikolojik sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Mülteci ailelerinde bazen aile bireylerinin tümünün ülkeyi terk etmesi mümkün olmamakta, iltica sürecinin uzun sürmesi durumunda eşler arasında uzun süreli ayrılıklar yaşanmakta ve aile üyeleri birbirinden ayrılmaktadır. İltica talebinin ve mültecilik statüsünün kazanılmasına ilişkin belirsizlik, olumsuz ve güç koşullar, aile içi çekişmeye, anlaşmazlıklara ve giderek aile içi şiddete neden olabilen psikolojik değişikliklere neden olabilmektedir.²⁹

²⁸ Lobo, M., "The Plight of Refugees." World Health, 1993.

(Akt: Buz, S. (2003), "Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış", Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Ekim-Aralık 2003, Sayı: 6, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.57, 58.)

²⁹ Buz, S., "Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış", Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Ekim-Aralık 2003, Sayı: 6, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.57, 58.

Uluslararası boyutta gerçekleşen göçler bağlamında, bireyin kültürel, politik, sosyal, ekonomik ve eğitimsel geçmişi ve deneyimleri göç ettiği ülkelerde uyum sağlamalarını güçlendirmekte ya da kolaylaştırmaktadır.³⁰

Bir göçmenin yaşı, cinsiyeti, göç nedeni, eğitim düzeyi, üyesi olduğu toplumsal sınıf ve kültürel geçmişi ne olursa olsun ve ülkede kalma süresi ne kadar olursa olsun göçmenlik durumundan dolayı, onun iç dünyasında değişiklikler meydana gelmektedir.

Göçler'e göre göçmenlerin yaşadıkları duygulardan bazıları şunlardır;

Yabancılık Duygusu: Göçmenler, göç ettikleri ülkelerde birer yabancıdırlar. Göçmenin yaşantısındaki her şey, iklim, çevre, kültür, dil farklıdır. Kişinin dış dünyasında somut olan bu yabancılık durumu onun iç dünyasına da yansır. Kendi iç dünyasına da yabancılaşarak bir şey ve bir yere ait olamam duygusu hisseder.

Yalnızlık Duygusu: Yalnızlık duygusu, kişinin bilinçli ya da bilinçsiz geride bıraktığı yakınlarının yokluğu ve onları bırakmasından dolayı kendini suçlu hissetmesinden kaynaklanır.

Özlem Duygusu: Göçmen bilinçsiz olarak kişileri, burada olmayan ve orada olan her şeyi özler. Ve bu kimi zaman göçmenin kişiliğinin parçası haline gelir.

Kişilik Sorunu: Kişinin kendi ülkesindeki kişiliği ile göç ettiği yeni ülkedeki kişiliği çatışır. Zaman zaman düşmanlık duyguları içinde bocalar. İki farklı kültürün kişinin benliğinde çatışması, göçmenin çocuklarının giderek yeni toplumun bir parçası olması ile derinleşir.

Köksüzlük: Göçmen zaman zaman bir yere ait olmama duygusu içinde bocalar. İçinde yaşayıp kök saldığı toplumdaki ve verdiği güvenden yoksundur.

Anavatandaki Değer Yargılarının Aşağılanması: Göçmen eski toplumunda doğal ve önemli olan değer yargılarının yeni toplumda anlamsızlaştığını görür. Yeni topluma kök salabilmek amacıyla eski toplumun değer yargılarını aşağılamaya başlar. İki toplumun değer yargıları arasında yaptığı kıyaslama, göçmenin iç dünyasında ve aile yaşamında çelişiklere neden olur.

³⁰ Şahin, C., 'Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme', G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2, 2001, s.62, 63.

Aşağılık Duygusu: Göçmen kendi dilinin, yaşayış biçiminin, çalışma yaşamındaki ve boş zamanlarındaki alışkanlıklarının çevreyle ilişki biçiminin eskisi gibi anlam taşımadığını ve aynı değerde sayılmadığını fark eder. Kendini yetersiz ve yeteneksiz hissetmeye başlar. Kişi önceki yaşamında bu duyguyu, belki de, çok kısa bir süre için hissetmiştir, Ama kaldığı ülkede sık sık yaşar.

Kuşkuculuk: Yeni bir ülkede, yeni bir toplum içinde, sık sık bilinmeyenle karşı karşıya kalan göçmende kuşku duygusu yoğunlaşır. Kuşkuculuk bir davranış biçimi olmaya başladığında tehlikelidir. Giderek nevroz ve psikoz durumlarına yol açar.

Suçluluk Duygusu: Göçmen yeni ülkeye geldiğinde geride bıraktığı kişiler ve değerler karşısında suçluluk duygusuna kapılır. Ya da yeni yaşamında mutlu olması gerektiği halde, mutlu olmadığı için suçluluk duygusu hisseder.

Ön Yargı: Yeni ülkenin doğal bir parçası olmayan göçmen, ülke ve topluma karşı olumsuz duygu ve davranışlar içine girer ve ön yargılı davranır.³¹

Özellikle dış göçlerde beliren yukarıda yaşanan duyguların yanı sıra, iç göçlerde toplumda yaşanan yoğun göç sonucunda yıkılan geleneklerin yerine, güç ilişkilerinin ve şiddet eğilimlerinin çıkması, aşırı nüfus yığılmasının ailelerde yarattığı gerilimler, işsizlik, altyapısızlık, kültürel ve sportif tesislerin ve alışkanlıkların zayıflığı, gelecek beklentisinin bulanık olmasından kaynaklanan motivasyonsuzluk, eski köydeki veya eski mahalledeki dost ve akraba ilişkilerine dayalı toplumsal kontrolün göç sürecinde çözülmesi de yine iç içe yaşanmak durumunda kalınan psikolojik sorunlardandır.³²

Sonuç olarak, yeni gelinen yerde ekonomik ve kültürel entegrasyon ne kadar çabuk ve iyi olabilirse göçün meydana getirdiği psikolojik risk faktörlerinin etkisi de o kadar azalacaktır.³³

Uluslararası göç hareketlerinde yaşanan psikolojik değişimler ve problemler iç göç hareketlerinde de aynen yaşanmaktadır. Çünkü yönü nereye olursa olsun göç, göç

³¹ Göhler, G, "Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme der türkischen Migranten/innen in der Bundesrepublik Deutschland", Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal Almanya'da Göçmenler, Band II, Köln: Önel Verlag, 1990, s.68. (Akt: Şahin, C., 2001, s.64)

³² Akyol, T., "Şiddet Sarmalı", <http://www.milliyet.com/2006/03/25/yazar/akyol.html>, 25.03.2005.

³³ Kuzu, İ., Murat Paker ile röportaj, "Psikolojik Açıdan Göç", Birgün Gazetesi Pazar Eki, 6.11.2005.

eden birey için ve göç edilen yerde daha önce yaşayanlar için de yeni bir durum meydana getirmektedir. Eski, alışıldık düzen bozulmuş, ortaya yeni ve farklı bir durum çıkmıştır. Daha önce birbirini tanımayan insanlar, hayat tarzları, adetler, kültürler etkileşim haline geçmiştir.

1.2.1.3. Ekonomik Açıdan Göç

19. yüzyılın ortalarından II. Dünya Savaşı'nın başlarına kadar ki dönemde Avrupa'da gerçekleştirilen göçler daha ziyade deniz aşırı bir karakter taşımaktadır. Yani bu hareketler yerleşmek kastıyla yapılan göçlerdir. Ekonomik açıdan; yine yerleşme amacıyla yapılan bu göçler ve yayılmalar sonucunda ülkeler coğrafi bir üstünlük kazandıkları gibi ekonomik manada bu bölgelerdeki yer altı ve yerüstü kaynaklarının işlenmesi ve işletilmesi sonucu ekonomik gelişimlerine önemli katkılar sağlamışlardır.

20. yüzyılda, II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1955 yıllarından itibaren Avrupa'ya ve özellikle Ortak Pazar ülkelerine yönelen göçlerin karakterleri ise tamamı ile farklıdır. İlk başlarda geçici niteliktedir ve en önemlisi iş gücü piyasasındaki emek açığını kapatmaya yöneliktir.³⁴ Ancak daha sonra göçle gelen şahısları kolayca geri gönderemeyeceklerini anlamışlardır.

Göçle ilgili ilk bilimsel çalışmaları yapan Ravenstein, 1889'da bir makalesinde; kötü veya baskıcı kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. gibi durumların göç dalgalarını meydana getirirse bile, bunların hiçbirinin insanların ekonomik anlamda daha iyi olmayı arzulararak meydana getirdiği göç dalgalarıyla karşılaştırılmayacağını belirtmiştir.³⁵

Kişinin mekanda yer değiştirmesi, hem üretici hem de tüketici roller açısından sosyal yapıyı etkilemektedir. Göç hareketiyle kişi, yalnızca bir faktör girdisi olarak yer değiştirmemekte aynı zamanda bir tüketici olarak da yer değiştirmektedir. Dolayısıyla,

³⁴ Keskin, S.C. ve Özer, Ö., Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları 1923-1973, TC Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü'nün İnceleme Raporu, 1973, s.3.

³⁵ Ravenstein, E.G., The Laws of Migration, Journal of the Royal Statistical Society, Vol.52, No.2, 1989, s.286. (Akt: Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, 2004, s.26)

göç ile tüketicilerin mekandaki konumları ya da pazarın mekansal biçimi değişmektedir. Çünkü, pazardaki bu değişim, üreticilerin yer seçimi kararlarını da etkilemektedir.³⁶

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ulusal ve uluslararası göç, sebebi ne olursa olsun hem göç veren ülke veya bölgede, hem de göç alan ülke veya bölgede ekonomik sonuçlar ve farklılıklar doğurur.

Fert açısından göçe bakacak olursak; insanların hayatlarını değiştirme, çok kıymetli varlıklarını, bağlarını geride bırakma pahasına göç etmeye karar vermelerindeki en önemli etken daha seviyeli, daha müreffeh bir hayat beklentisidir. Ayrıca geride bıraktıklarına ve ailelerine maddi olarak destek sağlamak amaçındadırlar.

Ekonomik açıdan, göç edilen ülkedeki veya bölgedeki kazancın geride bırakılan ülkedeki/bölgedeki kazanca göre daha iyi olması beklenir. Beklentilerimizi şekillendiren ise o ülke hakkındaki duyduklarımız, bildiklerimizdir. Doğru bilgilere sahip olmak da doğru karar vermede ve sonuçtan da memnun olmada anahtar rol oynar.

Ülkemizde beş yıllık olarak hazırlanan ve sosyo-ekonomik mevcut durumu ve geleceğe dair planları hazırlayan son kalkınma planı olan, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da belirtildiği üzere, ülkemizin gelişmiş ve gelişmemiş bölgeleri arasındaki yaşam standardında görülen büyük farklılıklar göçü artırmaktadır. Göç sonucu gelenlerin gerekli koşulların sağlanması durumunda memleketlerine geri dönme eğilimi taşıdıkları görülmektedir. Göç edenlerin geliş nedenlerine göre geri dönme eğilimleri de değişiklik göstermektedir. Ekonomik nedenlerle göç edenlerin diğer nedenlerle göç edenlerden çok daha az geri dönme eğilimi içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.³⁷

Fertlerin, ülkenin veya dünyanın farklı yerlerinde kendilerine daha iyi olanaklar sağlayan ekonomideki gelişmelere bağlı olarak daha hareketli hale

³⁶ Tekeli, İ. ve Erder, L., Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978, s.17.

³⁷ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001, s.31, 32. <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/oik572.pdf>, Erişim: 22.12.2005.

geleceklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece göç çalışmalarında yaşanan yerin değil çalışılan yerin esas alınması da mümkün olabilir.³⁸

Uluslararası göç hareketlerinde, emek konusunda arz ve talep konusunda coğrafi farklılıklar bulunmaktadır. İşgücü fazlasına sahip ülkelerde ücret piyasası düşüken, sınırlı işgücüne sahip ülkelerde ücret düzeyi yüksektir. Ücret piyasasındaki bu farklılıktan dolayı, düşük ücretli işçiler, yüksek ücretli ülkelere göç etmektedirler.³⁹ Bu hareketlilik hem emek zengini hem de sermaye zengini ülkelerin yararına olmaktadır.

Kıtalararası uzaklıkların ortadan kalkması ve dünyanın en uzak köşesindeki bir gelişmenin, aynı gün bütün dünyada duyulmasını sağlayan çağdaş ulaşım ve iletişim teknolojisi, özellikle internet kullanımının yaygınlaşması, az gelişmiş toplumlardaki işsizler kitlesine ülkeleri dışında ekonomik olanaklar aramaya yönelme şansını getirmiştir. İnsanlar artık evinde ya da herhangi bir yerde oturduğu yerden, internetten online uluslararası iş başvurusu yapabilmekte ve sonucunu da yine buradan alabilmektedir. Greencard, BM görev başvuruları gibi.

Uluslararası boyutta gerçekleştirilen göçlerde, tek yönlü olarak yani sadece gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelere doğru göçlerin gerçekleştiğini söylemek doğru olmaz çünkü, az gelişmişler arasında da göçler gerçekleşmektedir. Burada bireyin imkan ve kabiliyetlerinin, eğitim durumunun ve haber kanallarının (daha önce göç etmiş tanıdıklarının) rolü önemlidir.

Uluslararası işçi göçü olgusunun temelinde yatan nedenler ekonomiktir. Gelişmemiş ülkelere veya az gelişmiş ülkelere dışarı doğru gerçekleşen göç, daha çok ülke ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durumlara bireysel bazda verilen tepkiler olarak değerlendirilebilir.⁴⁰ Gerçekleşen göçün hem göç alan, hem de göç veren ülkelerin ekonomik, politik ve kültürel hayatı üzerinde güçlü etkileri olmaktadır.

³⁸ Özcan, Y. Ziya, "İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar", Türkiye'de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.81.

³⁹ Abadan-Unat, N, Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.6.

⁴⁰ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.122.

Ekonomik bakımdan göç veren ülkeler açısından en önemli faktör işçi dövizleridir. Bazı ülkelerde işçi dövizleri ekonominin dış dünya ile ilişkisinde en önemli akımı oluşturmaktadır.

Uluslararası boyutta ülkelerin ekonomisi açısından ise, işgücü açığını karşılamak ve mal ve hizmet üretimi açısından göçler büyük önem taşırlar. Ayrıca ülkelerin gelişmişlik durumu, fert başına düşen gelir miktarı yani ekonomik durumu göç edecekler açısından önemlidir, birey gelir seviyesini ileri duruma getirmek ve daha iyi şartlarda yaşamak ve çalışmak amacıyla göç etmektedir. Burada özellikle gelişmemiş ülkelerden veya azgelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere gerçekleşen göçün; göç veren ülkelerin ekonomisi açısından vasıflı işgücünün bir bölümünü kaybettiği ve bunun ülke ekonomisi açısından da olumsuz etkilerinin olduğunu hatta gelişmekten uzak kaldığı ve dış dünyaya bağımlı kalmaya devam ettiğini söylemek mümkündür.

Uluslararası düzeyde, göç olgusunun gelişim aşamalarına paralel olarak göç ya da işgücü göçünün toplumbilimsel anlamda değerlendirilmesine ilişkin geliştirilen modernleşme-gelişme ve merkez-çevre ilişkileri kuramları ekonomik açıdan karşılaştırıldığında; modernleşme ve gelişme görüşünü savunanlar, işçi gönderen ülkenin kalifiye olmayan işçilerini göçe katarak işgücünü aktif hale getirdiğini ve ekonomiye rahatlık sağladıklarını, göçmen işçilerin yurt dışında öğrendikleri mesleki- teknik bilgi ve becerilerini ülkelere döndüklerinde ülkelerinin gelişmesine katkı sağlayacağını ve toplumsal değişmeyi hızlandıracağını belirtmektedirler.

Buna karşın merkez-çevre ilişkileri görüşünü savunanların ise, işçi göçünün kalifiye olmayan işgücünü kapsamadığını, daha çok yarı kalifiye ve kalifiye işçiyi kapsadığını, işçilerin gittikleri ülkelerde mesleki- teknik eğitim alanlarını ve tasarruflarını ülkesinin ekonomisinin gelişmesinde kullanmadıklarını ve gittikleri toplumun değerlerinden fazla etkilenmediklerini belirtmektedirler.⁴¹

⁴¹ Şahin, C., Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2, Ankara, 2001, s.57-67.

1.2.1.4. Demografik Açıdan Göç

Yunanca demos (halk) ve graphein (yazmak) kelimelerinden meydana gelen Demografi, dünyada veya bir ülkede bulunan nüfusun yapısını, durumunu, dinamik özelliklerini inceleyen bilim dalıdır. Nüfusun coğrafyası veya nüfusbilim olarak da tanımlanır. Mevcut nüfusun; yaş, cinsiyet, evlilik durumu, geçim durumu, tahsil durumu gibi çeşitli sosyal ve ekonomik yönlerini inceleyen demografi; ülkelere ve bölgelere göre nüfus dağılımını ve doğum, ölüm, göç hareketi gibi gelişmeleri Niceliksel (sayılarla ilgili, kemiyet) ve Niteliksel (hal ve durumlarla ilgili, keyfiyet) şeklinde, iki kısma ayrılarak inceler.⁴²

Fert olarak doğan insan, diğer canlılardan farklı olarak doğduğu andan itibaren tek başına yaşama gücünü kendinde bulamaz. Ebeveyni tarafından korunmaya ve yetiştirilmeye ihtiyacı vardır. İşte bu fizyolojik özellik insanın diğer pek çok varlıklardan farklı olarak, sosyal topluluklar halinde yaşamasını zorunlu kılmıştır.

Demografi (Nüfusbilim) biliminin temel çalışma alanı genel olarak; sınırları belli olan bir sahada, belirli bir anda yaşayan insanların meydana getirdikleri bir topluluk olarak tarif edilen nüfus kavramıdır.

Nüfus dağılımı ile nüfus hareketlerini araştıran ve “Nüfus Coğrafyası” olarak bilinen Demografi Biliminin incelediği temel olgulardan birisi de göçtür. Yalnız göçmen hayvanlar değil, insan toplulukları da, çevreleriyle kurdukları Ekolojik/teknolojik dengenin bozulması, nüfusun artması, çevredeki doğal kaynakların tükenmesi veya her ikisinin birden gerçekleşmesiyle olmaktadır.⁴³

Görüldüğü üzere, nüfusun dünya coğrafyası üzerinde dağılımını etkileyen ve kontrol eden faktörler doğal ve beşeri faktörler olarak incelendiğinde; beşeri faktörler arasında oldukça geniş bir alana yayılan ve tarihi insanın varoluşuna kadar uzanan göç olgusunun önemi demografi bilimi açısından yadsınamaz.

⁴² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Demografi>, Erişim: 27/02/2006.

⁴³ Güvenç, B., “Göç Olgusu ve Türk Toplumı”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s:22.

Zaten demografik bakımdan göç, her şeyden önce bir ülkenin veya bölgenin nüfusunun artışının ve azalışının üzerinde doğrudan doğruya etkin bir faktör durumundadır. Ayrıca nüfusun cinsiyet, yaş, doğum ve ölüm oranı üzerinde de etkileyici⁴⁴ konumdadır.

Göç olgusunu tanımlamada demografi bilimi ilk olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi niceliksel olarak insan hareketlerinin tespitinde önemli yer tutmaktadır.

Avrupa'da, ilk defa bilim olarak 17. yüzyılda ortaya çıkan Demografi, 19. yüzyıla kadar demografik istatistikler ve nüfus sayımları ile birlikte hızlı bir gelişme göstermiştir. 19. yüzyılın ortalarında Batı dünyasının büyük bölümünde nüfus sayımı ve hayat istatistikleri, doğumların ve ölümlerin sistemli olarak kayda geçirilmesi uygulamaları yerleşmiş ve böylece demografik araştırmaların sahasının genişlemesi sağlanmıştır. Demografi 20. yüzyılda görülmedik biçimde genişleyip çeşitlenerek, nüfus dinamikleri ile demografi dışı değişkenler arasındaki etkileşim daha geniş biçimde kabul görmüştür.⁴⁵

Özetle demografik açıdan göç, özellikle bir bölgeden başka bir bölgeye (kırdan kente) ve bir ülkeden bir başka ülkeye (uluslararası) yaşanan nüfus hareketlerinin yoğunluğunu ve bu nüfusun özelliklerini ifade etmektedir.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen savaşlar, bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle ortaya çıkan yeni sosyal meseleler de demografinin ilgi sahasını etkilemiştir. Böylece demografi birçok şeyi etkileyen veya içine alan ayrıca bu gelişmelerden etkilenen bir bilim dalı olarak önem kazanmıştır. Gerek gelişmiş ülkelerdeki gerekse gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus meseleleri de demografiye verilen önemin artmasını sağlamıştır.

⁴⁴ Kocacı, F., "1878-1900 Yılları Arasında Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Anadolu'daki Sürekli Yerleşme Yerleri ve Toplumsal Yapıya Etkisi", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.139.

⁴⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Demografi>, Erişim: 27/02/2006.

Göç kavramı başka bir yerde yaşamayı, bir yerden diğerine hareketi yani alan değiştirmeyi ima eder. Buna ilaveten kalma ve kalma süresi gibi kavramların da açıklanması gerekmektedir. Bazı sosyal bilimciler oturlan yerde yapılan değişmeyi, diğerleri ise bütün coğrafi hareketlerin göç olamayacağını, önce oturlan yerin değişmesini ve bunun idari alan sınırları dışında bir başka yere yapılması gerektiğini savunmaktadır.⁴⁶

Yukarıda da belirtildiği üzere bir bölgenin nüfusunun nicelik olarak rakamsal değerini, bunlardan ne kadarının merkezde ne kadarının kırsalda yaşadığını, bu değerlerin ülkenin veya bölgenin toplam nüfusuna göre oranlarını tespit eden Demografi; hane halkının özelliklerini, nüfusun yaş, cinsiyet, medeni ve eğitim durumunu, doğurganlık ve ölüm oranında incelemeler yapmaktadır. Ayrıca daha önceki yıllardaki nüfus oranları ile karşılaştırmalar yaparak artış veya gerileme oranını tespit etmektedir. Bu kapsamda nüfus değişikliklerine bakarak bölgenin göç aldığı veya göç verdiğini, aynı zamanda göçün yönü tespit edilebilmektedir.

Demografik çalışma alanlarından doğum, ölüm ve göç olarak bilinen üç ana nüfus hareketi arasında, pratikte çalışılması en güç olan göçlerdir. İnsan bir kez ölümler ve bir kadının doğum yapabileceği sayı oldukça sınırlıyken, bir insanın hayatı boyunca göç edebilme sayısının sınırları daha az belirgindir.

Bu bağlamda Demografik analizlerin sağlıklı olarak yapılabilmesi ise büyük ölçüde iyi işleyen bir kayıt sistemi ve güvenilir bilginin varlığına bağlıdır. Genel Nüfus Sayımları göç eden insanı, daimi ikametgahı son iki sayımda değişen insan olarak varsaymakta⁴⁷, göçe dair verileri bu bilgileri kullanarak vermektedir. Bu tanıma uymayan göçlerin tespiti mümkün görülmemektedir.

Çoğu gelişmiş ülkenin niceliksel olarak nüfusuna, nüfusun özelliklerine bakıldığında doğurganlık oranının düştüğü ve demografik olarak statik bir yapıya

⁴⁶ Özcan, Y. Ziya, “İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.9.

⁴⁷ Özcan, Y. Ziya, “İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.78-89.

kavuştukları hatta bu ülkelerde doğumun özendirildiği görülmektedir. Buna karşın ülkelerin kendi içerisinde bir bölgeden bir diğerine ve bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleştirilen uluslararası göç hareketleri artarak ve bazen şekil değiştirerek devam etmektedir. Bu bağlamda göç hareketleri demografi bilimi açısından dinamik bir çalışma disiplini olarak önemini her zaman korumaktadır.

1.2.1.5. Yazlak ve Kışlak Hayatı ve Göç

Göç sözcüğü, 11. yüzyıl eski Türkçe kaynaklı “köç” ten gelmektedir.⁴⁸ Göçen topluluk ve kültürler ise eski Türkçe’de “köçer-oba” denilirken, zamanla “r-o” düşünce önce “köçebe” sonra “göçebe” olmuştur. Göç sözcüğünün, yaşam tarzı (kültür) anlamında, “göçebe” den geldiği söylenebilir.⁴⁹ Göçebelik; "yaşamak için gerekli kaynakları elde etmek için; avcılık, toplayıcılık ve çobanlığa dayanan; mevsimlere göre sürekli yer değiştiren, toprağa yerleşmemiş toplumların hayat tarzıdır". Göçer hayvancılığın önemli bir tipi de yaylacılıktır.⁵⁰

Yani aileleri, eşyaları ve canlı hayvan sürüleriyle birlikte, mevsimlere bağlı olarak, yazın otlak ve yaylalara, kışın kışlaklara ulaşmak üzere, göçen topluluk ve kültürler göçebe denmektedir. Askerlerimizin kışın toplandığı yerin “kışla” adı da kışlaktan gelmektedir. Atalarımız, 2-3 milyon yıllık insanlık tarihinin %90’ında avladıkları hayvanların ve topladıkları besinlerin türüne ve çokluğuna bağlı olarak göçebe düzeninde yaşamışlardır.⁵¹

Tarihçiler tarafından da, geleneksel olarak göçebe olan Türklerin, başta gelen hayat tarzlarından birisinin kuşkusuz göçebelik olduğu⁵² net olarak belirtilmiştir.

⁴⁸ Nişanyan, S., Sözlere Soyağacı Çağdaş Türkçe'nin Etimolojik Sözlüğü, II. Baskı, Adam Yayınları, 2003, s.150.

⁴⁹ Güvenç, B., “Göç Olgusu ve Türk Toplumunu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.21.

⁵⁰ <http://www.discoverturkey.com/kultursanat/yayla.html>, Erişim: 06/02/2006.

⁵¹ Güvenç, B., “Göç Olgusu ve Türk Toplumunu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.22.

⁵² Roux, J., P., Türklerin Tarihi Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Milliyet Yayınları, 1989, s.35.

Göçebe kültüründe yaylalar yazlak, tepelik araziler güzlek, ovalar ise kışlak olarak kullanılmıştır. Göçmenlerin ya da yazlak ve kışlak hayata sahip insanların dağlardan ovalara, ovalardan da dağlara uzanan bir göç güzergahları vardır.

Sosyolog Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi isimli eserinde belirttiği üzere; Her Türk aşiretinin bir ırmağı olduğu gibi bir de dağı vardır, ırmak kenarı onun kışlağı ise, dağ da yaylağıdır. Geçmişte göçerler bazen her sene dört mevsimi dört ayrı mevkide geçirirlerdi. Dört mevsime mahsus iskan yerlerini ise;

Yazlak : İlbahardaki iskan yeri

Yaylak : Yazın barınılan yer

Güzlek : Güze mahsus iskan yeri

Kışlak: Kışın barınılan yer olarak adlandırmıştır.

Ülkemizde tarıma dayalı ekonominin doğal sonucu yaygın yerleşme biçimi kır yerleşmeleridir. Kır yerleşmelerinden çoğunlukla köy ve henüz köy niteliğine ulaşmamış köye bağlı olarak nitelendirilen yerleşme şekilleri anlaşılmaktadır.

Yerleşme coğrafyası olarak yayla veya günümüz tabiri ile yazlak; genelde kışın boş kalan, yazın en sıcak devresinde geçici bir süre için ziraatın yanı sıra hayvancılık yapan insan gruplarının her bakımdan daha iyi şartlarda çıkıp kaldığı; süt, yağ-peynir gibi ürünler üretip onları sıcaktan koruduğu yüksek serin yer; yazlık (dağ) mer'a anlamına gelmektedir.⁵³

Yine yerleşme coğrafyası olarak kışlak ise; yazlak yaşantısından sonraki dönemde insanların yaşamlarını sürdürdükleri; ikamet ettikleri, çalıştıkları, eğitim gördükleri, sosyal hayatlarına devam ettikleri yaylalara göre daha alçakta bulunan yer, yani kısaca bölge halkının yaz ayları haricinde barındığı ve yaşamını sürdürdüğü yer anlamına gelmektedir.

⁵³ <http://www.discoverturkey.com/kultursanat/yayla.html>, Erişim: 06/02/2006.

Yazlak ve kışlak hayat tarzı şeklinde geçici olarak gerçekleşen göç; Tatil ve Dinlenme, Hem Tatil Hem Hayvancılık veya Hayvancılık amacı ile gerçekleşen hareketlerdir. Bu bölgelerde yaşamlarını sürdürerek yazlak – kışlak hayatının bir parçası olan bireyler, gerçekleştirdikleri bu coğrafi yer değiştirmeye göçün bir öznesi olmaktadır. Yazlak ve kışlak hayatını yaşayan halk belli bir süreliğine bir bölgeye gitmekte ve akabinde tekrar geri dönmektedirler. Bu noktada yazlak kışlak hareketliliğine geçici göç de denilebilir.

Yazlak ve kışlak bölgelere göçün kökeninde de yine ekonomik nedenlerin bulunduğu bir gerçektir. Çünkü sadece besicilik veya hayvansal ürünlerle geçimini sağlayan insanlar, dağların-yaylaların otlaklarından faydalanmak üzere yazın dağların yüksek kısımlarına, kışın ise alçak sahalara hayvanları ile birlikte göçmektedir. Gerçekleşen bu göç hareketi tabiatı gereği geçici niteliklidir ve kışaktan yazlağa, yazlaktan kışlağa olmak üzere sürekli olarak döngü içerisinde devam eden bir hayat tarzı halinde devam etmektedir.

İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri bölgenin özelliğine göre bazen de kışın soğuk günlerinde hayvanların korunması ve yayılıp otlamaları için kışlak denilen yerlere doğru gidilmesi gerekmektedir. Bu geçici göçün karakteri; alçak ve mutedil yerlerde olmasıdır. Burada esas olan hayvanların korunmasıdır. İnsanların barınmaları şart değildir. Buralar az kar tutan, soğuğa maruz olmayan ve otu bol olan mahallerdir.⁵⁴

Ancak günümüzde yerleşik hayata geçişle birlikte artık kışlak kavramı zayıflamış durumdadır.⁵⁵

Sosyolojik bir durum olarak ortaya çıkan yazlak ve kışlak yaşam tarzında, diğer göç hareketlerinden farklı olarak birey her iki coğrafi mekanı da benimsemekte, bilmekte, irtibatlarını devam ettirmekte, belli iki alanın sürekli sahibi olarak düzenli aralıklarla göç edip tekrar geri gelmektedir.

⁵⁴ <http://www.discoverturkey.com/kultursanat/yayla.html>, Erişim: 06/02/2006.

⁵⁵ http://www.folklor.org.tr/icerik/haber_detay.asp?id=69, Erişim: 07/03/2006.

Gerek geçim amaçlı (hayvancılık ve ürünleri), gerek tatil, dinlenme ve hava değişimi maksatlı gerçekleştirilen glerle insanlar rutin hayatlarını geride bırakarak doğayla buluşmakta, gidilen yerin niteliğine göre farklı çevrelerle karşılaşmakta ya da kendisiyle baş başa kalmaktadır.

Böylece bireye, arzu edilen ortama göre yeni ve farklı toplumsal ilişkilerin oluşumuna katkıda bulunarak alışılmışın dışında sosyal faaliyetlerde bulunma imkanı sağlayan bu tarz g hayatı, bireyin ve toplumun sağlıklı ilişkilerinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Sosyal ilişkilerini sağlıklı bir Şekilde sürdürebilen bir fert, aile ve toplumun sosyo-psikolojik yapısının sağlamlaşmasında önemli roller üstlenmektedir.

1.3. G TEORİLERİ

G olgusunun nedenleri ve sonuçları ile aşamalarına ilişkin olarak tarihsel süreç içerisinde bilimsel çalışmalarda geliştirilen belli başlı g teorileri, Türkiye’de yaşanmış ve yaşanmakta olan glerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında kolaylık sağlaması açısından önemlidir.

1.3.1. Ravenstein'in G Kanunları

G hakkında, çok sayıda yazılmış eserin varlığına rağmen bilinen ilk bilimsel alışma, Ravenstein tarafından 1885 yılında yayınlanmış olan "G Kanunları" (The Laws of Migration) adlı makaledir.⁵⁶

Ravenstein “kanun” kavramını kullanmakla, demografik hareketlerin Őařmaz kesinliğine işaret ederek, g hareketlerinin büyük çoğunluğu kısa mesafelere, uzun mesafeli göçler ise ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı odaklara doğru olmaktadır.⁵⁷

⁵⁶ Yalçın, C., G Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.22.

⁵⁷ Abadan-Unat, N., Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.4, 5.

Ravenstein'in 1885 yılında yayınlanmış olduğu "Göç Kanunları" (The Laws of Migration) adlı makalesinde belirlediği 7 göç kanunu kısaca şunlardır;⁵⁸

1- Göçmenlerin çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göçer. Sonucunda gidilen yerde göç dalgalarına neden olan bir nüfus yer değişimi olur. Göç dalgalarının yönü göçmenleri de içine alacak büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur.

2- Bir kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme karşısında, kentin yakın çevresindeki bölgelerden göçmenler hızla bu kente gelirler. Böylece kırsal kesimlerde meydana gelen nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Bu durum hızla gelişen kentin kendisini tüm ülkede hissettirmesine kadar basamaklı bir şekilde devam eder ve dolayısıyla göç tüm ülkede hissedilir.

3- Karşı karşıya kalınan bu yayılma süreci kendisini yutan sürecin tersi şeklinde olsa da, onunla benzer özellikler gösterir. Bu iki süreci benzer kılan şey onların ulaşmak istedikleri amaçtır. Göç, kendi başına amaç olamaz yani, bireyler göç amacıyla yer değiştirmezler. Kentte gelişen ekonomi ve ticaret olanaklarından faydalanmak, göç edecekler için amaçtır. Bu nedenle, hem göç sonucunda oluşan yayılma süreci hem de bu yayılmayı yutan süreç, amaç bakımından uyum göstermekte ve her iki süreç ancak göçle amacına ulaşabilmektedir. Kentte gelişen ekonomi göçle ihtiyaç duyduğu işgücüne kavuşacak ve bireyler de göç sonucunda bu işlere yerleşebilecektir.

4- Her göç dalgası, bunu karşılayan bir karşı dalga meydana getirmektedir. Burada önemli olan, yoğun göç alan yerleşim birimlerinin, aynı zamanda göç de vermesidir.

5- Uzun mesafeye göç edenler daha çok büyük endüstri ve ticaret merkezlerini tercih etmektedirler. Ravenstein, burada göçün yönünü bir kez daha tekrarlamaktadır. Kısa mesafeli göçler daha çok basamaklı bir şekilde gerçekleşeceğinden, doğrudan doğruya endüstri ve ticaret merkezlerine yönelik göç, ilgili kente uzak olan yerleşim birimlerinden olmayacaktır.

⁵⁸ Ravenstein, E. G., "The Laws of Migration", Journal of the Royal Statistical Society, Vol.52, No.2, s.198, 199, 1885. (Akt: Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, s.23-25)

6- Kent yerlileri, kırsal kesim yerlilerine göre daha az göç etme eğilimindedir. Dolayısıyla, göç alan bir kentin yerlilerinin göçe eğilimli olduğunu savunmak doğru olmayacaktır. Kendilerini kentin sahibi gören insanların, kentin daha fazla işgücüne ihtiyacı olduğu bir süreçte, kentten göçme eğilimine girmesi hiçbir zaman düşünülemez.

7- Kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimindedirler.

Ravenstein, 1889 yılında yayınladığı diğer makalesinde göçle ilgili daha başka tespitlerde de bulunmuştur. Bunlardan en önemlilerinden birisi, günümüzde de önemini korumakta olan ve belki insanlık tarihinin sonuna kadar devam edecek olan, göçün sürekli olarak artarak devam ettiği noktasıdır. Bu devamlılığın nedeni, üretim yerlerinin ve ticaret merkezlerinin sürekli olarak artış göstermesidir. Ravenstein'in diğer bir tespiti ise, kötü veya baskıcı kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. gibi durumların göç dalgalarını meydana getirirler bile, bunların hiçbirisinin insanların ekonomik anlamda daha iyi olmayı arzulayarak meydana getirdikleri göç dalgalarıyla karşılaştırılamayacağıdır.

Türkiye'deki iç göçler düşünüldüğünde, yukarıda sıralanan maddelerin bire bir uymadığı kolaylıkla görülebilir. İlk olarak, ülkemizde iç göçlerin çoğu kesinlikle kısa mesafeli olmayıp uzun mesafelidir. Ayrıca Türkiye'deki göç, Ravenstein'in bahsettiği gibi basamaklı bir şekilde de olmamıştır.

İkinci olarak; kadınların erkeklerden daha fazla göçme eğiliminde olmaları noktasında, bizim geleneksel anlamda erkeğin her konuda karar verme özelliğiyle pek bağdaşmıyormuş gibi görünse de özellikle köylerde geleneksel ortamlarda, aile büyükleriyle aynı çatıyı paylaşan kadınlar, eşlerinin göç kararı almasında önemli roller oynamaktadırlar. Bunun temel nedeni de, göçle birlikte gelecek olan özgürlüğe duyulan ihtiyaçtır. Kadınlar, kocalarını ikna ederek başka bir kente göç etme durumunda, kaynana, kayınbaba, kayınbirader, görümce ve elti baskısı gibi sıkıntılardan kurtulacaklarını ve kendi evlerini diledikleri gibi çekip çevirebileceklerini düşünmektedirler.

Son olarak; Ravenstein'in göçün yönü konusundaki tespiti Ülkemiz için tutarlıdır. Bizdeki göçlerin yönü de (her ne kadar plansız ve programsız olsa da) kırdan kente doğru olmuştur.⁵⁹

1.3.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi

1885 yılından sonra 1940 yılında göçle ilgili Stouffer tarafından başka bir teori, Kesişen Fırsatlar Teorisi ortaya atılır. Bu teori, belli bir uzaklığa göç eden insanların sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların çokluğuyla orantılı olmasıdır.⁶⁰ Gidilecek yerde iş bulma olanakları fazla ise oraya göç edecek insanların sayısı da fazla olacaktır.

Ülkemiz açısından konuya bakacak olursak, büyük kentlere göç, aslında kesişen fırsatlar teorisiyle doğrudan bir bağlantısı olmasa da, teoride belirtildiği üzere gidilecek yerde ki fırsatların fazla olduğunun bir şekilde bilindiğinin anlamına gelmektedir. Ayrıca göçenlerin kendileri bile, bir süre sonra içinde buldukları ekonomik örgütlenmeler aracılığıyla yeni fırsatların sahibi konumunda olabilir, yani kente gelen bir göçmenin bir süre sonra bir lokanta veya atölye gibi bir işyeri açabilir ve işçi çalıştırabilirler.

Yine de birçok durumda göç etmek isteyenlerin kalıp kötü hayat şartlarıyla mücadele etmek ya da başka bir yere göçerek, bir fırsat yakalamak seçenekleri arasında göç etmekten başka çıkar yol görememeleri, göçün önemli nedenlerinden birisidir.⁶¹

1.3.3. İtme-Çekme Teorisi

Yukarıda bahsedilen iki teorik yaklaşımı, etkisi günümüzde de hissedilen ve birçok araştırmanın dayanak noktası olan İtme-Çekme (push-pull) Teorisi izlemiştir. Bu teorinin formülasyonunu, Everett Lee, 1966 yılında yayınladığı "Bir Göç Teorisi" (A Theory of Migration) adlı makalesinde yapmıştır.

⁵⁹ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.22-28.

⁶⁰ Jansen, C. J., "Migration: A Sociological Problem", Readings in the Sociology of Migration, ed. Clifford J. Jansen, Pergamon Pres, New York, 1970, s.11. (Akt: Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, 2004, s.28)

⁶¹ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.28, 29.

Lee'ye göre göç olayında 4 temel faktör bulunmaktadır. Bunlar:

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörlerdir.⁶²

Lee, hem yaşanan hem de göç edilmesi düşünülen yerlerde itici ve çekici faktörlerin önemini vurgularken, her göç sürecinin bir çıkış bir de varış noktası ve bu iki nokta arasında ki diğer etkenlerle tanımlanabileceğini ifade etmektedir.

Teoride, yukarıda belirtilen faktörlerin işleyişine ilişkin formüle göre; itici faktörler "-", çekiciler de "+" sembolleriyle gösterilmiştir. Ayrıca herkes için eşit değerde olan, bu nedenle de nötr "0" olan faktörler vardır ki, teori için bunların hiçbir etkisi yoktur.

Lee'ye göre, itici ve çekici faktörlerin bazıları çok etkileyici, bazı faktörler duruma göre kimi insanlar üzerinde etkili olacak, kimileri üzerinde ise bir etkisi olmayacaktır. Gerçekten de, bir babaya çocukları için gidilecek yerdeki iyi derecedeki eğitim olanakları çok çekici gelebilecekken, çocuksuz bir ailenin bu faktörle aşırı derecede ilgilenmesi beklenecek bir şey değildir.

Ülkemiz açısından bu teoriye bakıldığında, göçün bazı yönleriyle teoriyle uyum sergilediği görülecektir. İç ve dış göçlerde insanların itici ve çekici faktörleri hesaba kattıkları, ayrıca, karşılaşılabilecek engellerle nasıl baş edebileceklerini de düşündükleri ve bir çıkar yol görürlerse göç etmeye yanaştıklarını varsaymak pek yanlış olmayacaktır. Bu meyanda, yaşanan yerle kurulu olan duygusal bağın çok güçlü olması ve ata toprağı, baba ocağı gibi kavramların özellikle yaşlı insanlar üzerinde nasıl etkili olduğu ve çekici faktörlerin her ne şekilde olursa olsun hiçbir işe yarayamayacağı durumların varlığı da bilinmekte, hatta çoğunlukla başka yerlere göç eden insanların

⁶² Lee, Everett, S., "A Theory of Migration", Migration, ed. J.a. Jackson, Cambridge University Press, London, 1969, s.285, 286. (Akt: Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, 2004, s.30)

öldüklerinde baba-dede toprağına gömülmeyi vasiyet etmeleri bunun en açık örneğidir.⁶³

Göçü ortaya çıkaran itici ve çekici nedenlere veya göçün gerçekleşeceği yerdeki itici ve çekici faktörlere bireylerin farklı farklı cevaplar verebileceği bir gerçektir. Çünkü göç edecek kişilerin özellikleri, imkanları, kabiliyetleri, düşünceleri ve hedefleri birbirinden farklıdır.

1.3.4. Ağ (Network) Teorisi

Herhangi bir yere olan göç akımının devam etmesinde, bizzat göç eden grupların gittikleri yerlerde oluşturdukları ağların etkisi üzerinde yoğunlaşan bu teori, gidilen yerde göçmenlerce oluşturulan bu ağların hemen hemen her türden sosyal değişkenlere dayalı olabileceğini belirtmektedir.⁶⁴

Göçmen ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerdeki eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır.⁶⁵ Ağ (network) teorisinde, oluşan bu bağlantılar göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme imkanı sağlarlar ve her yeni göç hareketiyle kendisini yeniler.

Gerek uluslararası göçler de gerekse ülkemizde büyük kentlerimizde dahil olmak üzere, önemli göç alan yerlerde göçmenlerin daha başlangıçta yerleşim yeri olarak kendi benzerlerine yakın yerleri tercih ettikleri bilinen bir durumdur. Önemli göç alan kentlerimizde göçmenlerin kendi benzerlerine yakın yerleşimleri tercih etmesinin bir sonucu olarak, Kars'lı, Sivas'lı, Erzurum'lu vb. yoğun mahalleler olduğu dikkat çekmektedir.

Gideceği ülke veya kentte kendisine yardımcı olacak akraba veya tanıdıklar olduğunu bilen bir göçmenle, yardım edecek kimsesi olmayan başka bir göçmen

⁶³ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.30-35.

⁶⁴ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.49-51.

⁶⁵ Abadan-Unat, N., Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.18.

arasında dramatik farklar vardır. Hedef kente veya ülkeye ilk giden öncü göçmenler, göçün en büyük sıkıntısını yaşamakta ve bir kez bu ağ tesis edildikten sonra ise bu sorunlar yeni gelenlere yaşatılmamaktadır. Göç farklı bir ülkeye yapılıyorsa, öncelikle, dil sorunlarıyla başlayan bu süreç, göçmenlerin yabancı toplumla ilişki kurup yerleşme, iş bulma ve kendilerini bekleyen olanaklardan haberdar olabilme sürecini uzatmaktadır. Bütün bunlar, öncü göçmenlere önemli oranda maddi kayıplar verdirmektedir. Öncü grup gittikleri ülkede yerleşip oradaki olanaklardan haberdar olduklarında ve çevreyi tanıdıklarında, yeni gelenlere önemli yardımlarda bulunmaktadır.

Sonuç olarak göçmen ağları, iyi birer haber kanalı olmaları ve yabancı ülkelerdeki olanaklar hakkında sürekli bilgi vermeleri, ayrıca, göçün devamını ve hızını kontrol etmedeki önemi bakımından, anayurtta kalanlar için önemli bir rol oynar.

Böylece göçmen ağları tarafından, göçün devamını ve hızlanmasını sağlayacak her yol anayurtta kalanlara bildirilmekte ve sürekli olarak kullanılmaktadır. Bu yollardan birisi ileride de değineceğimiz iltica akımlarıdır. Bu ağ yardımıyla birçok insan siyasi gerekçesi olmadığı halde, ekonomik nedenlere dayandırılan nedenlerle başka ülkelere yerleşmişlerdir. Bütün bunların durdurulamamasında göçmen ağlarının rolünün önemini açıkça ortaya koymaktadır.⁶⁶

Ülke sınırları içerisinde meydana gelen iç göç hareketlerinde de etkisi yadsınamayan toplumdaki bu göçmen ağlarının varlığı, uluslararası göçü özendirici öğelerdendir.⁶⁷

Göçle doğrudan ilişkili olarak yukarıda anlatılan göç teorileri ile birlikte; Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilen Merkez Çevre Teorisi, liberal, toplumcu ve etnik ya da milliyetçi görüşler olarak belirtilen Parekh'in Göç Teorisi ve Marksist yaklaşım sayılmaktadır.⁶⁸

⁶⁶ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.50, 52, 55.

⁶⁷ Abadan-Unat, N., Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.18.

⁶⁸ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.35-49.

Göç teorilerinde, göçün nedenleri genelde işsizlik, düşük ücret, yoksulluk, gelecek endişesi ve ülkeler/şehirler arası ücret farklılıkları olarak sıralanmaktadır. Göçün arkasındaki temel neden ise daha iyi bir iş ve daha yüksek gelirli bir iş arayışı olarak gözükmektedir. Göçle ilgili teoriler incelendiğinde, genel bir göç teorisinin bulunmadığı, her teorinin göçü farklı yönleriyle ele aldığı anlaşılmaktadır.

1.4. GÖÇ ÇEŞİTLERİ

Göç, insanlık tarihi ile başlayan, insanlık tarihinin her döneminde var olmuş ve bundan sonra da devamlılığı ve de özellikle sosyal etkisi önemle takip edilecek bir fenomendir. Toplumların varoluşundan günümüze kadar süregelen göçlerin farklı şekillerde ortaya çıktığı görülmektedir.

Göçün tarihsel olarak seyrine geçmeden önce belli başlı göç çeşitlerini kısaca belirtecek olursak göçler genellikle beş farklı açıdan değerlendirilebilir.

- a) Gidilen yere göre (Ülke sınırları)
 - İç göç
 - Dış (uluslararası) göç
- b) Zamana göre (Yerleşme süresi)
 - Kısa süreli (geçici) göç
 - Uzun süreli (sürekli) göç
- c) Nedenine göre
 - Gönüllü göç
 - Zorunlu göç
- d) Büyüklüğüne göre
 - Bireysel göç
 - Aile (grup) göçü
 - Toplu (kitlese) göç
- e) Yasallığına göre
 - Yasal göç
 - Yasadışı göç

Petersen, göçün İlkel, Zorlama İle Yapılan, Serbest ve Kitlesele Göçler olmak üzere dört değişik şekli olduğunu savunmaktadır. Bunları kısaca açıklayacak olursak:⁶⁹

1.4.1. İlkel Göçler:

İlkel göçler, insanlığın doğal afetler karşısında çaresizliğinden kaynaklanan göç hareketleridir. İlkel göç ekolojik itici faktörler sebebiyle oluşmaktadır. Sözgelimi, tarım ve hayvancılıkla geçinen bir topluluğun, yaşadığı çevreden ayrılmak zorunda kalarak tarıma ve hayvancılığa uygun bir yere göç etmeleri bu kapsamda düşünülebilir.

1.4.2. Zorlama İle Yapılan Göçler:

İlkel göçlerde itici faktör doğal yapı iken, zorlama ile yapılan göçlerde itici faktör daha çok, sosyal yapıdır. Bu göç tipi iki gruba ayrılabilir: Birinci grupta, göç eden topluluk göç etme konusunda az çok kontrolü elinde tutabilirken, ikinci grupta bu kontrol topluluğun elinden alınmıştır. Buna örnek Nazi döneminde Almanya'da yaşanmış, ilk dönem uygulanan politikalarla Yahudiler göçe özendirilmek istenmiş, sonrasında ise zorla hayvan taşınan trenlere doldurularak toplama kamplarına taşınmışlardır. İlk grup göçerlerin yaşam tarzları gittikleri yerde fazla değişmezken, ikinci grupta bulunan zorla yer değiştirilmiş göçerlerin yaşam stilleri değişmiştir.

1.4.3. Serbest Göçler:

Serbest göçte belirleyici faktör, bireylerin kendi iç yapılarından ortaya çıkmakta ve göç kararı vermekle sonuçlanmaktadır. Yani bu göç çeşidi daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanmaktadır.

İlk iki göç şeklinde göçerlerin bireysel durumları/iradeleri etken neden olmazken, serbest göçte bu durum değişmekte ve göçerler göç kararını kendileri vermektedir. Bireysel tercihler söz konusu olduğunda, bazı bireylerin macera arama,

⁶⁹ Petersen, W., "A General Typology of Migration", Readings in the Sociology of Migration, ed. Clifford J. Jansen, Pergamon Press, New York, 1996, s.6-11. (Akt: Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, 2004, s.14-16)

değişik bir yerde ve kültürde yaşama isteği vs. sebeplerle göç etmektedirler. Bu göç türüne verilecek örneklerden birisi de 19. yüzyıl Avrupa'sından dışa göç hareketleridir.

1.4.4. Kitlesele Göçler:

Son göç çeşidi olan kitlesele göçler, serbest göçlerin sonucudur. Serbest göçle az sayıda öncü bireyin başka bir yere göçerek ülkeleriyle bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o ülkeden göç edenlerin sayısı artar ve kısa sürede çekici etkenler nedeniyle göç kitleseleleşir. Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine ve hatta köyden kente göçte, göçün kısa sürelerde kitlesele bir görünüm kazanmasına yol açmıştır. Kitlesele göçlerin öncesinde hemen hemen her dönemde öncü gruplar hedeflenen yere göçmüşlerdir.⁷⁰

Göçün yukarıdaki dörtlü gruplaması incelendiğinde, göçlerin genel olarak temelde gönüllü ya da zorunlu olarak gerçekleştiği şeklinde ikili bir ayrıma tabi olduğu görülmektedir.

⁷⁰ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.14-16.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE TÜRKİYE GERÇEĞİ

2.1. GÖÇÜN TARİHSEL BOYUTU

İnsanoğlunun ilk çağlardan başlayarak çeşitli nedenlerle sürekli yer değiştirdikleri bilinmektedir. Atalarımız, 2-3 milyon yıllık insanlık tarihleri boyunca sırasıyla;

- 1- Avcılık-toplayıcılık (Paleolitik)
- 2- Hayvancılık-tarımcılık (Neolitik)
- 3- Endüstri-kent evrelerinden geçmiştir.

Avcılık-Toplayıcılık evresi boyunca, hemen hemen bütün insan grupları ve toplulukları göçebeydi.⁷¹ Neolitik (Hayvancılık-tarımcılık) evreye ulaşıncaya kadar, insanlar sadece avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını devam ettirmekteydiler.

İnsanoğlunun ilk iki milyon yıllık serüveninin tamamen yer değiştirmelerle geçtiğini iddia etmek mümkündür. İlk evrenin bir özelliği olarak insanların göçebe hayatı sürmeleri, sürekli göç kavramını daha açık hale getirmiştir. Bir alandaki kaynakların tüketimi, iklimsel zorlamalar ve doğal afetler mecburi olarak insanları başka bir alana doğru yer değiştirmeye zorlamış ve sonuçta ilk iki milyon yıllık süreç boyunca insanlar sürekli yer değiştirmişlerdir.⁷²

Neolitik (hayvancılık-tarım) dönemiyle birlikte insanların 10-11 bin yıl önce bazı büyükbaş ve küçükbaş hayvanları ve bitkileri evcilleştirmesiyle, rençber köylüler yerleşik hayata geçerken, hayvancılığı seçen köylüler göçebe, yarı-göçebe ya da

⁷¹ Güvenç, B., "Göç Olgusu ve Türk Toplumunu", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.22.

⁷² Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.97.

pastoral bir hayat kurmuşlardır.⁷³ Bu evrede yapılan yer değiştirmeler modern anlamıyla göç kavramı kapsamına girmektedir. Bu evre içerisinde yapılan göçler, kabaca zorunlu göçler ve serbest göçler olarak iki grupta toplanabilir.⁷⁴ Tarımsal üretimin artışı sonucunda da Birinci Kent Devrimi gerçekleşmiştir.⁷⁵

Avcılık ve toplayıcılıkla geçimini sağlayan ve yerleşik olmayan topluluklarla başlayan kırsal dönem, bir geçiş dönemi niteliği taşıyan sanayi dönemi ve nihayet kentsel dönem, Batının tarihsel gelişme sürecinin üç ana aşaması olarak nitelenebilir.⁷⁶

Türkiye’de göç hareketlerine geçmeden önce göç olgusunun tarihçesini kısaca özetlemek gerekirse; Durugönül’e göre, modern dönemde 17. yüzyıldan günümüze kadar olan göçler 5 farklı dalga şeklinde yaşanmıştır;

1. göç dalgası, 17. yüzyılda, Avrupa devletlerinin emperyal güçler olarak ortaya çıkmasından, I. Dünya Savaşı sonuna kadar ki dönemi kapsamaktadır. İngiltere, Hollanda, Fransa, Portekiz ve İspanya nüfuslarından kurtulabilecekleri koloniler oluşturmuşlardır.⁷⁷

Kolonileştirmeye binlerce kişinin Avrupa’dan Afrika, Asya ve sonrasında da Amerika’ya göç ettikleri bilinmektedir. Bu göçler, işgal edilmiş yerlere ya sürekli olarak yerleşmek üzere ya da geçici kalmak amacıyla yapılmıştır.⁷⁸

2. göç dalgası, 17 ve 18. yüzyıllarda, Avrupalı tüccarların Batı Afrika’dan Amerika’nın güneyine, Karibik Adalarına, Brezilya’ya ve Guyana’ya köle taşımalarından ve kölelik sona erdikten sonra da İngilizlerin Güney Asya’dan Doğu Afrika, Fiji, Jamaika, Surinam ve Trinidad’a sözleşmeli uşak ve işçi götürmelerinden oluşmaktadır. 300 yıl süren bu göçler sonucunda birçok yerde yerli nüfus azınlık durumuna düşmüş ve

⁷³ Güvenç, B., “Göç Olgusu ve Türk Toplumu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.22.

⁷⁴ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.97.

⁷⁵ Güvenç, B., “Göç Olgusu ve Türk Toplumu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.22.

⁷⁶ Tolan, B., Toplum Bilimlerine Giriş, Murat&Adım Yayıncılık, 1996, s.163.

⁷⁷ Durugönül, E., “Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.96.

⁷⁸ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.100.

Kanada, ABD, Latin Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da kurulacak devletlerin temelleri atılmıştır. Güney Afrika örneğinde olduğu gibi, yerli nüfusun azınlık durumuna düşürülemediği yerlerde ise yerliler beyaz yöneticilerin kontrolü altına girmeye zorlanmıştır. Avrupa kontrollü köle ve uşak taşımacılığının, Sri Lanka, Uganda ve Kenya gibi göçmen nüfus çoğunluklu toplumları oluşturduğu da ayrıca bilinmektedir.

3. göç dalgası, I. Dünya Savaşı sonrasında İmparatorlukların dağılması sonucunda oluşmuştur. Habsburg ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da sınırları etnik yerleşimlerle uyumlu olmayan yeni devletler oluşmuş ve bu devletlerin nüfusun homojenleştirilmesi çalışmaları diğer etnik grupların zorunlu göçleriyle sonuçlanmıştır. Ayrıca, Rus Bolşevik Devrimi, Nazi Almanya'sının Yahudi ve diğer etnik gruplara uyguladığı şiddet ve diğer ülkeleri işgal ederek Avrupa'ya yayılması da zorunlu göçlere neden olmuştur.

4. göç dalgası, II. Dünya Savaşından sonra sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla başlamıştır. Yeni oluşturulan hükümetler, sömürgeci güçlerin bu ülkelerden çekilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

5. göç dalgası ise, yine II. Dünya Savaşından sonra başlayan, ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve petrol üreten Orta Doğu ülkelerindeki işçi açığının giderilmesi amacıyla işçi ithal edilmesi olarak gerçekleşmiştir. Batı Avrupa ülkelerine Yugoslavya, Türkiye ve Kuzey Afrika'dan, ABD'ye Meksika ve Karibik'ten, Suudi Arabistan, Libya, Irak ve Arap Emirlikleri'ne ise Mısır, Yemen, Güney ve Güneydoğu Asya'dan işçi göçleri olmuştur.⁷⁹

Bu göç dalgası, olumlu ve olumsuz etkilerini günümüze kadar hissettiren uluslararası işçi göçlerini kapsamaktadır. Bu ülkelerce alınan işçilerin yoğunluğu, bu dalganın işçi göçleri olarak adlandırılmasına neden olmuştur.⁸⁰

⁷⁹ Durugönül, E., "Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.96.

⁸⁰ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.100.

Her ne kadar işgöçü akımları, göç alan ülkelerce geçici olarak düşünülmüşse de misafir işçilerin çoğu, gittikleri ülkelerde kalmış ve ev sahibi ülkelerin dini ve etnik yapılarında değişimlere neden olmuşlardır.⁸¹

Özellikle Batılı devletlerin yukarıda açıklanan tarihsel gelişimleri ile birlikte belirtilmesi gereken bir sorun ise, diğer ülkelerin bu dönemleri tarihin aynı kesitinde yaşamaları, ancak bunun sonucu olarak sanayileşmeksizin kentleşmeleridir. Birçok Afrika ve Latin Amerika ülkesinde ve kısmen Asya'da kentleşmenin başlaması ve büyük kentlerin doğması 19. yy. sömürgeciliğiyle aynı zamanda olmuştur. Nedeni tarihsel bir rastlantıdan ziyade, Batı ideolojisinin kendisini, diğer kültür ve uygarlıklara karşı daha güçlü ekonomik, toplumsal, kültürel ve politiko-militer araçlarla kabul ettirmesinde aranmalıdır. Üçyüz yıldır gelişerek batılılaşma değil de, batılılaşarak gelişme çabasında olan Türkiye için bu gözlem çok önemlidir.⁸²

Tarihteki bu 5 göç dalgası incelendiğinde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan 5. göç dalgasına kadar ki 4 göç dalgasının genelinde, toplumların iradelerinin dışında zorunlu olarak göç ettikleri ve bu göçlerin serbest olmayıp zorunlu göçler oldukları görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise insanlar iradeleri doğrultusunda serbest göç etmişlerdir. Burada eklenebilecek bir husus ise özellikle uluslararası göçlerde ülkelerin de seçme hakkını kullanabilme özelliklerinin bulunmasıdır.

2.2. TÜRKİYE'DE GÖÇÜN TARİHÇESİ

Bilinmeyen bir zamanda Avrasya'nın kuzey bölgelerinde ve daha tam olarak doğu uçlarında ortaya çıkan⁸³, tarihin en erken görünen, en eski ve devamlı kavimlerinden biri olan Türkler, dört bin yılı bulan mazileri boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılmış büyük bir millettir.⁸⁴

⁸¹ Durugönül, E., "Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.96.

⁸² Tolan, B., Toplum Bilimlerine Giriş, Murat&Adım Yayıncılık, 1996, s.163.

⁸³ Roux, J., P., Türklerin Tarihi Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Milliyet Yayınları, 1989, s.39.

⁸⁴ Kafesoğlu, İ., Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005, s.41.

Türklerin tarih sahnesine nerede ve ne zaman çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Doğu Avrupa ovaları ile Avrasya'nın Kuzey bölgelerinde ve oradan onları gizleyen Sibiryaya ormanlarına ve Büyük Okyanus kıyılarında seslerini duyurmaya başladıkları yönünde tahminler yapılmaktadır.⁸⁵ Tarihçiler, Çin kayıtlarına dayanarak, Altay Dağlarını Türklerin anayurdu olarak kabul ederken, sanat tarihçileri Tanrı Dağları-kuzey-batı Asya sahasını göstermişler, bazı dil araştırmacıları Altayların doğusunun veya 90. boylamın doğusunun Türk anayurdu olması gerektiğini düşünmüş, son linguistik araştırmalar ise, Ural-Altay Dağları arasının, hatta Hazar Denizinin kuzey-doğu bozkırlarının asli Türk yurdu sayılması ihtimalini kuvvetlendirmiştir.⁸⁶

Kuzey Asya'nın insan coğrafyasıyla ilgili en eski tabloda, Moğolistan'ın büyük bir bölümünde ve biraz daha batısında Balkaş Gölü yönünde Proto-Türkler yer almıştır.⁸⁷ Eski çağlarda anayurdunun Altay-Sayan dağlarının kuzey batısı olduğu görülen Türklerin ilk ataları, M.Ö. 1700'den itibaren etrafa hakim olmaya başlamışlar ve sonraki iki yüzyıl sonunda Altayları ve Tanrı dağlarını içine almışlardır. Aynı soydan gelen topluluklar Kazakistan üzerinden Maverainnehir'e kadar yayılarak burada Akdeniz ırkları ile temas kurmuşlardır.⁸⁸

Çin'e çok eski zamanlardan beri (M.Ö II. ve III. Bin yıllar) saldıran gruplar arasında Proto-Türklerin de bulunduğu bilinmektedir. Bilinen ilk büyük göçebe konfederasyonu olan ve M.Ö. 210 yılına doğru ölen Teoman ile doğan Hiung-Nu konfederasyonunu oluşturan ögeler ve bunların kim oldukları konusunda yapılan araştırmalara göre, Hiung-Nu'lar birer Asyalıdır ve çoğuna göre de Proto-Türk'tür. Hiung-Nu imparatorluğunun merkezi Moğolistan'ın kuzeyinde, daha sonraları Türkçe adı Ötüken ülkesi olarak anılacak olan, Orhun ve Selega ırmakları bölgesidir.⁸⁹ Hiung-Nu'larda Türklerin yanı sıra yabancı kavimlerde yer almaktaydı, ancak devleti kuran ve yürüten asıl unsurlar şüphesiz Türk'tür.

⁸⁵ Roux, J., P., Türklerin Tarihi Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Milliyet Yayınları, 1989, s.39.

⁸⁶ Kafesoğlu, İ., Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005, s.48.

⁸⁷ Roux, J., P., Türklerin Tarihi Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Milliyet Yayınları, 1989, s.41.

⁸⁸ Kafesoğlu, İ., Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005, s.50.

⁸⁹ Roux, J., P., Türklerin Tarihi Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Milliyet Yayınları, 1989, s.43, 44.

M.Ö. 700'lü yıllardan sonra Altay-Sayan dağları güney batısındaki anayurtlarını boşaltan Proto-Türkler, doğuda Ordos'a, batıda Volga'ya ve güney batıda da Kuzey Batı Asya'ya yayılmıştır.⁹⁰

Milattan sonraki yüzyıllarda meydana gelen Türk göçleri hakkında ise kesin sayılabilecek tarihi bilgiler vardır. Bu göçler sırası ile şöyle olmuştur:

1. M.S. 1. yüzyıl sonları ile 2. yüzyılda Hunlar, Orhun bölgesinden Güney Kazakistan bozkırlarına ve Türkistan'a,
2. M.S. 350 yıllarında Ak-Hunlar, Afganistan ve kuzey Hindistan'a,
3. 374'ten sonraki yıllarda yine Hunlar, Avrupa'ya,
4. 461-465 yıllarında Ogurlar, güneybatı Sibirya'dan güney Rusya'ya,
5. 5. yüzyılın ikinci yarısında Sabar'lar, Aral'ın kuzeyinden Kafkaslar'a,
6. 6. yüzyılın ortasında Avar'lar, batı Türkistan'dan Orta Avrupa'ya,
7. 668 yılından itibaren Bulgarlar, Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a ve Volga nehri kıyılarına,
8. 830 yılından sonra itibaren Macarlar ve bazı Türk boyları, Kafkaslar'ın kuzeyinden Orta Avrupa'ya,
9. 840 yılından sonra Uygurlar, Orhun bölgesinden İç Asya'ya,
10. 9. ve 11. yüzyıllar arasında Peçenek, Kuman (Kıpçak) ve Oğuzlar'ın bir kolu olan Uz'lar, Doğu Avrupa'ya ve Balkanlar'a,
11. 10. yüzyılda Oğuzlar, Orhun bölgesinden Seyhun nehri kıyılarına ve 11. yüzyılda Maverainnehir üzerinden İran'a ve Anadolu'ya göç etmişlerdir.⁹¹

Milattan sonraki Türk göçlerinin sonuçları günümüze kadar gelen siyasi coğrafyanın oluşmasında önemli bir paya sahiptir. Buna da özellikle Hun, Oğur (Oğuz), Dokuz Oğuz, Avar ve Ak-Hun gibi Türk topluluklarının önemli bir kısmının kuzey İpek Yolu'nu izleyerek, Doğu Avrupa'ya yönelmesi yol açmıştır.⁹²

⁹⁰ Kafesoğlu, İ., Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005, s.52, 58.

⁹¹ Kafesoğlu, İ., Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005, s.53.

⁹² Türkler, İlkçağ, Cilt.1, Önsöz,

<http://www.yeniturkiye.com/display.asp?c=4010>, Erişim: 14.08.2006.

Tarıma elverişli toprakların yetersizliği nedeniyle göçebe hayvancılıkla uğraştıkları bilinen Türklerin göçleri, Hun Hükümdarlığı'ndan sonra M.S. 552'de kurulan Göktürk Hükümdarlığı döneminde de kuraklık, hayvan hastalıkları ve hızlı nüfus artışı gibi nedenlerle devam etmiştir. Türk boylarının Hazar Denizinin doğusuna göçlerinden sonra, 900-1150 yılları arasında Müslümanlığa geçiş başlamıştır.⁹³

Başta gelen hayat tarzlarından biri kuşkusuz göçebelik olan Türklerin, tarihçiler tarafından, tarihlerinin hiçbir zamanında bir tek yerde, belirli sınırlar içinde, ortak bir buyruk altında bir arada olmadığı⁹⁴ belirtilerek, göçün Türkler açısından öneminin altı da çizilmektedir.

İslam'ın yayılcı ideolojisini benimseyen Türkler, bunu en iyi şekilde yerine getirmiş ve İstanbul'u fethederek neredeyse tüm Avrupa'ya korku salan bir millet olmuştur. 1071'de Malazgirt zaferiyle, Anadolu'ya yönelmiş olan bu yayılcı hareket, Osmanlı İmparatorluğu'nun temel felsefesi olmuş ve işgal edilen yeni alanlara Türk unsurların göç etmesi olağan bir hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki göç tarzı, ele geçirilen topraklardaki yerleşim birimlerinin yeniden canlandırılması amacıyla buralara yapılan nüfus hareketleri⁹⁵ şeklindedir.

Tekeli ve Erder'e göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfus hareketlerine devlet müdahalesi her zaman söz konusu olmuştur. Nitekim Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u 1453 yılında fethettiğinde kent nüfusu yalnızca 50.000 idi. Fatih Sultan Mehmet, kenti canlandırmak ve nüfusunu arttırmak için hemen bir seri önlemler yürürlüğe koydu ve Anadolu ve Mora Yarımadası'ndan nüfus getirtildi. Buralardan getirilen çoğu tüccar ve zanaatkar olan kimselere dükkan ve evler verildi. 1520 yılına gelindiği zaman kent nüfusu, alınan önlemler ve İmparatorluğun genişlemesiyle artan refah sonucu 400.000'e ulaşmıştır.⁹⁶

⁹³ Akşin, S., Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1998, s.1, 2.

⁹⁴ Roux, J., P., Türklerin Tarihi Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Milliyet Yayınları, 1989, s.22, 35.

⁹⁵ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.105, 106.

⁹⁶ Tekeli, İ. ve Erder, L., Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978, s.46, 47.

Yine, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde, 1877-1900 yılları arası Balkanlar'dan Anadolu'ya yönelik gerçekleşen; Balkanlardan, Kırım ve Kafkasya'dan, Batı ve Doğu Türkistan'dan, İdil-Ural yöresinden gelen ve sayıca diğer yıllardaki göçlerden daha fazla olan bu göçlerle Anadolu'ya bir milyonu Balkanlardan olmak üzere toplam yaklaşık iki milyon göçmen gelmiştir.

Toplum yapısında değişimlere yol açan ilk etkiler bu göçler tarafından yapılmıştır. Bugünkü yapının oluşmasında ki temel görevini yerine getiren bu göçler, kendisinden sonraki dış göç biçimindeki nüfus hareketleri ile birlikte sadece toplumun sınıfsal yapısında değil, toplumsal-ekonomik yapısındaki etkileri ile birlikte düşünüldüğünde önemi daha iyi anlaşılacaktır.⁹⁷

Bu süreçteki göçler, genellikle Türk asıllı insanların yeni kurulan devletlerde uygulanan homojen nüfus oluşturma politikaları sonucunda gördükleri baskılardan kurtulma amaçlı, yani zorunlu göçlerdir.⁹⁸ Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kaybettiği topraklardan ayrılmak zorunda kalan Türk, Arnavut, Çerkez, Boşnak ve benzeri topluluklar Anadolu'ya sığınmışlardır.⁹⁹

Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte ülkemizde görülen en önemli göç hareketi 30 Ocak 1920'te Lozan'da imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol"'ü sonucunda ortaya çıkan göçtür.¹⁰⁰ Böylece, devletlerin anlaşarak azınlıkları değiş tokuş yapmaları, bu protokolle devletler hukukuna bir örnek olarak yerleşmiştir. Bu protokolle Anadolu'da yaşayan yaklaşık 1.200.000 Rum'un ve Yunanistan'da yaşayan 400.000 civarında Müslüman'ın karşılıklı değiş tokuşu gerçekleştirilmiştir. Yunanistan ile yapılan mübadelenin sonucunda, 1.600.000 kişi doğup büyüdüğü ve kendisine ait gördüğü yerlerden göç etmiştir.¹⁰¹

⁹⁷ Kocacık, F., "1878-1900 Yılları Arasında Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Anadolu'daki Sürekli Yerleşme Yerleri ve Toplumsal Yapıya Etkisi", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.137-142.

⁹⁸ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.106.

⁹⁹ İcduygu, A., Sirkeci, I. and Aydıngün, I. (eds.) (1998), "Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri", <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.217.

¹⁰⁰ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.106.

¹⁰¹ Aktar, A., Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul, s.17, 18.

Türkiye’de göç, 1950’li yıllarla birlikte başlayan ve etkileri günümüzde de hissedilen, sosyal ve ekonomik neden/sonuçlu büyük bir sorun olarak akla gelmektedir. Türkiye’de göç hareketleri, İç Göçler ve Dış Göçler olarak iki ana grupta incelenebilir.

2.3. TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇ GERÇEĞİ

Ülke sınırları esasına göre gerçekleşen göçlerin, iç göçler ve dış göçler olmak üzere iki şekilde olduğunu daha önce belirtmiştik. İç göçler, ülke içinde yerleşim birimleri arasında çeşitli nedenlerle yapılan nüfus hareketleridir. Tanım olarak iç göç, bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır.¹⁰² TDK Türkçe Sözlüğü’ndeki tanımına göre ise, bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etmek olarak tanımlanmıştır.¹⁰³

Türkiye’de göç denildiğinde öncelikle, Batı’dan bir yüzyıl sonra plansız programsız, sanayileşmeyle bağlantısı zayıf bir şekilde ortaya çıkan ve kentleşmeyi bir sorun yumağı haline getiren iç göçler ve hemen sonrasında Batı’nın işçiye muhtaç yapısını besleyen dışa göç akla gelmektedir.¹⁰⁴

Daha önceden de belirtildiği üzere Türkiye’de geçmişten günümüze oldukça karmaşık ve hızlı bir göç süreci yaşanmış ve halen de yaşanmaktadır. Doğum, ölüm ve göç olarak bilinen üç ana nüfus hareketi arasında çalışılması en zor olanı, göçlerdir. Göç çalışmalarında da iç göçler, dış göçlere nazaran daha zordur. Sözü edilen zorluk iç göçün ölçülmesindedir.¹⁰⁵

Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda Türkiye hızlı bir ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüm yaşamasına karşın, 1950 yılına kadar geleneksel tarım toplumu olma özelliğinden kurtulamamıştır. Dünyada pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu

¹⁰² Üner, S., Nüfusbilim Sözlüğü, H. Ü. Yayınları, Ankara, 1972, s.77.

¹⁰³ TDK, Güncel Türkçe Sözlük,

<http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?KELIME=i%E7+g%E6%E7>, Erişim: 05/08/2006.

¹⁰⁴ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.178.

¹⁰⁵ Özcan, Y. Ziya, “İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.78.

gibi, Türkiye’de de köylülüğün çözülmesi ve kırdan kopuş II. Dünya Savaşı sonunda başlamıştır.¹⁰⁶

İç göç kavramında, göçün yönü ile ilgili herhangi bir belirleme yoktur. Göçün akım yönleri, kırdan-kente, kentten-kente, kentten-kıra ve kırdan-kıra olabilmektedir. Türkiye’de iç göçlerin çoğunlukla kırdan-kente doğru olduğu göz önünde bulundurulursa, Türkiye’deki iç göçler dört ayrı kategoride incelenebilir;

1. Köyden şehirlere basamaklı göç,
2. Köyden büyük şehirlere sıçramalı göç,
3. Şehirlerarası basamaklı göç,
4. Şehirlerden büyük şehirlere sıçramalı göç.¹⁰⁷

Türkiye'nin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçme macerası içinde, iç göçün ana eksenini kırdan kente göç oluşturmaktadır.¹⁰⁸ Türkiye’de 1950’li yıllarda kalkınma faaliyetleri ile birlikte bölgeler arası farklılıklar daha belirgin hale gelmiş ve hızlı nüfus artışı ve tarımda mekanizasyon nedeniyle içgöç hızlanmıştır.¹⁰⁹

Franz Erhard, Türkiye nüfusu üzerine çalışmasında, köyden kente göçün sanayileşmeyle birlikte başladığını vurgular ve tarihsel bağlamı içinde içgöçün başlangıcını şöyle aktarır:

“Sanayileşmenin başlaması yeni bir göç dalgası yarattı. İş arayan köylüler, Boğazdaki (İstanbul) sanayi merkezine göç etmeye başladılar. Bu mevsimlik işçilerin, sürekli kalmak üzere metropole gitmelerini getirdi ve böylece kırsal alanlardan “kente” (“city”: köken olarak İstanbul adının türediği Yunanca sözcük) göç başladı.”¹¹⁰

¹⁰⁶ Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye’de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri”, <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.217, 218.

¹⁰⁷ Sezal, İ., “Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.150.

¹⁰⁸ Tekeli, İ., “Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.8.

¹⁰⁹ Özcan, Y. Ziya, “İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.78.

¹¹⁰ Erhard, F., Population Policy in Turkey, Deutches Orient Institut, Hamburg, 1994, s.169-170.

(Akt: Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkileri”, s.217)

Tekeli ve Erder ise, Türkiye’de kırdan kente göçü tetikleyen temel faktörün kırsal yapıda meydana gelen dönüşüm olduğunu iddia etmektedir. Bu dönüşümde iki bağımsız değişken vardır; nüfus artışının hızlı olması ve tarımsal kesimde hızlı modernleşmeye gidilmesidir. Bu değişkenler birbirini etkileyerek kırsal alandaki dengenin bozulmasına neden olmuş ve bu yüzden yapısal bir değişim başlamıştır.

Yine, 1948-1970 yılları arasında gerçekleşen tarımda modernleşme hareketini 3 ayrı dönem halinde incelemiştir:¹¹¹

1. 1948-56 Dönemi: Türkiye’de modernleşmenin başladığı ilk dönemdir. Marshall programının uygulanmasıyla ülkedeki traktör sayısı 1.800’den 44.000’e çıkmış, traktörler ve diğer teçhizatlar, ülke içinde üretilmediğinden tamamen ithalatta ülkeye gelmişlerdir.

Ayrıca, ekim alanı hızla artmış ve bunun sonucunda ise tarımsal üretim çoğalmıştır.

Bu dönem, Türkiye’ye yabancı sermayenin 1947 yılında “Marshall Yardımı” adı altında sadece askeri amaçlarla ve 1948’ten sonra ise askeri ve ekonomik amaçlarla girmeye başladığı dönemdir. 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü’ne üye olan Türkiye, izleyen on bir yıl için de 1.200.000 ABD doları yardım almıştır.¹¹² Bu çerçevede ülkeye giren Marshall Yardımının daha çok tarımın mekanizasyonu ve yol yapımında kullanıldığı bilinmektedir.

2. 1957-63 Dönemi: Türkiye 1956 yılından sonra dış ödemeler konusunda problem yaşamaya başlayınca, traktör ithaline son verilmiştir. Bu dönemde traktör sayısı 44.000 civarında sabit kalmıştır.

¹¹¹ Tekeli, İ. ve Erder, L., Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978, s.301-305.

¹¹² Koopmans, R., The Limits of Modernization: Turkey, University of Amsterdam Institute of Applied Sociology, Amsterdam, 1976, s.37. (Akt: Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), s.221.)

3. 1964-70 Dönemi: Bu dönemde Türkiye, 1963 yılından sonra çoğunluğu montaj da olsa ülke içinde traktör üretimine başlamıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde traktör sayısı ülkede 100.000'e yükselmiştir.¹¹³

Göç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan hızlı kentleşme daha çok, kentlerde "çekme" etkileri, kırdan ise "itme" etkileri ile açıklanmaktadır. Nüfusu kente "iten" etkenler arasında kırsal alanda hızlı artan nüfus, yetersiz toprak, düşük verimlilik, doğal afetler, toprağın miras yoluyla parçalanması ve belli ellerde yoğunlaşması, tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işsizlik ve daha önce özellikle Güneydoğu'da yaşanan terör olayları belirtilebilir. Nüfusu kente "çeken" etkenler olarak ise kır-kent gelir farklılığı, daha iyi eğitim ve sağlık istemi, kentin çekiciliği, ulaşım ve iletişim olanakları, iş bulma ümidi, daha yüksek yaşam standardı ve kentlerdeki toplumsal ve kültürel olanaklardan yararlanma vs. sayılabilir.¹¹⁴

Yukarıda da belirtildiği üzere göçün nedenlerinden olan hızlı nüfus artışı sonucunda tarımsal gelir yetersiz kalmış, tarımdaki işgücü fazlası iş bulmak, kendinin ve ailesinin refahını yükseltmek, kendinden sonra gelen nesle daha iyi bir ortam hazırlamak isteğiyle büyük kentlere göç etmiştir.

Türkiye'de hızlı nüfus artışı sonucunda çalışma, beslenme, barınma gibi hayatın devamını sağlayan gerekliliklerle birlikte, iletişim ve ulaşım imkanlarının gelişmesi, eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlerin durumu da kenti çekici kılmıştır.

Türkiye'de iç göç hareketi, yalnız kırdan kente yönelik bir özellik göstermekle kalmamakta aynı zamanda bölgeler arası nüfus hareketlerini de kapsamaktadır. Büyük, gelişmiş, sanayi ve ticaret merkezlerini oluşturan kent ve bölgeler sürekli göç alırken diğerleri sürekli göç vermektedir. Bu süreçte ortaya çıkan en önemli sonuç, istihdam gücünün tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle kayması olayıdır. Kentlerin işgücü transferine hazır olmaması ve kırdan kente gelenlerin işsiz kalma nedenleri kentleşmeyi yalnızca nüfus hareketi olarak ele almayı olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla kentleşme

¹¹³ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.110, 111.

¹¹⁴ Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), "Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri", <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.216, 217.

toplumun ekonomik ve toplumsal yapısında meydana gelen köklü değişimin yaşandığı bir olgudur.¹¹⁵

Türkiye’de iç göç ile ilgili şunu belirtmeliyiz ki, kırsal-kent göçü Türkiye’deki tek göç şekli olmayıp, kentten kente ve kırsaldan kırsala göçler de söz konusudur. Ayrıca, kentten kırsala olan göçlere de çok az da olsa rastlanmaktadır. Spesifik bir örnek olarak kentte yaşayan bir insanın emekli olarak köyüne yerleşmesi verilebilir. Yine, kamu personelinin görev, öğrencilerin eğitim, hastaların tedavi ya da yaz-kış mevsimlerinde turistik amaçlı kırsaldan kırsala, kırsaldan kente, kentten kente veya kentten kırsala geçici göçler de yaşanmaktadır.

Vurgulanması gereken bir başka nokta da, göç edenlerin genel ekonomik durumları ile ilgilidir. Birçok teorik çalışma ve bu çalışmalara dayanan araştırmaya göre; göç edenler, toplumsal tabakalanma içinde ne zenginlerin arasında ne de yoksulların arasında yer alırlar. Göç edenlerin çoğunluğu, göç etmek için gerekli olan bilgi, kültür ve parasal birikime sahiptirler. Kısaca, onlar göç edenler olarak yoksulların arasında daha çok eğitim almış, daha çok geliri olan ve göç etmelerine izin verecek ve hatta kolaylaştıracak bir kültüre sahip olan insanlardır.¹¹⁶

Türkiye’de iç göçün seyrinde hızlı nüfus artışı ve tarımda traktörün etkin olarak kullanılmasına ek olarak radyonun yaygınlaşması, ulaşım araçlarındaki gelişmeler, 1950’li yıllarda karayolu yapımına hız verilmesi ve sanayileşme de etkin rol oynamıştır.¹¹⁷

2.3.1. 1927 - 2000 Yılları Arasında Türkiye’de İç Göçler

Ülkelerin nüfus dinamiğinin ölçülmesinde iç göç kavramı, ülke karar alıcılarının doğum ve ölüm olaylarının yanı sıra daha dikkatli takip etmesi gereken bir değişken olmuştur. Gerek ekonomik gerek başka nedenlerle, idari bölünüş bazında ilden ilere, bölgeden bölgeye veya yerleşim yerinden yerleşim yerine dönemler itibarıyla iç göç;

¹¹⁵ Gökçe, B., “Açılış Konuşması”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.6.

¹¹⁶ İcduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye’de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri”, <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.214.

¹¹⁷ Görmez, K., Kent ve Siyaset, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s.15.

takip edilmesi ve nicelik bilgilerinin tespit edilmesi hem orjin alanındaki göçe iten nedenlerin ortadan kaldırılması, hem de hedef bölgelerindeki alt yapı sorunlarının giderilmesi açısından önemlidir.¹¹⁸

Türkiye'deki nüfus sayımları incelediğinde, kır ve kent nüfuslarındaki değişimin boyutlarını görmemiz mümkün olmaktadır. 1927'den 2000 yılına kadar yaşanan bu süreç Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de sayım yıllarına göre kent ve kır nüfusu: 1927-2000

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent (%)	Köy Nüfusu	Kır (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24	10.342.391	75
1935	16.158.018	3.802.642	23	12.355.376	76
1940	17.820.950	4.346.249	24	13.474.701	75
1945	18.790.174	4.687.102	24	14.103.072	75
1950	20.947.188	5.244.337	25	15.702.851	74
1955	24.064.763	6.927.343	28	17.137.420	71
1960	27.754.820	8.859.731	31	18.895.089	68
1965	31.391.421	10.805.817	34	20.585.604	65
1970	35.605.176	13.691.101	38	21.914.075	61
1975	40.347.719	16.869.068	41	23.478.651	58
1980	44.736.957	19.645.007	43	25.091.950	56
1985	50.664.458	26.865.757	53	23.798.701	46
1990	56.473.035	33.326.351	59	23.146.684	40
2000	67.803.927	44.006.274	65	23.797.653	35

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=193

Tablo-1’de görüleceği üzere, 1927 ile 1985 yılları arasında köy nüfusu, kent nüfusuna oranla daha fazladır. Devlet İstatistik Enstitüsü kayıtlarına göre Türkiye’de, 1927 yılında nüfusun yüzde 75’i kırsal alanda yaşıyordu. 1950’de bu oran fazla değişmemekle birlikte daha sonra hızla düşmeye başladı. 1960’da nüfusun yüzde 68’i kırsal alanda yaşarken; bu oran 1970’de yüzde 61’e, 1980’de de yüzde 56’ya düştü.

¹¹⁸ DİE Tebliği, “1980-1985 ve 1985-1990 Sayımlar Arası Dönemlerde Türkiye’de İç Göçler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.41.

1985 yılında kırsal ve kentsel alan nüfusu yüzde 50 seviyelerindeydi. 1990’da nüfusun yüzde 59’u kentsel alanlarda yaşarken, yüzde 40’ı kırsal alanlarda yaşıyordu. 2000 yılında ise en düşük değerle yüzde 35 olmuştur.

1940’lı yıllardan sonra Batı’dan gelen maddi yardımların da etkisiyle hızlanan modernleşme, kırlarda toprağa dayalı işlerden kopuşa, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü gereksinimine neden oldu ve sonuçta da mevsimlik tarım işçilerinin göçüne, sürekli yerleşme amaçlı ve dolayısıyla yeni kent profiline dahil olacak olan kır insanların sanayi merkezlerine göçü eklenmiştir. Bu süreçle birlikte şüphesiz göç, 1945’ten sonra yaşanan kentleşme olgusunun temel kaynağı¹¹⁹ olmuştur.

Tablo-1’de de görüldüğü üzere 1955 yılından sonra ülkemizde kent nüfusu hızla artmıştır. Bu artışın kentlerin kendi iç dinamikleriyle açıklanamayacak kadar fazla olması nedeniyle, kırdan kopan nüfusun kentlere yöneldiği sonucu çıkarılabilir.¹²⁰

1955–1960 yılları arasında göç vermede ilçe merkezleri önemli yer tutarken, 1970-1975 döneminde göç vermede ilçe merkezleri yerine köy ve bucakların önem kazandığı bilinmektedir. Bu değişim, eskiden beri nüfus çekim merkezleri olan büyük şehirlerin çekiciliklerinin devam etmekte olduğunu, beraberinde artık iller içinde mahalli merkez durumunda olan bazı ilçe merkezlerine de gitmenin önem kazandığını yansıtmaktadır. Böylece Türkiye’deki iç göçlerde nüfus alan alanlarda da değişim meydana gelmektedir.¹²¹

1970’lerden bu yana hızlanan tarımsal mekanizasyon ve modernleşme, kentsel yerleşimlerin hızlı büyümesi ve ulaşım ve iletişim olanaklarının artması, kırdan kente olan göçe ivme kazandırmıştır. Ayrıca 1960’lardan sonra ekilebilir tüm arazilerin ekilmiş olması nedeniyle göç, aktif tarım işçilerini kırdan kente taşıyarak kırdaki nüfus baskısını azaltan en iyi stratejilerden biri olarak görülmüştür. 1980’lerde sanayi ve hizmet sektörlerinde artış olurken tarım sektöründe düşüş olmuştur.

¹¹⁹ Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye’de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri”, <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.208, 220.

¹²⁰ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.114.

¹²¹ Tümertekin, E., “Türkiye’de İç Göçler Üzerine”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, No. 68, 1977.

Yaklaşık elli yıllık bu dönemde tarımsal kesim geçimlik üretimden ulusal hatta uluslararası pazar için üretim yapan bir yapıya doğru evrilmiştir. Bununla birlikte, özellikle 1980'den sonra önemli ölçüde azalsa bile, tarıma yönelik koruyucu politikaların sürmesi küçük üreticiliğin de devamını sağlamış, küçük üreticiliğin tasfiye olmayıp halen var olması, bir ölçüye kadar da olsa sürmekte olan kırdan kopuşun hızını azaltmıştır.

1970 ve 1980'li yıllarda göçün “zincirleme” bir etki ile sürdüğü ve 1990'larda ise sanayi sonrası toplumda “ağ” (network) yapılanması içinde göçün daha da farklılaştığı görülmektedir.

1945-1995 yılları arasında yaşanan kitlesel kır-kent göçü milyonlarca köylünün başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana olmak üzere kentsel alanlara yerleşmesine yol açmıştır. 1950-1970 yılları arasında yılda 200 binden fazla köylünün kentlere göç ettiği tahmin edilmektedir. Söz konusu rakamlar 1970-1980 arasında 350 bin, 1980-1995 arasında ise 500 bin civarındadır. Kırdan kente göç, geri kalmış Doğu illerinden az çok sanayileşmiş Batı illerine doğru olmuştur. Halen devam eden bu eğilime, kıyı kentlerinde gelişen turizm sektörüne yönelen işgücü göçü de eklenmiştir. Aynı doğrultuda, Orta ve Güney Anadolu'da gelişmekte olan kentler de geri kalmış Doğu ve Güneydoğu için çekim merkezi konumuna gelmişlerdir. Hiç şüphesiz, coğrafi bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişme farklılıkları göç akımlarının yönlerini anlaşılır kılmaktadır.¹²²

DİE kayıtlarına göre,¹²³ 1995-2000 yılları arasında ülkemizde 4.788.193 kişinin çeşitli nedenlerle göç ettiği anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere, ülkemizde kentsel büyüme oranı kırsal kesim büyüme oranından daima yüksek olmuş ve kırsal ve kentsel büyüme artışı arasındaki fark, özellikle 1950'den sonra daha belirgin hale gelmiştir. 1950 yılından sonra kırsal büyüme oranı her zaman düşük ve düşme eğilimindeyken, kentsel büyüme oranı sürekli artma eğiliminde olmuştur.

¹²² Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri”, <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.208, 226.

¹²³ http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=187, Erişim: 15/06/2006.

2.3.2. Türkiye’deki İç Göçün Sebepleri

Gelişmiş ülkelerde daha çok sanayileşmeye dayalı bir kentleşme gerçekleşmişken, yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’de yaşanan hızlı kentleşme olgusu sanayileşme ile paralel bir hızda olmamıştır. Türkiye sanayileşmesini henüz yeterli bir düzeye getiremeden önce kentleşme sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Kırdaki çözülme sonucu kırdan kopan ve kentlerde toplanan kitleler, kentsel yaşama ayak uyduramayıp kentsel değerleri benimseyemeyince, kır ile kent yaşamı arasında kalmakta ve kent yaşamına yabancılaşmaktadırlar.¹²⁴

Ülkemizde yaşanan iç göçün nedenlerine yönelik düşünceler belli başlıklar altında toplanacak olursa, ilk olarak belirtilmesi gereken husus kırsal yapıda yaşanan teknolojik dönüşümdür. Burada anlaşılması gereken şey kırsal alanlardaki sanayileşme değil, yalnızca traktör sayısının artışıdır. Kırsalda traktörün tarımsal üretime girmesi en fazla küçük tarımsal işletmeleri ve ortakçıları olumsuz yönde etkilemiştir. Traktörün tarımsal üretimdeki insan gücüne gereksinimi azaltması, bu küçük işletmelerdeki insan gücünün önemli bir bölümünü atıl hale getirmiştir. Bu nedenle, kentlerdeki istihdam olanaklarının varlığı bu anlamda, çekici bir etken olmuştur.¹²⁵

Türkiye’de iç göçün ikinci temel nedeni, kırsal kesimlerdeki toprak-nüfus dengesinin bozulmasıdır. Toprak nüfus dengesinin çok önemli olduğu kırsal kesimlerde toprak-nüfus dengesi denk olmadığından, çiftçi ailelerin büyük bir çoğunluğu ya topraksız ya da geçimini sağlayamayacak oranda az toprağa sahiptir. Topraksız ya da az topraklı çiftçiler ortakçı, yarıcı vb. başkalarının topraklarında çalışmakta, emek ve ürün rantı olarak ürünü toprak sahibine kaptırmaktadır. Ayrıca, çalışan tarım işçilerinin hiçbir sosyal güvenceleri bulunmamaktadır. Kırsal kesimlerde toprak temel servet olduğundan köylüler arasında büyük farklılıklar bulunmakta, bunun yanında nüfusun hızla artmasıyla mevcut toprak-nüfus dengesi bozulmuş ve büyük bir işgücü istihdam dışı kalmıştır.

¹²⁴ Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye’de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri”, <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim:05.10.2005, s.225-227.

¹²⁵ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.115.

Üçüncü neden, yetersiz ve eksik planlamadır. 20. yüzyıl toplumlarında en önemli gereksinim olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal planlamanın Türkiye’de etkisiz kalmasıyla, köy-kent ve bölgeler arası dengesizliğin oluşması¹²⁶ ayrıca bazı önemli kentlerdeki sanayinin hızla genişlemesidir. Türkiye'deki sanayileşme plansızlığının sonucunda göç, daha çok büyük kentlere (İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana) yönelmiş ve sonuçta bu kentleri metropol kentler haline getirmiştir.

Dördüncü olarak, hızlı nüfus artışıdır. Kentlere yönelik gerçekleşen göçün önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Yukarıda Tablo 1’de de incelendiği üzere 1927 nüfus sayımına göre, 13,648 milyon olan ülke nüfusu, 1950 nüfus sayımında bu rakamın neredeyse iki katına çıkarak 24,065 milyon olduğu görülmektedir.

Beşinci olarak, köyün itici ve kentin çekici nedenleridir. Köyün zaman zaman dayanılmaz hale gelen hayat şartları ve kentlerdeki fırsatların varlığının bilinmesi insanlar için göç kararı almada önemli unsurlar olmuştur. Medya desteğiyle büyük kentlerdeki fırsatların insanları daha iyi bir yaşam standardına ulaştıracağı fikri, kırsal yapılar içinde durumları iyi olmayan insanların daha kolay göç kararı almalarını sağlamaktadır. Bunun dışında, çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlama düşüncesi birçok aile için durumları köylerde kötü olmasa bile, göçten başka çözüm yolu bırakmamıştır. Kentlerdeki çekici güçler devreye girdiğinde, daha iyi bir yaşam tarzı için maddi durumu iyi olan insanların da göç etmesi karşılaşılan durumlardandır.¹²⁷

Altıncı ve son olarak ise, kırsal kesimin kültürel yapısından kaynaklanan özellikle adam öldürme ve kız kaçırma olaylarından sonra başlayan kan davası olgusu ve Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen şiddet ve terör olayları¹²⁸ gelmektedir. Köyün itici faktörleri arasında da sayılabilecek, kırsal yerleşimlerdeki can güvenliğinin, terör, kan davaları gibi nedenlerle sağlanmasındaki

¹²⁶ Kızılcılık, S., “Mersin’e Göç Etmiş İnsanların Sağlık Koşulları Üzerine Bir Çalışma”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.658, 659.

¹²⁷ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.115-117.

¹²⁸ Kızılcılık, S., “Mersin’e Göç Etmiş İnsanların Sağlık Koşulları Üzerine Bir Çalışma”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.659.

zorluktur.¹²⁹ Halen günümüzde de kan davaları ve töre cinayetleri yüzünden aileler kentlere göç etmekte, dağılmakta ve toplum yapısı olumsuz etkilenmektedir.

Göç edenler sadece hızlı teknolojik dönüşüm, sanayileşme ve nüfus artışı vs. nedenlerle göç etmemişlerdir. İnsanlar eğitim, kültür ve sağlık hizmetlerinden faydalanmak gibi sosyo-kültürel nedenlerle de göç etmişlerdir.

Sebebi ne olursa olsun göç, büyük kentlere bir defa yöneldiğinde, kontrolü büyük ölçüde zorlaşmaktadır. Özellikle metropollere doğru gerçekleştirilen ve aşağıda göçün etki ve sonuçları bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere sosyo-ekonomik yapıyı ve kentleşmeyi genelde olumsuz manada etkileyen göçler, köye dönüş gibi devlet politikalarına rağmen durdurulamamıştır.

2.3.3. Türkiye’de İç Göçlerin Tespit Yöntemleri

Göçe ilişkin potansiyel veri kaynaklarının nüfus sayımları, nüfus araştırmaları ve nüfus kayıtları olmasına karşın, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de, temel bilgiler Genel Nüfus Sayımlarından elde edilmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır.

Türkiye genelinde ya da bölgelere ve illere ilişkin göç hızları ve göç eğilimlerinden bahsedilirken daima Genel Nüfus Sayımlarından elde edilen bulgular kullanılmaktadır.¹³⁰ Bilindiği üzere nüfus sayımları her beş yılda Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılmaktadır. Ülkemizde göç tespitinde temel bilgi kaynaklarından kısaca bahsedecek olursak;

¹²⁹ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.117.

¹³⁰ Ünalın, T., “Türkiye’de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.92.

2.3.3.1. Genel Nüfus Sayımları

Türkiye sınırları içerisinde yaşayan nüfusun iki genel nüfus sayımı arasındaki dönemde ikametgahı farklı olduğu takdirde bu kişi göç etmiş sayılmaktadır.¹³¹ Göç olgusunun incelenmesinde bu nedenle en önemli rolü nüfus sayımları oynamaktadır.

Türkiye’de nüfus sayımları “de facto” esasına göre yapıldığından, sayım günü bir ilde bulunan kişiler o ilin nüfusu olarak kabul edilmektedir.¹³² Sayımlarda tipik olarak göçe ilişkin olarak kullanılacak bir veya iki soru bulunmaktadır. Bunlar sayım tarihindeki daimi ikamet yeri doğum yerinden farklı olanı göç etmiş kabul eden Doğum Yeri ve kişilerin sayım tarihindeki ve bir/beş/on yıl önceki daimi ikamet adreslerinin karşılaştırılarak göç etmiş kabul eden Daimi İkamet Yeri ve Beş/On Yıl Önceki İkamet Yeri sorularıdır. Ayrıca bu sorulara ek olarak ne kadar süredir şu anda bulunduğu yerleşim yerinde oturduğu ve en son oturduğu yerleşim yerinin ismi sorulabilmektedir.¹³³

Ancak resmi istatistiklerde, beş yıl arayla yapılan iki sayım tarihinde farklı yerlerde oturanlar göç etmiş olarak alındığından ve bazı gruplar dışarıda bırakıldığından göç istatistiklerinin iç göçü olduğundan az yansıttığı¹³⁴ söylenmektedir.

2.3.3.2. Nüfus Araştırmaları

Genel Nüfus Sayımlarında soru kağıdının kısıtlı olmasından dolayı göçe ilişkin elde edilen bilgiler oldukça sınırlıdır ve göçün nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin bilgi vermekten uzaktır. Bu durumda göçün belirleyicilerine, nedenlerine ve sonuçlarına dair analizlerin yapılabileceği bilgilerin toplanabileceği nüfus veya özel amaçlı çalışmaların, bölgesel veya daha küçük çaplı kantitatif ve kalitatif çalışmaların önemi büyüktür.

¹³¹ Kocaman, T., “Türkiye’de İç Göçler İller Arası Kır-Kent Göçleri ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-1990)”, T. Bulutay(Ed.) Türkiye’de Tarımsal Yapı ve İstihdam, DİE Yayınları, Ankara 1998, s.50.

¹³² Cerit, S., “Türkiye’de İller Arası Göçler”, Nüfusbilim Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları, C.8, S.81, Ankara, 1986, s.101.

¹³³ Ünal, T., “Türkiye’de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.92-95.

¹³⁴ Özcan, Y. Ziya, “İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.88-89.

Ancak bu araştırmalar sayesinde göçün kalıcı amaçlarla yapılıp yapılmadığı, değişik zaman aralıklarındaki daimi ikamet yerlerinin tespiti, göç tarihçesinin çıkartılması, yaşam boyunca gerçekleşen toplam göç hareketi sayısının çıkartılması, göçün nedenlerinin ve sonuçlarının irdelenmesi ve göçen kişilerin sosyo-ekonomik özelliklerinin detaylı bir şekilde ortaya çıkartılması¹³⁵ mümkün olabilmektedir.

Nüfus sayımlarında içgöçe ilişkin genel yönü, hızı, yoğunluğu ve göçün boyutunu gösterecek niceliksel bilgiler toplanırken, büyüklüğü ne olursa olsun, saha araştırmalarında ise göçün nedenleri, karar alıcıları, sonuçları ile sosyal ve psikolojik etkileri üzerinde detaylı bilgiler elde edilmektedir.

2.3.4. Beş Yıllık Kalkınma Planlarına Göre İç Göçler

Türkiye’de sosyo-ekonomik planları hazırlamak amacıyla, 1960 yılında Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve 5 yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır.

Kalkınma planlarında, halkın hareketleri gözlenerek ülkenin kalkınmasına yönelik en uygun dağılımın sağlanması gerekmektedir. Türkiye’de de planlı döneme geçildiğinde kalkınma planlarında nüfus hareketlerine ve bununla ilgili olarak göç olgusuna ilişkin tespitler ve önlemler yer almıştır. Dolayısı ile iç göçe ilişkin devlet politikalarının anlaşılması amacıyla bu planların incelenmesi önemlidir.

1963-1967 yılları arasını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda; Türkiye nüfusunun büyük bir hızla arttığı ve bu sebeple uygulanan nüfus politikasında bir değişikliğe şiddetle ihtiyaç duyulduğu¹³⁶, 1968’de yayımlanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da kentli nüfus oranında yıldan yıla artış olduğu¹³⁷ hususlarına yer verilmiştir.

¹³⁵ Ünalın, T, “Türkiye’ de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.98.

¹³⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1963, s.67.

¹³⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968, s.49.

Birinci ve ikinci beş yıllık planlarda doğumlar ve ölümlerden sıkça bahsedilmesine karşın 1973'de yayımlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Ekonomik ve sosyal kalkınma nüfusun ölüm, doğum, göç gibi üç temel unsurunu etkileyerek yapısal niteliğini değiştirmektedir"¹³⁸ denilerek göç olgusuna yer verilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise artık göç olgusu önemini hissettirmiş ve "sınaileşme ile birlikte göçler, özellikle kır-kent göçü, bir göç politikası uygulanmamakla birlikte, kaçınılmaz olmaktadır." tespiti yer almıştır. Yine Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre "...1960 yılında 7.3 milyon olan kentli nüfus, 1975'te 17.2 milyona ulaşmış, yüzde 26.3 olan kentleşme oranı, %42.7'ye çıkmıştır."¹³⁹ Bu plandan sonra göç olgusuna karşı tedbir almak amacıyla geri kalmış yörelerin kalkınmasına ağırlık verileceği belirtilmiştir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da orta büyüklükteki kentlerin kendi kendilerine yeter hale getirilmesi suretiyle, nüfusun büyük şehirlere göçünün azaltılması ve dengeli dağılımı, yatırımların göçü yönlendirici etkisinden faydalanılarak sağlanılacağı¹⁴⁰ şeklinde göçü önleme çabasına yer verilmiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise nüfusun istikrarlı ekonomik gelişme ve kalkınma hedefleriyle uyumlu bir yapıya ve artış hızına kavuşturulması esasını benimseyerek, demografi konusunda araştırma yapan, eğitim veren kuruluşların desteklenerek nüfus politika ve programlarına yönelik periyodik araştırmalara ağırlık verileceği¹⁴¹ belirtilmektedir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kalkınmada öncelik tanınan yörelerin kalkınmasına ağırlık verildiği ve bunun devam edeceği, kırsal kalkınmanın süreklilik ve kalıcılık temellerine kavuşturulması, kır-kent arasındaki refah düzeyi farkının giderek açılmasına, bunun da kırsal nüfusun büyük kentlere yığılmasına neden olacağı¹⁴² belirtilmiştir.

¹³⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1972, s.106.

¹³⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979, s.24, 77.

¹⁴⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985, s.125.

¹⁴¹ Devlet Planlama Teşkilatı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1989, s.284-285.

¹⁴² Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996, s.16, 17.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise, 1997 yılı nüfus tespitine göre yüzde 60'lar düzeyinde olan kentsel nüfus payının, dönem sonunda %90 düzeyine ulaşması beklendiği, planlı dönemde geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler olmasına rağmen, bölgelerarası dengesizliklerin hedeflenen ölçüde giderilemediği¹⁴³ vurgulanmıştır. Yani önceki dönemlerde uygulamaya konulan önlemler ya yeterli olmamış ya da uygulanamamıştır.

Yukarıda incelendiği üzere, 1963 yılından itibaren göç olgusunun her geçen yıl önem kazandığı ve kentleri tehdit ettiği, ancak, her kalkınma döneminde çeşitli tedbirler sunulmasına rağmen bir sorunsal olarak varlığına devam ettiği görülmektedir.

2.3.5 Göçün Etki ve Sonuçları

Ülke içerisinde kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen, büyük boyutlu ve dengesiz insan hareketlerinin olumlu etki ve sonuçlarını beklemek neredeyse imkansızdır.

Kırdan kente olan göçler, arzu edilen sosyal bir olgu değildir.¹⁴⁴ Göç, hem göç edilen yerde hem de göçle gidilen yerde birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Göçler, kentsel işsizlik ve istihdam sorunlarını ağırlaştırması yanında gelişmeyi de olumsuz manada etkilemektedir.

Göçle birlikte yıldan yıla artan kent nüfusu ile birlikte toplumsal yapıda da yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Kısaca, ülkemizde 1950'li yıllarda başlayan iç göç akımları, esasında kırdan kente yönelik olmasına rağmen, aslında kırdan kent basamaklı yurtdışıdır. Köyden kente yönelik gerçekleşen göçün plansız ve sanayileşmeye paralel olmaması, kentlerdeki işsiz sayısının hızla artmasına ve çarpık kentleşmeye neden olmuştur. Plansızlık ve çarpık sanayileşme, göçün yönünü özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara gibi

¹⁴³ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.23, 68.

¹⁴⁴ Üner, S., "Nüfus Artışı, Göçler ve Kentleşme", Türkiye'nin Gelişmesinde Nüfus Olgusu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Aile Planlaması ve Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1983, s.52.

büyük kentlerimize çevirmiş, bu durum diğer kalkınma ihtiyacı duyan bölgelerin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Yatırımlardan nüfusları hızla artması nedeniyle önemli paylar alan büyük kentler, bu şekilde göçü daha da tetiklemiş ve ülke olarak içinden çıkılması güç bir kısır döngüye girilmiştir.¹⁴⁵ Bu bağlamda ülke içinde yaşanan göçün öncelikle sosyo-ekonomik yapıya etkisi ve paralelinde kentleşmeye etkisi üzerinde kısaca duracak olursak;

2.3.5.1. Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri

Türkiye’de göç edenlerin gittikleri yerlerde, istihdam, sınıfsal farklılaşma, uyum-gerginlik ve barınma gibi birçok farklı sorun meydana çıkmaktadır.¹⁴⁶ İç göçlerin; gelir ve eğitim seviyeleri, meslekleri, kültürel değer ve alışkanlıkları açısından kimi farklı durumların ortaya çıkmasına da neden olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁷

Kırdan büyük şehirlere göç edenlerle gelir düzeyi düşük gruplar, şehir merkezinin dışında benzer sosyal çevrelere (gecekonduklara) yerleşerek yeni bir kültür alanı ve farklı bir kültürel daire oluştururlar. Köyden kente göç edenler kente kısmen uyum sağladıktan sonra, hayatlarını devam ettirebilmek amacıyla oluşturdukları veya yeni girdikleri/üyesi oldukları farklı sosyal çevrenin de yardımıyla kent ekonomisine yeni sektörlerle girmektedirler. Örneğin seyyar satıcılık, kapıcılık, simitçilik, pazarcılık yapmaktadırlar.

Türkiye’de kırdan kente göçün doğurduğu yığılma sürecini yaşayan göçmenler, bir taraftan kır özelliklerini kente taşımaya çalışan diğer taraftan kentin özelliklerine uyum sağlamak zorunda kalan, kır ile kent arasında sıkışmış yaşamlarında, zaman zaman kente zaman zaman da kıra özlemi sergileyen bir alt kültür oluşturmuşlardır.

¹⁴⁵ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.119, 120.

¹⁴⁶ Peker, M., “Türkiye’de İç Göçün Değişen Yapısı”, 75. Köylerden Şehirlere Göç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.295.

¹⁴⁷ Geray, C., “Kentleşme ve Konut Politikaları Açısından Yeni Yerleşmeler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.129.

Nitekim Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kente göç edenlerin yeni bir kültürle karşılaşmalarının sonucunda, sarsıntılar, iç çatışmalar, bunalımlar gibi bireyi ve toplulukları derinden etkileyen sorunların da ortaya çıktığı; bunların özellikle gençleri içlerine kapanmaya veya tam tersine radikal örgütlenmelere, yasadışı işlere veya suça eğilime yönelttiğinin¹⁴⁸ anlaşıldığı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise buna çözüm getirilmeye çalışılarak, hızlı kentleşme ve sosyal değişimin yaşanmaya devam edeceği plan döneminde, kültürel yozlaşmaya ve değer yargılarındaki aşınmaya fırsat vermemek amacıyla milli kültürün temel belirleyiciliği çerçevesinde kent ve kentlilik kültürünün oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapılacağı¹⁴⁹ belirtilmiştir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, göç eden bireylerin kentle bütünleşmesi daha çok maddi kültür yolu ile gerçekleşmekte, sosyal ve davranışsal bütünleşme ise belirli bir süreç gerektirmektedir.¹⁵⁰

Demokratik ve özgürlüklerin koruma altında olduğu bir toplumda göçleri engellemek söz konusu olamayacağından, göçe dair sosyal, ekonomik ve kültürel yapı sorunları ancak, 'sosyal mühendislik' çerçevesinde bir planlama yapılarak çözümlenebilir.¹⁵¹

2.3.5.2. Kentleşmeye Etkileri

Son yüzyılların en önemli olgularından biri olan kentleşme, Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmıştır.¹⁵²

Türkiye'nin gündemine 1950 sonrasında giren ve 80'li yıllardan itibaren kendini etkili bir şekilde hissettiren 90'lara gelindiğinde ise artık ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını doğrudan etkileyebilecek ölçülere gelen gecekondulaşma,

¹⁴⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996, s.17.

¹⁴⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.170.

¹⁵⁰ Gökçe, B., "Açılış Konuşması", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.6.

¹⁵¹ Bayhan, V., "Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.190.

¹⁵² Alpar, İ. ve Yener, S., Gecekonduların Araştırılması, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1991, s.1.

günümüzde de nicelik ve nitelik olarak başlı başına bir sorun alanı olarak karşımızda durmaktadır.¹⁵³

Kentleşme, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması anlamına gelmektedir.¹⁵⁴ Nitekim kentleşme; ülkedeki kent sayısının veya kentlerde yaşayan nüfusun artması, rastgele nüfus ilave edilmeksizin kentteki ticari ve endüstriyel müesseselerin gelişmesi¹⁵⁵ ile olması gerekmektedir. Buna karşın ülkemizdeki kentleşme süreci, gelişmiş ülkelerden farklı olarak büyük ölçüde kent yoksulluğunun kır yoksulluğuna tercih edildiği bir göç olgusu olarak şekillenmiştir.¹⁵⁶

Türkiye’de kentlerdeki nüfus artışının kaynağı ise doğumlar ve kırdan kente yönelik göçlerdir. Bu göçlerle özellikle göçün yoğun bir şekilde yaşandığı kentler her geçen gün daha da büyümekte ve beraberinde işsizlik, altyapı, güvenlik vb. sorunlar da beraberinde getirmektedir.

Göçün kentleşmeye etkisine ilişkin olarak Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda; kentlere, ekonomilerinin talep ettiğiinden daha fazla nüfusun göç etmesiyle, işsizlik, gecekondular, altyapı eksiklikleri, çevre kirliliği, arsa ve arazi spekülasyonu¹⁵⁷ gibi sorunların yer aldığı belirtilmektedir.

Yine Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’na göre; 1995-2000 yılları arasında şehirleşme hızı, yıllık ortalama olarak yüzde 4,7 seviyesinde gerçekleşeceği ve 1995 yılında 34,4 milyon olduğu tahmin edilen kentsel nüfusun, 2000 yılı sonunda 43,3 milyona ulaşarak toplam nüfusun yüzde 66,4’ünü oluşturmasının beklendiği, istihdam, altyapı ve toplumsal hizmet imkanlarının yetersizliği ve bireylerin büyük ölçekte bilgi, beceri ve ekonomik alanlardaki sınırlılığı, kentsel yörelerde kuralların ve değer yargılarının aşınmasına yol açtığı ve neticede sağlık, içme suyu, kanalizasyon, konut,

¹⁵³ Gökçe, B., “Açılış Konuşması”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.6.

¹⁵⁴ Keleş, R., Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi, Ankara, 1990, s.5.

¹⁵⁵ Kıray, M., “Modern Şehirlerin Gelişmesi ve Türkiye’ye Has Bazı Eğilimler”, Kentleşme Yazıları, ed. Mübeccel Kıray, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.9-18.

¹⁵⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.170.

¹⁵⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996, s.17.

kentsel ulaşım gibi altyapı ihtiyaçlarının ve çevre kirliliğinin artmasına neden olduğu¹⁵⁸ belirtilmektedir.

Günümüzde kentlere bakıldığında bir çoğunun sokaklarının yağın yağmurda, karda geçilemez, yazın ise tozdan görünemez halde, yeterli şekilde ışıklıdırılmamış, doğru dürüst kaldırımları olmayan, bir yerden bir yere gitmek eziyet¹⁵⁹ olan, AB'ye girmeye aday bir ülkeye yakışmayan manzaralarla dolu kentler haline gelmiştir.

Büyük kentlerimizin ulaşım, konut, temiz içme suyu, kanalizasyon vb. sorunlar ile karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Kentlerin hızlı bir şekilde büyümesi kentsel gelişmenin kontrolünü zorlaştırmaktadır. Kontrolsüz kentsel büyüme dolayısı ile su, kanalizasyon, ulaşım, okul ve sağlık gibi alt yapı hizmetlerinin sağlanması da daha pahalı olmaktadır.¹⁶⁰

Göçün kentleşme ile ilgili bir sonucu da, iç içe yaşamak durumunda kaldığımız gecekondu ve gecekondu kültürüdür. Bireyin barınma ihtiyacı nedeniyle, göçler gecekondulaşmaya ve çarpık kentleşmeye neden olmaktadır. Türkiye’de köyden kente daha iyi bir gelecek sağlayabilmek amacıyla göçen ve kentte kendi hayat alanlarını oluşturan kitleler, kentin hazır olmayan sosyal altyapısında bu amaçlarını gerçekleştirecek araçları bulamadıkları için anomik kentleşme ve kentleşme döngüsüne girmektedirler.

Gecekondularda yaşayanlar, yeni ve özgün bir gecekondu kültürü oluşturmaktadırlar. Alışkanlıkları, dayanışmaları, örgütlenmeleri, ilişkileri ve yaşantıları itibarıyla kırsal kente taşıyan yerleşimlerdir.

¹⁵⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.76, 170.

¹⁵⁹ Birkan, C., “Ekolojik Planlama”, Kent Planlamada Yeni Gündem: Çevre ve Katılım Uluslararası Tartışmalı Teknik Toplantı (11-13 Aralık 1991), TMMOB Şehir Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.58.

¹⁶⁰ Dinçer, M., “Göç-Doğal Kaynaklar İlişkisine Çevre Güvenliği Açısından Bir Bakış” II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.102, 103.

Göç edenlerin yaşam alanlarını oluşturmak amacıyla yaptıkları ve sağlıklı ve çarpık kentleşmeyi de beraberinde getiren gecekondu, geçici yerleşim olmaktan ziyade Türkiye’de, kent sosyal yapısının bir parçası olarak varlıklarını sürdürmektedir.¹⁶¹

Ülkemiz, ‘Şehirleşemeyen Şehirler’ le ciddi toplumsal krizler yaşamakta ve bu kriz diğer krizleri besleyen krizlere dönüşmektedir.¹⁶² Bu çerçevede, özellikle 90’lı yıllarda yoğunlaşarak artan kitlesel göçlerin yol açtığı anomik kentleşmenin; kültürel boşluk, işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve sosyal tabakalar arası dengesizlik, cemaatleşme, gettolaşma tehlikesi, şiddet-suç, mafya, mekansal ve kültürel siteleşmeye neden olduğu söylenebilir.¹⁶³

Kontrolsüz ve yoğun göçün neden olduğu gecekondu yapılaşmasının ve çarpık kentleşmenin engellenebilmesi ancak; yerel yönetimlerin istikrarlı ve siyasetten uzak uzun vadeli politikaları uygulamaya geçirmeleri başta olmak üzere, kentlerde nüfus artışının izlenerek altyapı eksikliklerinin giderilmesi, yerel yönetimlere daha çok yetki ve sorumluluk verilmesi ve yeterli istihdam alanlarının, iş imkanlarının sağlanması ile mümkün olabilecektir.

2.4. TÜRKİYE’DE DIŞ GÖÇ GERÇEĞİ

Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye’de karmaşık bir göç süreci yaşanmış ve yaşanmaktadır. Bunun bir yüzü de yaşanmış ve halen de yaşanmakta olan uluslararası göçtür.

Dış göçler, belli bir süre veya devamlı olarak kalmak üzere çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını aşarak yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁴

¹⁶¹ Bayhan, V., “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.180, 182.

¹⁶² Sezal, İ., “Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.150.

¹⁶³ Bayhan, V., “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.183.

¹⁶⁴ Üner, S., Nüfusbilim Sözlüğü, H. Ü. Yayınları, Ankara, 1972, s.77.

Ülkede yeterli işgücü alanları oluşturulamadığı için özellikle 1960'lı yıllarla başlayan bir süreç içinde sürekli olarak yurt dışına işgücü göçü yaşanmış, buna karşılık Türkiye, çevresindeki ülkelerden çok çeşitli nedenlerle Müslüman ve Türk göçü almıştır.¹⁶⁵ Daha önce de belirtildiği üzere özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybettiği topraklardan ayrılmak zorunda kalan gruplar tekrar geri dönmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi, Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ve Almanya ile ilk işçi gönderme anlaşmasının yapıldığı 1960 yılları arasında Türklerin diğer ülkelere göç hareketleri nadir de olsa gerçekleşmiştir.

Ekonomik anlamda Türkiye'den ilk dışa göç, 1958 yılında başlamış ve az sayıda işçinin özellikle Federal Almanya'ya gitmesi ve birkaç yıl sonra başlayacak olan büyük bir akımın ilk ayak sesleri şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁶⁶

Öncelikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası bir nitelik kazanan işgücü hareketlerindeki artışı daha iyi anlamak için, Amerikan kaynaklı sermayenin, başta Almanya olmak üzere sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerinde yatırıma dönüştürüldüğünü ve bu yoğun sermaye yatırımlarının her gün biraz daha artan oranlarda işgücü talebini doğurduğunu belirtmek gerekmektedir. Avrupa'nın işgücü açığının nedeni ise, 1850-1910 yılları arasında 60 milyon Avrupalının çalışmak amacıyla ABD'ine göç etmesi, akabinde Amerika sendikalarının göç konusunda hoşnutsuzluklarını dile getirmeleri üzerine, Amerikan hükümeti tarafından Avrupalıların göçünü yasaklaması böylece de sermayenin dışa özellikle de Avrupa'ya yönelmiş olmasıdır.¹⁶⁷

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir kalkınma sürecine giren Batı Avrupa ülkeleri, kendi işgücü eksikliklerini, görece olarak daha az gelişmiş olan güneydeki komşu ülkelerinden karşılamaya çalışmışlardır.¹⁶⁸ Abadan-Unat'ın belirttiği üzere, 1960 yılında Federal Almanya'dan hükümet düzeyinde ikili anlaşma için ilk talep geldiği ve bunu diğer ülkelerin taleplerinin izlediği bilinmektedir. Olumsuz ekonomik

¹⁶⁵ İcduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), "Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri", <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005, s.217.

¹⁶⁶ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.121, 122.

¹⁶⁷ Sayın, Ö., "Göç ve Ekonomi", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.477, 478.

¹⁶⁸ Uslu, S., Cassina, G., Türkiye' den Avrupa' ya Göç, Hak-İş Eğitim Yayınları, 1999, s.16.

şartlar içinde bulunan Türkiye bu isteklere, soruna çözüm getirecek yeni bir gelişme olarak bakmış ve hükümetler bir dizi ikili anlaşmalar yapmışlardır. Bu çerçevede, ilk anlaşma, Federal Almanya ile 30 Ekim 1960 tarihinde imzalanmıştır. Bunu, Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1964 yılında, Fransa ile 1966'da, İsviçre ile 1967'de ve İngiltere ile de 1970'te imzalanan anlaşmalar izlemiştir.¹⁶⁹

Türkiye'den dışa doğru gerçekleşen işçi göçünün başlama noktasının ve bu kadar hızlı seyrinin çok farklı nedenleri bulunmaktadır. İlk olarak; Türkiye'de 1950'li yıllar boyunca ivme kazanmış olan kırdan kente göç, dışa göçü hazırlamada bir nevi ön hazırlık olmuştur. Gerçekleşen dışa göç olayı Türkiye için az gelişmişlik kısır döngüsünün bireysel bazda kırılması olarak değerlendirilmiştir.¹⁷⁰

Kentlerdeki tarım dışı endüstriyel ve ticari sektörler genişleyebilecekleri oranda kırdan gelecek göçe cevap verebilmektedir. Kentlerin ihtiyacından fazla iç göç alması, yeni gelenlerin işsiz kalması sonucunu doğuracağından, uygun şartlar bulduklarında insanların yurtdışına göç etmeleri muhtemeldir.

İkinci neden, Batı Avrupa ülkelerinin, örneğin Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa'nın işçi ihtiyacının 1960'lı yıllar boyunca dayanılmaz bir hal alması ve işçi göçünü sadece normal yollarla değil, turist olarak ülkelere gelen insanlarla bile karşılama yoluna gitmeleridir. Bu ülkeler ilk olarak Yunanistan, İtalya ve Yugoslavya'nın sağladığı işçileri kullanmış ve ne zaman ihtiyaçları karşılanamayacak duruma gelmiş ise yüzlerini Türkiye'ye dönmüşlerdir.

Yurtdışına işçi göçündeki hızlı artışın bir nedeni de, özellikle Federal Almanya'nın bizzat Türkiye'de açmış olduğu yaygın büro ağlarıdır.

Dışa göçün önünü açan diğer bir neden de, 1961 Anayasasında yapılan değişiklikle Türk vatandaşlarına yurtdışına göç hakkının verilmesidir. Türk vatandaşlarının 1961 Anayasası yürürlüğe girmeden önce yurtdışına seyahat özgürlüğü çok sınırlıydı. Yine 1960'da Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı kurularak 5

¹⁶⁹ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.129, 130.

¹⁷⁰ Yasa, İ., Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme, TODAİE Yayınları No:182, Ankara, 1979, s.1.

yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlamış ve 1962 yılındaki Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, yurtdışına işçi göçünü teşvik etmiştir.

Türkiye'nin 1948'de başlayan Marshall Planı çerçevesinde aldığı dış yardımlar sonucu sürekli birikerek büyük sorunlar çıkarmaya başlayan dış borç sorunu dışa göçün önemli nedenlerindendir. Hükümetler, 1960'lı yıllardan başlayarak dışarıya işçi göçünü, işsizlik ve ödemeler dengesi probleminde bir çözüm olarak görmeye başlamıştır. Yurtdışına giden işçilerin Türkiye'ye gönderecekleri birikimlerin ülke ekonomisini kalkındıracağı ve yurtdışına niteliksiz olarak giden işçilerin geri dönüşlerinde yarı veya tam nitelikli işçiler durumuna geleceği düşünülmektedir.¹⁷¹ Yani dış göç devlet tarafından da özendirilmiş ve desteklenmiştir.

1973'lü yıllarda Türkiye'deki çalışan nüfusun büyük bir çoğunluğu %63,4'ü tarım sektöründe bulunmakta ve ülkede kişi başına düşen milli gelir 1973 yılında 563 dolar¹⁷² gibi Avrupa ülkelerine göre oldukça düşük bir seviyede idi.

Bütün bunların sonucu olarak, Türk işçilerinin yurt dışına göçü giderek hızlanan bir ivme kazanmıştır.

Abadan-Unat tarafından, 1961-1973 yılları arasında dışa göçün olumlu sonuçlarına yönelik varsayımları 3 grupta toplamıştır. Bunlar;

1. Göçmen işçinin tasarrufları ülke kalkınmasında temel kaynak oluşturacak,
2. Yurtdışına giden işçilerin hemen tümü işsiz olacağından ülkelerinde verim düşmesine neden olmayacak,
3. Çoğu niteliksiz olan göçmen işçiler, gelişmiş sanayi ülkesinde sanayide kullanılacak nitelikler öğrenecek, bu nitelikleri kazanan işçiler ülkelere

¹⁷¹ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.121-128.

¹⁷² Rist, Ray C, Guestworkers in Germany, Praeger Publishers, New York, 1978, s.103. (Akt: Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, 2004, s.126, 127)

geri dönecek ve nitelikli oldukları alanlarda çalışmalarını sürdürecektir.¹⁷³

Türkiye’de 1960’larda başlayan ve daha önce Türkiye’de yaşanmamış bu olgu 1970’li yıllara gelindiğinde beklenmeyen boyutlara ulaşmıştır. Dış göçün durdurulduğu 1973 yılının sonunda bir milyona yakın Türk işçisi Batı Avrupa’da çalışmakta, yurtdışındaki Türk nüfusunun %40’ını 18 yaşının altındaki işçi çocukları oluşturmaktaydı. Sanayileşmiş ülkeler arasında uluslararası göçten en çok etkilenen ülke Almanya olmuştur.¹⁷⁴

1970’lerin ortalarında yaşanan petrol krizi, Avrupa’ya resmi işçi göçünün bittiğinin habercisi olmuştur.¹⁷⁵ 1973 yılında patlak veren ve bütün dünyayı etkileyen kriz, yabancı işçi alan Batılı ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkileyerek istihdamı daraltıcı bir rol oynamıştır.

Bu ülkeler kendilerine yönelen yabancı işçi göçlerini durdurmak veya en aza indirebilmek için ya daha önce ülkelerle imzaladıkları ikili anlaşmalarda değişiklikler yapmış ya da bu anlaşmaları iptal etme eğilimine girmişlerdir. Bütün bu göçü azaltma ya da durdurma politikalarına rağmen, Türkiye’den dışa göç durdurulamamıştır. Bunun nedeni ise, temelde aile birleşmeleridir. Yurtdışına bekar olarak gidenler Türkiye’den evlenerek eşlerini götürmüşler, ayrıca, ailelerini Türkiye’de bırakarak gitmiş olan Türk işçileri de bir süre sonra eş ve çocuklarını yanlarına alma eğilimine yönelmişlerdir.

Tüm bu politikaların uygulamaya konulmasına rağmen Avrupa ülkeleri göç hedefi olmaya devam etmiştir. Zira Türkiye’den dışa göçün bir özelliği de durdurulamazlığı ve her yeni dönemde yeni bir karakter kazanmasıdır.¹⁷⁶

¹⁷³ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.130, 131.

¹⁷⁴ Durugönül, E., “Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.97.

¹⁷⁵ Keyder, Ç., Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınevi, 1993, İstanbul, s.83.

¹⁷⁶ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.133, 136.

Yukarıda ele alındığı üzere tarihlerinin her döneminde dünya coğrafyası üzerinde Türk göçü olmuştur. Özellikle 1950’li yıllardan sonra ülkemiz çeşitli nedenlerle kırdan kente doğru başlayan yoğun iç göç hareketlerine konu olmuştur. 1970 ve 1990’lı yıllar itibariyle de bu yoğunluğunu devam ettiren iç göç hareketleri, ülkenin kentlerinin sosyo-ekonomik yapısı dahil olmak üzere, kır-kent nüfusu üzerinde temel belirleyici unsurlardan olmuştur.

1960’lı yıllarda başta Almanya olmak üzere Batılı ülkelerin işgücü açığını karşılamak amacıyla ülkeler arası imzalanan anlaşmalarla bir kapı daha açılmış ve uluslararası (dış) göç hareketleri başlamıştır. Bu süreçte Türkiye’nin temel beklentisi her ne kadar ülkedeki vasıfsız sınıfın yurtdışına çıkarak orada nitelik kazanması ve geri dönüşünde de nitelikli bir şekilde ülkeye dönmesi bununla birlikte kazandığı dövizin ülkeye getirmesi planlanmışsa da, ülkenin kalkınmasına yönelik bu stratejinin gerçekleştiğini söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir.

Günümüzde ise insanlar ekonomik ve siyasi nedenlerle bazen aşağıda inceleneceği üzere, yasadışı göç hareketleri şeklinde göç uğraşlarına girmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YASADIŞI GÖÇ HAREKETLERİ

3.1. KAVRAMLAR

Yasadışı göç denildiğinde öncelikle akla, televizyon ekranlarından, bir teknede, bir kamyonun kasasında ya da bir konteynırda insanlık dışı bir şekilde kaçarken/kaçırılırken yakalandığını, hatta bazen bu uğurda dramatik bir şekilde kucaklarında bebekleriyle öldüğünü gördüğümüz göçmen anneler, büyüklü küçüklü göçmenler ile göçmenlik, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti kavramları gelmektedir.

Yasadışı olarak, oldukça güç şartlarda gerçekleşen bu göç hareketi, günümüzde olduğu gibi bundan sonraki yıllarda da ülkeler açısından önemini koruyacak bir konu olması nedeniyle, ilgili kavramların doğru anlaşılması gerekmektedir.

3.1.1. Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Kavramları

Göç hareketinde irade esasına bağlı olarak da gönüllü (iradi) ve zorunlu (irade dışı) olmak üzere ayrı bir sınıflandırma yapılabilir. Göç, insanların kişisel nedenlerle ve gönüllü olarak yaşadığı yerden başka bir yere yerleşmek amacıyla yaptıkları harekettir. Yasal ve yasadışı göç bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak, tatil, iş seyahati ve tedavi gezileri göç olarak değerlendirilemez. Bu kişilerin hareketleri gönüllü de olsa gidilen ülkede kalıcı bir yerleşim niyeti taşımadığından göç tanımına girmez.¹⁷⁷

Uluslararası göç, herhangi bir amaçla kendi ülkesi dışına çıkan ve diğer ülkelerde yaşamını sürdürmeye başlayan kişilerin gerçekleştirdiği insan hareketidir.¹⁷⁸ Bu göç hareketinde önemli olan yasallıktır. Söz konusu insanlar, gittikleri ülkenin yasalarına

¹⁷⁷ IOM, World Migration 2003, Managing Migration, Challenges and Responses for People on the Move, IOM Research and Publication Unit, Geneva/Switzerland, 2003, s.9.

¹⁷⁸ Asar, A., Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, Emek Ofset, Ankara, 2004, s.242.

uygun olarak o ÷lkeye giriş yapan ve yasalara uygun kriterleri taşımaları halinde kendilerine oturum izni verilmiş olan yabancılardır.

Ülkelerin coğrafi konumlarına, ekonomik durumlarına, yasal düzenlemelerine ve yönetsel uygulamalarına göre farklılıklar bulunan yasadışı göçe belirgin bir tanım getirmek güç olmuştur. 2000 yılında imzalanan Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol'ün göçmen kaçakçılığına getirdiğı tanım, bu konuda tüm Dünyada kabul gören ortak bir anlayışı sağlamıştır. Ülkemizde de, 09.08.2002 tarih ve 4771 sayılı kanunla Türk Ceza Kanunu'na eklenen göçmen kaçakçılığı suçuna ilişkin 201/a maddesinde;

“Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddî menfaat elde etmek maksadıyla, yabancı bir devlet tâbiyetinde bulunan veya vatansız olan veya Türkiye’de sürekli olarak oturmasına yetkili mercilerce izin verilmemiş bulunan kimselerin Türkiye’ye yasal olmayan yollardan girmelerini veya ÷lkede kalmalarını, bu kişilerin veya Türk vatandaşlarının yasal olmayan yollardan ÷lke dışına çıkmalarını sağlamaya göçmen kaçakçılığı denilir.”¹⁷⁹

şeklinde, protokole uygun olarak düzenleme yapılmıştır.

Buna göre yasadışı göç; bir kişinin, yasal olarak bulunduğu ÷lkeyi terk ederek başka bir ÷lkeye yasadışı yollardan girmesi, yasal yollardan girdikten sonra süresi içinde ÷lkeyi terk etmemek suretiyle o ÷lkede yasal izin sahibi olmaksızın uzun süreli olarak yaşaması ve/veya çalışmasıdır. Dolayısıyla, geçerli doküman olmadan ya da sahte belgelerle gerçekleştirilen göç, yasadışı göç olarak tanımlanabilir.¹⁸⁰

Yani yasadışı göç kısaca, bir ÷lkenin yasal giriş ve çıkış için gerekli olan şartlarına uyulmayarak sınırının geçilmesi veya ÷lkeye yasal yollardan gelindikten sonra izin almadan ikamet edilmesidir.

Yasadışı göçmen ise, bir ÷lkeye yasadışı yollardan giren ya da yasal yollardan girmesine rağmen, kendisine tanınan yasal süre sonunda ÷lkeyi terk etmeyerek yasadışı konuma düşen kişidir.

¹⁷⁹ Resmi Gazete: 09.08.2002/24841.

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4771.html>, Erişim: 11.08.2006.

¹⁸⁰ IOM, World Migration 2003, Managing Migration, Challenges and Responses for People on the Move, IOM Research and Publication Unit, Geneva/Switzerland, 2003, s.7.

Göçmen kaçakçılığı, insanların daha iyi şartlarda yaşama, iş bulma veya yaşadıkları ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar gibi nedenlerden dolayı göç etme istek ve zorunlulukları sonucu buldukları ülkeden yasa dışı yollarla başka ülkelere gitmeleri veya götürülmeleri olarak tanımlanmaktadır.¹⁸¹ Ülkelere yasal yollarla gidiş imkanı bulamayan bu insanlar, göçmen kaçakçılığının devreye girmesi için uygun ortamı oluşturmuşlardır. Göçmen kaçakçılığı, temelde insanların daha refah bir yaşam sürme arzuları doğrultusunda girişimlerde bulunmaları sonucunda ortaya çıkmıştır.

Yasadışı göçün, her zaman bir organize suç şebekesi yardımıyla gerçekleştiğini söylemek doğru değildir. İnsanlar kimi zaman kişisel yöntemlerle de hareket edebilmektedirler.

3.1.2. Mülteci, İltica, İnsan Ticareti Kavramı ve Yasadışı Göçmen/Göçmen Kaçakçılığından Farkları

Yasadışı göçmen kavramıyla sıklıkla karıştırılan mülteci; Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi'nin¹⁸² 1/A maddesinde;

"İrki, dini, uyruğu, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanmayan ya da yararlanmak istemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir."

şeklinde tanımlanmaktadır.

Kısaca mülteci, uyruğunda bulunduğu ya da yaşamını sürdürdüğü ülkeyi bir zulme uğraması ya da zulme uğraması tehlikesiyle terk etmek zorunda kalan kişidir.¹⁸³

¹⁸¹ Fırat, A., "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti", <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacaciligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

¹⁸² Resmi Gazete; 05.09.1961/10898.

¹⁸³ Tarhanlı, T., Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları Konusunda Hukuki Bir Değerlendirme, BMMYK ve Boğaziçi Üniversitesi Vakfı, Ankara, 2000, s.2.

Bir mültecinin 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen haklı nedenlerle ülkesi dışında bir başka ülkeye yasal ya da yasadışı yollarla gitmesi ve o ülkeye sığınması eylemi İlticadır.

İçinde bulunduğu ekonomik vs. koşullar nedeniyle ülkesini gönüllü olarak terk eden kişi ise yasadışı göçmendir. Mülteci için, geldiği ülkenin zenginliğinden çok bu ülkenin güvenliği önemlidir ve ülkesini istemeyerek terk etmek durumunda kalmıştır. Yasadışı göçmen, mülteci olarak farklı olarak kendi ülkesinin korumasından yararlanabilir.¹⁸⁴ Ayrıca yasadışı göçmen, yasadışı giriş ve çıkışı nedeniyle bir cezai yaptırımla karşılaşmaktadır. Mülteci ise yasadışı girişinin ardından gecikmeksizin yetkili makamlara başvurarak geçerli nedenlerini göstermesi durumunda cezalandırılmaz.¹⁸⁵

Yasadışı göçmenin, ülkeye yasadışı girişi ya da yasal yollardan geldikten sonra gerekli izni almayarak kalmaya devam etmesi durumunda sınırdışı edilmesi doğal bir sonuçtur. Mültecinin ise ulusal güvenlik ve/veya kamu düzeninin gerektirdiği durumlar dışında sınırdışı edilemeyeceği¹⁸⁶ ve her ne şekilde olursa olsun hayatı ve özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelere gönderilemeyeceği¹⁸⁷ hüküm altına alınmıştır.

Mülteciler, içinde buldukları konum itibariyle insan ticaretine ve göçmen kaçakçılığına potansiyel kaynak oluşturmaktadırlar.¹⁸⁸ Mülteci ve İltica kavramlarını kısaca açıkladıktan sonra, konumuz ile ilgili olarak yasadışı göçün insan ticareti boyutunun da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Türk mevzuatımızda insan ticaretine Sınırışan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi'yle birlikte, 4804 sayılı kanunla onaylanan Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol, hem uluslararası hem de Türk hukukunda kabul gören bir tanımlı getirmiştir.

"İnsan ticareti, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma,

¹⁸⁴ BMMYK, Mültecilere Yardım, BMMYK Türkiye Temsilciliği, Ankara. 2001 b, s.15.

¹⁸⁵ 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi 31. Madde.

¹⁸⁶ 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi 32. Madde.

¹⁸⁷ 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi 33. Madde.

¹⁸⁸ Fırat, A., "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti",

<http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir."¹⁸⁹

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti kavramları da aralarında önemli farklılıklar bulunmasına karşın zaman zaman karıştırılmaktadır. Temel bazı farklılıklarını açıklayacak olursak;

İnsan ticareti kişilere karşı işlenen ve insan haklarını ilgilendiren bir suç olmasına karşın, göçmen kaçakçılığı kamu düzeni ve devlete karşı işlenen bir suçtur. Göçmen kaçakçılığında; bir kişinin yasa dışı yollardan bir ülkeden diğer bir ülkeye geçişi ve zor kullanılması söz konusu olmazken, insan ticaretinde; cinsel amaçlı sömürü, organ kaçakçılığı, kölelik, çocuk ticareti gibi haksız ve insanlık dışı yöntemlerle menfaat temin etme durumu mevcuttur ve zor kullanma, hile ile veya benzeri yollarla mağdurun iradesinin fesada uğratılması söz konusudur.

Göçmen kaçakçılığında, başlangıçta yasadışı göçe istekli olan kişinin sınırdan geçirilmesi ile göçmen kişi ve organizasyondaki kişiler arasındaki ilişki sona ermekte ve istismar söz konusu olmamaktadır. Ancak, göçmen kişinin ulaştığı yerde birçok olumsuzluklarla karşılaşması ve çaresiz kalması sonucu istismar ve ticaret ortamına zemin hazırlanmakta, insan tacirleri devreye girmektedir.¹⁹⁰

İnsan ticaretinde mağdurun kendisi baskı ve şiddete maruz kalmaktayken, yasadışı göçmen kendi iradesiyle bir başka ülkeye gidebilme hizmeti karşılığında kaçakçıya belirli bir ödeme yapmaktadır. Bir diğer farklılık ise, göçmen kaçakçılığında ulusal sınırların aşılması gerekmektedirken, insan ticareti hem uluslararası boyutta hem de ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşebilmektedir.

¹⁸⁹ 30.01.2003 tarih ve 4803 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunun 26.02.2003 tarihli 2003/5329 sayılı kararı ile onaylanarak, 19.03.2003 tarih ve 25052 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

¹⁹⁰ Fırat, A., "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti", <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacaciligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

3.2. YASADIŞI GÖÇ VE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SÜRECİ

3.2.1. Yasadışı Göçün Nedenleri

Tarih boyunca insanları göçe iten nedenler genel olarak, politik, dini ya da etnik sebepler veya ülke içindeki sıkıntılar olsa da, içinde bulunulan zamana göre farklılıklar göstermiştir. Genelde göçlerin, toplulukların temel gereksinimlerini giderememesi veya daha iyi yaşam şartlarına kavuşma isteği gibi temelinde ekonomik nedenlerin bulunduğu görülmektedir.

Göçlerin ve Türkiye’de göçün tarihçesi kısmında daha önce belirtildiği üzere, 1960’lı yıllarda gelişmiş Avrupa ülkeleri işgücü açığına göç alarak kapatmışlardır. Zaman içerisinde gerçekleşen bu yasal göçler, insanlar için zorlaşmaya başlamıştır. 1970’li yıllarda dünyada baş gösteren ekonomik kriz neticesinde göç alan ülkelerin kendi vatandaşlarına iş imkanı sağlamada sorunlarla karşılaşması, dışarıdan serbest olarak aldıkları göçmen sayısını azaltmalarına ve bu kısıtlamayı temin etmek için de ülkelere girişleri zorlaştırmalarına neden olmuştur.

Bu ülkeler, topraklarına ancak iyi eğitimli ve yetişmiş insanları kabul etmeye başlamış, niteliksiz insanların ülkelere girmelerini sıkı politikalarla engellemeye çalışmışlardır. Ancak göç veren ülkelerdeki sorunların durumunda bir düzelme olmadığı gibi göçe neden olan faktörlerin artması, sıradan insanların göçe talebini bu engelleme politikalarına rağmen azaltmak yerine artırmıştır.¹⁹¹ İnsanların yasal yollardan karşılanmayan bu istek yasadışı yollardan gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yasadışı göçün belirgin şekilde artış göstermesinin ardından, zengin ülkelere girmek isteyenlerle, bu ülkelere giriőı düzenleyen vize, çalışma izni gibi hukuksal olanaklar arasında belirgin bir dengesizlik oluşmuştur.¹⁹² Bu dengesizlik göçmen kaçakçılığı yapan suç örgütlerinin oluşumuna neden olmuştur.

¹⁹¹ Kayhan, M., "Yasadışı Göçün Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri", Avrasya Dosyası, 2003, Cilt: 9, Sayı: 2, s.201.

¹⁹² Abadan-Unat, N., Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.20, 21.

Genelde çoğunlukla ekonomik, siyasi, savaş vs. nedenlerle gerçekleşen yasadışı göç, sınıraşan özelliği ile, bölgesel düzeyde birkaç ülkenin değil, hemen tüm dünya ülkelerinin az ya da çok karşılaşmakta oldukları bir sorun olmuştur. Değişik nedenlerle, yasadışı bir şekilde gerçekleşen bu hareketlerin çoğunlukla, ekonomik durumlara dayanan itici ve çekici nedenlerle ortaya çıktığı söylenebilir. Örneğin, Sovyetlerin dağılması ile başlayan yeni çatışma ve istikrarsızlık kaynaklarının oluşmasına neden olmuştur.

Günümüzde ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler sayesinde, seyahat süreleri azalmış, internet, mobil telefon ve uydu aracılığı ile her türlü bilgiye ulaşım kolaylaşmıştır. Batının "güzel" tüketim toplumu görüntüsü gerek medya ve gerekse geri dönen göçmenlerce herkese ulaşmıştır.¹⁹³ Böylece, fakir ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanlar, zengin ülkelerdeki insanların yaşam standartlarını öğrenmişlerdir. Fakir ülke insanları kendi ülkelerindeki olumsuzlukların da itici etkisiyle, refah içerisinde yaşayan insanların yaşam standartlarının çekici etkisine kapılarak, kendi buldukları ülkelere gitmenin yollarını aramaya başlamışlar, amaçlarına ulaşmak için her türlü yasal ya da yasadışı yolları denemekten çekinmemişlerdir.¹⁹⁴

Göçün ve iç göçün nedenlerinde daha önce açıklandığı gibi, gerçekleşen yasadışı göç hareketinin karar alma sürecinde de "itici" ve "çekici" etkenleri bulunmaktadır. Dünyadaki göç hareketlerini tetikleyen "itici", göçmenlerin ülkelerinde içinde buldukları sosyo-ekonomik, siyasi ve diğer sorunlar, buna ivme kazandıran ise hedef ülkelerde oluşan "çekim gücü"dür.¹⁹⁵

Yasadışı göçün temel nedeni olan ekonomik etkenler göz önünde alınarak, yasadışı göçe neden olan İtici Faktörler; dünya nüfusunun hızla artması, bölgesel ve iç savaşlar, iç karışıklıklar, açlık ve kıtlık sorunu, bazı gelişmiş ülkelerin siyasi iltica veya yasadışı göçü özendirici politikaları ile göçmen ve mültecilere yapılan maddi yardımlar,

¹⁹³ IOM, World Migration 2003, Managing Migration, Challenges and Responses for People on the Move, IOM Research and Publication Unit, Geneva/Switzerland, 2003, s.16.

¹⁹⁴ Kayhan, M., "Yasadışı Göçün Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri", Avrasya Dosyası, 2003, Cilt: 9, Sayı: 2, s.195.

¹⁹⁵ Asar, A., Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, Emek Ofset, Ankara, 2004, s.243.

gelişmemiş ülkelerde işsizlik oranının yükselmesi, ülkeler arasındaki gelir dağılımı uçurumundan etkilenen kitlelerin daha rahat ve iyi bir yaşam sürme arzusunun artması, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi ve yaygınlaşması, Çekici Faktörler ise ucuz işgücüne talebin fazla olması, yasadışı göç ile mücadele yasalarının etkin olmaması, mülteci ve sığınmacılar için geniş yardım politikalarının oluşturulması ve etkin olarak uygulanması şeklinde özetlenebilir.

3.2.2. Yasadışı Göçte Kullanılan Yöntemler

Ülkelerin topraklarına girişe ilişkin belirledikleri yöntem ve kurallara uyulmadan, bir başka deyişle sınırların yasadışı yollarla geçilmesini ifade eden yasadışı göçte; ülkelere giriş ve çıkışlar için belirlenmiş olan sınır kapıları dışında, sınırın herhangi bir bölgesinden geçmek sıklıkla kullanılan bir yöntem olmakla birlikte hava, kara ve deniz kapılarından sahte seyahat belgeleri kullanılarak ülkeye girmeye ya da ülkeden çıkmaya çalışmak kullanılan diğer yollardır. Bu yöntemler kısaca incelenecek olursa;

1. Kara yoluyla gerçekleştirilen yasadışı göç: Karayoluyla yasadışı girişlerde en sık görülen yöntem, sınır kapıları dışında kalan, fiziki yapıdan kaynaklanan nedenlerle kontrolün güç olduğu arazi kesimlerinden yaya olarak veya binek hayvanları kullanılarak sınırın geçilmesidir. Bireysel yasadışı göç girişimlerinde kullanılan bu yöntemde kimi zaman göçmen kaçakçılığı örgütlerince de başvurulmaktadır. Ancak, bu tür örgütlerin sıklıkla kullandığı diğer yöntem, kamyon, otobüs ve benzeri toplu taşıma araçlarının kasa veya gizli bölmelerinde yasadışı göçmenlerin taşınmasıdır.

2. Deniz yoluyla gerçekleştirilen yasadışı göç: Deniz yoluyla gerçekleştirilen bireysel yasadışı göç teşebbüsleri, ticari gemilere kaçak olarak binmek veya küçük bot ve benzeri deniz araçlarıyla ulaşılabilen bölgelere geçilmesi şeklinde olmaktadır. Göçmen kaçakçılığı örgütleri ise daha karmaşık bir yöntem kullanmaktadır. Belli gruplar halinde gerçekleştirilen bu tür kaçakçılıkta öncelikle ulaşımı sağlayacak deniz aracı ve bunu kullanacak kişiler temin edilerek, Ülkenin değişik bölgelerinden toplanan yasadışı göçmenler, deniz aracının hareket edeceği limana, genelde ıssız bir koy veya sahile taşınarak, araca bindirilir ve seyahat başlamış olur. Bu yöntemde kaçakçılar tarafından eski, yıpranmış ya da kullanılmayacak durumda olan gemi ve tekneler

kullanılmaktadır.

Bu tür yöntemlerin hem yasadışı göçmenler hem de göçmen kaçakçılığı örgütlerince seçilmesinin nedeni maliyetin ve riskin hudut kapılarından ve hava yolundan sahte belgelerle geçme yönteminden daha az olmasıdır.

3. Hava yoluyla gerçekleştirilen yasadışı göç: Hava yolu ile yasadışı göç, sahte seyahat belgelerinin kullanılması ile mümkündür. Bunun dışında bir yöntemin kullanılması olanaksızdır. Çünkü, havayolu ulaşımı yolcuların giriş ve çıkışlarının üst seviyede kontrol altında bulundurulduğu bir ulaşım şeklidir. Hava sınır kapılarında ve havaalanlarında yolcu giriş ve çıkış işlemleri diğer sınır kapılarına oranla daha iyi tecrit edilmiş durumdadır.¹⁹⁶

Sahte kimlik veya sahte seyahat belgesi kullanılarak gerçekleştirilen yasadışı göç hareketleri genelde hava yoluyla, zaman zaman da kara ve deniz hudut kapılarından çıkma yoluyla olmaktadır. Sahte belge kullanımı, tamamen sahte olarak düzenlenmiş pasaport, kimlik ya da yerine geçen belge, geçerli bir belge üzerinde tahrifat yapılması veya başkasına ait belgelerin olduğu gibi kullanılması şeklinde olmaktadır.¹⁹⁷

Bazen de bu yöntemlerden birden fazlasının aynı anda kullanıldığı yasadışı göçler olabilmektedir.

3.3. ULUSLARARASI VE ULUSAL MÜCADELE TEDBİRLERİ

Uluslararası göç hareketleri son yarım yüzyılda beş kıtayı etki alanı içine alan, farklı faktörlere dayanan, ulus kavramını sorgulamayı sürdüren, demografik açıdan milyonlarca insanı kapsayan bir süreç olmaya devam etmektedir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

¹⁹⁷ Ögdü, İ. M., “Yasadışı Göç, Türkiye’nin Çıkarları Açısından Bir Çözümleme”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, TODAİE, Ankara, 2005, s.24-26.

¹⁹⁸ Abadan-Unat, N., Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.3.

Globalleşen dünyada insanların teknoloji, bilişim ve ulaşım imkanlarını etkin kullanmaya başlamalarıyla birlikte, özellikle kaybedecek bir şeyi olmayan insanlar, ülkeler arasında sınırların neredeyse kalkmış olmasıyla birlikte yasadışı göçün yoğunluğu artmaktadır.

3.3.1. Uluslararası Düzenlemeler

Yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadelede ederken ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmeye dayalı ortak anlayışı oluşturacak uluslararası bir belgenin eksikliği, Birleşmiş Milletleri harekete geçirmiş, Sınraşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Birleşmiş Milletler Sözleşmesi¹⁹⁹ ve bu sözleşmeye ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol²⁰⁰ hazırlanarak 2000 yılı Aralık ayında üye ülkelerin imzasına açılmıştır.

3.3.1.1. Sınraşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol

29.09.2003 tarihinde 40. onaylama belgesinin tevdi edilmesinin ardından Birleşmiş Milletler bünyesinde yürürlüğe giren sözleşme, örgütlü suç gruplarının tanımını yaparak, hangi eylemlerinin suç sayılması gerektiği ve bu eylemlere hangi yaptırımların uygulanması gerektiği konusunda uluslararası bir anlayış geliştirmeyi hedeflemektedir.

Sözleşmeye göre örgütlü suç grubu, doğrudan veya dolaylı olarak maddi çıkar elde etmek amacıyla önceden oluşturulmuş ya da sözleşmede belirtilen ağır suçları ya da yasadışı eylemleri gerçekleştirmek amacıyla en az üç kişinin oluşturduğu gruptur.

¹⁹⁹ 30.01.2003 tarih ve 4800 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş. Bakanlar Kurulunun 26.02.2003 tarihli 2003/5329 sayılı karar ile onaylanmış, 19.03.2003 tarih ve 25052 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

²⁰⁰ 30.01.2002 tarih ve 4803 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunun 26.02.2003 tarihli 2003/5329 sayılı karar ile onaylanmış, 19.03.2003 tarih ve 25052 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Ayrıca, sözleşme ile birlikte eş zamanlı olarak üye ülkelerin imzasına açılan, Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol, göçmen kaçakçılığının önemli sınıraşan nitelikte örgütlü suç olarak kabul edildiğini göstermektedir. Protokol, yasadışı göçün, bir ülkenin veya bir bölgenin sorunu olarak kabul edilemeyeceğini, küresel bir sorun olarak mücadelede ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki sosyo-ekonomik önlemler de dahil, uygun önlemlerin alınacağı uluslararası yaklaşım gerektiğini belirtilerek, yasadışı göçün özellikle yoksullukla ilişkili olan temel nedenlerine de inilmesinin gerekliliğinin²⁰¹ altını çizmektedir.

3.3.2. Ulusal Düzenlemeler

Devlet güvenliğini ve genel düzenini bozmak isteyenler ile bozanlara karşı her devlet yasal düzenlemeler yapar. Güvenlik kavramı da geleneksel olarak, devletlerin egemenliğini, bölgelerini ve vatandaşlarını korumakla doğrudan ilgilidir.²⁰² Devletler bu kapsamda ülkeye girmek isteyenler ile ülkede bulunanların uymak zorunda olduğu yasal çerçeveleri de çizerler.

Devletler, gerek Ülke güvenliğini, gerekse toplum huzurunu ve kamu düzenini tehdit eden organize suç olgularına karşı önlem almak ve uygulamak durumundadır. Geleneksel devlet güvenliği ve sınır kontrolü anlayışında, tel örgü, teknik araçlarla sınırların gözetlenmesi gibi fiziksel önlemlerle sınır ihlallerinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Yasadışı göç hareketlerindeki artış, hedef ve transit ülkelerde, daha sıkı sınır kontrollerinin alınması, yasadışı göçmenlerin yakalanması, sınır dışı etme kararlarının alınması ve bu kararların uygulanmasıyla karşılık bulmaktadır.

Türkiye'de göç ve sığınma politikaları İskan Kanunu, Vatandaşlık Kanunu, Pasaport Kanunu ve Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun genel hükümleri çerçevesinde yerine getirilmekteydi.²⁰³ Türkiye'ye gerçekleşebilecek sığınma ve göç hareketlerinin birbirinden ayrılması, bu amaçlarla Türkiye'ye giriş

²⁰¹ Asar, A., Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, Emek Ofset, Ankara, 2004, s.251.

²⁰² IOM, Data On Migration And Security Report, www.iom.int/DOCUMENTS/OFFICIALTXT/EN/security.PDF, s.1, Erişim: 22.03.2006.

²⁰³ Kirişçi, K., Zorunlu Göç ve Türkiye, BMMYK, Ankara, 2000, s.50.

yapacak kişilerin hukuki statülerinin ve buldukları süre içinde sahip olacakları hakların belirlenmesi bakımında 14.06.1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu²⁰⁴ bu anlamdaki genel düzenlemelerin ilki olarak kabul görmektedir.²⁰⁵

3.3.2.1. 1994 Tarihli İltica Yönetmeliği

Esas ismi, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"²⁰⁶ olan bu düzenleme, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından coğrafi çekince ile kabul edilmiş olmasının bir sonucu olarak, mülteci tanımına ikili bir yaklaşım getirmiştir.

1994 İltica Yönetmeliğinin 3.cü maddesi; 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokol ile diğer kanun, tüzük ve yönetmeliklerdeki tanımlar saklı kalmak üzere;

Mülteciyi;

“Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,”

Sığınmacıyı ise;

“İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı, ”

şeklinde tanımlamıştır.²⁰⁷

²⁰⁴ Resmi Gazete: 21.06.1934/2733

²⁰⁵ Tarhanlı, T., Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları, BMMYK, Ankara, 2000, s.3.

²⁰⁶ Resmi Gazete: 30.11.1994/22127.

²⁰⁷ EGM, İltica ve Göç Mevzuatı, Başkent Matbaası, Ankara, Şubat 2005, s.8.

Sığınma prosedürünü düzenleyen 1994 İltica Yönetmeliğine göre sığınmacı; haklı nedenlerle takibata uğrayacağından korktuğu için kendi ülkesi dışında bulunan ve ülkesinin korumasından yararlanmayan veya bu korku nedeniyle dönmek istemeyen yabancı, olarak tanımlanmıştır. Mülteci ise, Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle sığınmak durumunda kalan kişidir. Kısaca, mülteci Avrupa'dan, sığınmacı ise Avrupa dışından gelerek sığınma talebinde bulunan kişidir.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 31. maddesine uygun olarak, 1994 Yönetmeliği'nde de, Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılardan, Türkiye'ye yasal yollardan gelenler buldukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en geç on gün içerisinde müracaat etmek zorundadırlar (4. Madde).

Türkiye, coğrafi kısıtlama uygulasa da, Avrupa dışındaki dünyanın diğer bölgelerinden gelmekte olan ve 1967 Protokolündeki mültecilik tanımına uyan sığınmacılara da, 1994 İltica Yönetmeliği ile, üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilinceye kadar makul bir süre Türkiye'de ikamet etmelerine izin vererek geçici sığınma hakkı tanımaktadır.²⁰⁸

Ayrıca yine yönetmeliğe göre, Türkiye'ye yasadışı yollardan giriş ya da Türkiye'de yasadışı bulunmadan dolayı cezalandırılmayacak kişilerin, uluslararası hukuk bakımından "mülteci" tanımına uygun niteliklere sahip olması gerekmektedir.

Tanımların Avrupa ibaresi dışında aynı olduğu görülmektedir. Buradaki temel ayırt edici nokta, kişilerin Avrupa kökenli olup olmadıklarıdır. Mültecilik konusunda temel tartışma alanı sığınmacı ve mülteci kavramsallaştırmaları açısından söz konusudur.²⁰⁹

²⁰⁸ EGM, İltica ve Göç Mevzuatı, Başkent Matbaası, Ankara, Şubat 2005, s.13.

²⁰⁹ Buz, S. (2003), "Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış", Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Ekim-Aralık 2003, Sayı: 6, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.57.

3.3.2.2. 5682 sayılı Pasaport Kanunu

Anayasamızın 23. maddesiyle, insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası belgelerin hemen hepsinde üzerinde durulan seyahat ve yerleşme hürriyeti güvence altına alınmıştır. Ancak devletler, topraklarına yasalarla belirlenmemiş yerlerden ve yollardan giriş ve çıkış yapılmasını kabul edilemez olarak değerlendirir ve vatandaşlarının ve yabancıların topraklarına giriş ve çıkışlarını belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirmesini isterler. Türkiye'de de 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun²¹⁰ hükümleriyle belirlenmiştir. Yabancıların Türkiye'ye giriş yapabilmeleri genel olarak;

1. Giriş işlemi, yolcu giriş-çıkışları için belirlenmiş sınır kapılarından gerçekleştirmek,(1. Md.)
2. Usulüne uygun geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen bir belge taşımak,(2. Md.)
3. Giriş izni almış olmak,
4. Türkiye'ye girmesine izin verilmeyecek yabancılardan olmamak şartlarının yerine getirilmesine bağlıdır.²¹¹

3.3.2.3. Türk Ceza Kanunlarında Göçmen Kaçakçılığı Suçu

Ulusal ve uluslararası düzenlemelerde yasadışı göç, başlı başına bir suç olarak değerlendirilmemiş olsa da yasadışı giriş ve çıkış durumlarına bağlı olarak cezalandırılan bir hareket olduğu görülmektedir. Ülkemizde göçmen kaçakçılığı ile mücadelede daha önceleri bazı kanunların ilgili hükümleri uygulanmışsa da, göçmen kaçakçılığının uluslararası hukukta tanımlandığı şekilde bir suç olarak kabul görmesi 2002 yılında AB uyum yasaları çerçevesinde Türk Ceza Kanunu'na eklenen madde ile gerçekleşmiştir.

03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunun 2. Maddesiyle, Türk Ceza Kanunu'na 201. maddeden sonra gelmek

²¹⁰ Resmi Gazete: 24.7.1950/7564.

²¹¹ Asar, A., Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, Emek Ofset, Ankara, 2004, s.37.

üzere eklenen 201/a maddesi ile göçmen kaçakçılığının cezalandırılmasına ilişkin yasal düzenleme getirmiştir.

Buna göre;

"Göçmen kaçakçılığı suçunun faillerine veya böyle bir suça iştirak etmeksizin, daha önce ülkeye sokulmuş veya girmiş kaçak göçmenleri, maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollarla ülkeden çıkarılmalara, yasal koşullara uymaksızın ülkede kalmalarını olanaklı kılanlara, bu maksatla sahte kimlik veya seyahat belgelerini hazırlayanlara veya temin edenlere ya da bu suçlara teşebbüs edenlere, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve bir milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezası verilir; suçun işlenmesinde kullanılan taşıtlar ve bu fiil nedeniyle elde edilen maddi menfaatler müsadere edilir.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı olan suçlar, kaçak göçmenlerin yaşamlarını veya vücut bütünlüklerini tehlikeye soktuğu veya insanlık dışı veya onur kırıcı muamele biçimlerine tabi kılınmalarına neden olduğu hâllerde faillere verilecek cezalar, yarısı oranında; ölüm meydana gelmiş ise bir kat artırılarak hükmolunur.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçlar örgütlü olarak işlendiğinde faillere verilecek cezalar bir kat artırılarak hükmolunur."²¹²

Madde, Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol'e uygun olarak düzenlenmiş olup, hedef göçmen kaçakçılarınıdır. Çünkü, yasadışı göçmenlerin binlerce kilometrelik yolları kendi başlarına geçmeleri olanaklı görülmemektedir.²¹³ 201/a maddesinde, cezayı ağırlaştırıcı nedenlerin belirlenmiş olması yanında, suçun işlenmesinde kullanılan taşıtlar ve bu eylem nedeniyle elde edilen maddi kazançların müsaderesi de öngörülmüştür. Pasaport Kanunu'nun yasadışı girişleri sağlayan kişilerin cezalandırılmasına ilişkin 36. maddesinde ise, sadece kısa süreli hapis cezası öngörülmekteydi.

Türk Ceza Kanunu'nun değiştirilmesiyle birlikte göçmen kaçakçılığı, tanım ve içerik açısından daha sade bir yapıya bürünmüştür. Bununla birlikte, bu suçu işleyenlere verilecek cezalar da değiştirilmiştir.

²¹² Resmi Gazete: 09.08.2002/24841.

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4771.html>, Erişim: 11.08.2006.

²¹³ Asar, A., Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, Emek Ofset, Ankara, 2004, s.249.

26.09.2004 tarihinde kabul edilip 01 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 79. maddesinde göçmen kaçakçılığı, 80. maddesinde ise insan ticareti ile ilgili olarak hüküm getirilmiştir. 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 79. maddesi;

"(1) Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan;

a) Bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkan sağlayan,
b) Türk vatandaşı veya yabancının yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan,
Kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu suçun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, verilecek cezalar yarı oranında artırılır.

(3) Bu suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur."²¹⁴

şeklinde düzenlenmiştir.

Bu maddeye göre; doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek amacıyla, yasal olmayan yollardan; bir yabancıyı ülkeye sokan ya da yabancının ülkede kalmasına, Türk vatandaşı ya da yabancının yurt dışına çıkmasına olanak sağlayan kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun bir örgüt çerçevesinde işlenmesi halinde, verilecek cezalar yarı oranında artırılır. Suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde ise tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirleri uygulanır.

Görüldüğü üzere, AB uyum yasaları çerçevesinde 2002 yılında Türk Ceza Kanunu'na eklenen 201/a maddesinde cezanın alt sınırı 2 yıl, üst sınırı 5 yıl olarak belirtilmiş iken, 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 79. maddesinde bu cezalar artırılarak alt sınır 3 yıla, üst sınır 8 yıla çıkartılmıştır.

Dikkati çeken bir diğer husus, 201/a maddesinin 1. bendinde suçun işlenmesinde kullanılan taşıtlar ve bu fiil nedeniyle elde edilen maddi menfaatlerin müsadere edilmesi hükmolunmuş iken, 79. maddede, suçun işlenmesinde kullanılan taşıtlar ve elde edilen maddi menfaatlerin müsadere edilmesine ilişkin bir hükmün bulunmamasıdır.

²¹⁴ Resmi Gazete: 12.10.2004/25611.

- Yine 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu'nun;
- Organ veya doku ticaretiyle ilgili 91. maddesi,
 - İş ve çalışma hürriyetinin ihlaliyle ilgili 117. maddesi,
 - Cinsel saldırıyla ilgili 102,103,104 ve 105. maddeleri,
 - Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma ile ilgili 190 ve 191. maddeleri,
 - Resmi ve özel belgede sahtecilikle ilgili 204,205,206 ve 207. maddeleri,
 - Suç işlemek amacıyla örgüt kurmak suçuyla ilgili 220. maddesi,
 - Hayasızca hareketlerle ilgili 225. maddesi,
 - Müstehcenlikle ilgili 226. maddesi,
 - Fuhuş ile ilgili 227. maddesi,
 - Dilencilikle ilgili 229. maddesi,
 - Suçta kullanılan malvarlığı değerinin aklanmasıyla ilgili 282. maddesi,

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle mücadele alanında etkili olan diğer hükümlerdir.²¹⁵

3.3.2.4. Ceza Muhakemesi Kanununda Göçmen Kaçakçılığı Suçu

Göçmen kaçakçılığı ile mücadele alanında görev yapan güvenlik güçleri, yeterli yasal düzenlemeler bulunmaması nedeniyle, teknik takip imkanları olmadığından, bu suçla mücadelede etkinliğin sağlanamadığı sık sık dile getirilen bir konudur.²¹⁶ 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu, iletişimin dinlenmesi, gizli izleme, gizli görevli kullanma, kayıt ve verilerin incelenmesi, hak ve alacaklara tedbir konması gibi düzenlemeleri getirerek örgütle suçlarla mücadelede önemli bir eksikliği ortadan kaldırmış olmasına rağmen, bu tedbirlerin uygulanabileceği suçlar arasında göçmen kaçakçılığı sayılmadığından uygulamada göçmen kaçakçılığı suçlarının takibine ilişkin bir ilerleme kaydedilememiştir.

Ancak, 04.12.2004 tarihinde kabul edilen 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile, göçmen kaçakçılığı suçlarının ortaya çıkartılmasında uygulanacak tedbirler

²¹⁵ Fırat, A., "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti"

<http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacaciligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

²¹⁶ EGM-KOM, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele, EGM Basımevi, Ankara, 2000, s.89.

belirtilerek, güvenlik kuvvetlerinin göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadelede yetkileri arttırılarak önemli bir gelişme gerçekleştirilmiştir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun;

1- Taşınmazlara, hak ve alacaklara el koyma (128. Madde),

2- İletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması (135. Madde),

3- Teknik araçlarla izleme (140. Madde),

4- Zorlama amaçlı el koyma ve teminat belgesi (248. Madde)²¹⁷

maddelerinde göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (TCK Madde 79, 80) suçları da sayılmıştır.

²¹⁷ Resmi Gazete: 17.12.2004/25673.

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5271.html>, Erişim: 12.08.2006.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YASADIŞI GÖÇ VE TÜRKİYE

Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Türkiye, sahip olduğu doğal ve tarihi değerleri, topraklarında pek çok toplumun köklü geçmişinin bulunması, çevre ülkelere göre istikrarlı ekonomik gücü ve siyasi yapısıyla, yabancıların turistik, bilimsel araştırma, çalışma, öğrenim ve ticaret amaçlı ziyaretlerine konu olmaktadır.

Türkiye'nin, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki ulaşım güzergahları üzerinde, özellikle Doğu ile Batı ekseninde doğal bir köprü konumunda bulunması (jeopolitik pozisyonu), komşu ülkelerdeki savaş ve istikrarsızlıkların sürekliliğine karşın ülkemizde siyasi ve ekonomik istikrarın olması, yasadışı göç oranlarını diğer ülkelere göre artırmaktadır.

Türkiye, doksanlı yıllardan itibaren, topraklarından Batı Avrupa'ya yönelen, özellikle Afganistan, İran, Irak, Pakistan ve Bangladeş kaynaklı yasadışı göç hareketlerine maruz kalmış, Sovyet Bloku'nun dağılmasından sonra, Romanya, Rusya, Moldova, Ukrayna, Belarus gibi ülke vatandaşlarının yasadışı göçlerine hedef olmuş, diğer yandan vatandaşlarımızın Avrupa'ya yasadışı geçişleri bakımından bir kaynak ülke haline gelmiştir.

Türkiye, coğrafi konumuna bağlı olarak uzun kara ve deniz sınırlarının yanında, çok sayıda sınır kapısına sahiptir. Türkiye'nin, Bulgaristan ile 269 km, Yunanistan ile 203 km, Suriye ile 877 km, Irak ile 384 km, İran ile 560 km, Nahcivan ile 18 km, Ermenistan ile 328 km, Gürcistan ile 276 km olmak üzere toplam 2.949 km uzunluğunda kara sınırı ve 6.530 km uzunluğunda deniz sınırı bulunmaktadır. 39 hava, 47 deniz, 20 kara ve 7 demiryolu olmak üzere toplam 113 hudut kapısından her yıl artan sayıda yabancı giriş-çıkış yapmaktadır.

Tablo 2. Yabancıların Türkiye'ye Giriş Sayıları

YILLAR	GİRİŞ SAYISI	ÇIKIŞ SAYISI
2000	9,748,327	9,393,355
2001	10,912,771	10,530,600
2002	12,906,274	12,606,264
2003	13,461,420	13,180,903
2004	16,854,377	16,503,781
2005	28,327,924	27,921,338

Kaynak: EGM-YHİDB

Tablo 2'de son 6 yıl içinde Türkiye'ye giriş ve Türkiye'den çıkış yapan yabancıların sayıları verilmiştir. Görüldüğü üzere, hudut kapıları yoluyla her yıl artan sayıda yabancı Türkiye'ye girmektedir. 2000 yılında yaklaşık 10 milyon olan giriş çıkış sayısı 6 yıl içinde önemli bir artışla 27 milyonun üzerinde olmuştur.

Bu yasal yabancı hareketliliği, beraberinde yasal anlamda bir göç hareketi sonucunu doğurmaktadır.²¹⁸

4.1. TÜRKİYE'DE YASADIŞI GÖÇ VE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELE

Göçmen kaçakçılığı ile mücadele çalışmaları, Türkiye'de yasal çerçevenin uluslararası standartlara ve normlara uyarlanması şeklinde gelişmekte ve öncelikler arasında yer almaktadır.²¹⁹ 2000 yılı Aralık ayında Palermo'da imzalanan Sınırşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesinin ve ek protokollerin TBMM tarafından 30

²¹⁸ EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

²¹⁹ IOM, World Migration 2003, Managing Migration, Challenges and Responses for People on the Move, IOM Research and Publication Unit, Geneva/Switzerland, 2003, s.35.

Ocak 2003 tarihinde onaylanmasından önce, 09 Ağustos 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'la TCK'na göçmen kaçakçılığı suçunun eklenmesi bunun bir göstergesidir.

Türkiye, yasadışı göçe karşı gerek ulusal düzeyde etkin tedbirler alarak, gerekse bu alanda uluslararası düzeyde sorunların tespiti, bilgi alış-verişi, ortak mücadele ve işbirliği şeklindeki çalışmaların büyük bir kısmına aktif olarak katılarak bu konudaki kesin tavrını ortaya koymakta, ülkemiz üzerinden yasadışı göçü önlemek ve ülkemizde yasadışı bulunan yabancıları ülkeden çıkarmak için etkin ve kararlı biçimde mücadele vermektedir.

Küresel ve bölgesel yasadışı göç yollarının önemli bir kavşak noktasında bulunan Türkiye'de, bir taraftan yasal göç yönetimi ve uygulamalarının AB Müktesebatıyla uyumu sağlanırken, diğer taraftan ise yasadışı göçle mücadelede caydırıcı düzenlemeler yapılmaktadır.²²⁰

Yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele eden tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de bu mücadele yöntemleri; ilk olarak, idari uygulamalar olarak vize politikaları ve buna bağlı olarak geliştirilen sınır kontrolleriyle, ikinci olarak, güvenlik güçlerince ülkeye yasadışı giriş yapmış olan, ülkede yasadışı konumda bulunan ya da yasadışı yollarla çıkış yapmaya çalışanların yakalanması ve bunlardan yabancı olanların sınırışı edilmeleri şeklinde olmaktadır.

Her ülke gibi Türkiye'nin de egemenliğinden kaynaklanan temel sorumluluklarının başında sınır güvenliği gelmektedir. 10.11.1988 tarih ve 3497 sayılı "Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun"²²¹ gereğince doğu ve güneydoğu sınırlarımızı koruma ve güvenliğini sağlama görev ve yetkisi Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı'na verilmiştir. Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı kara sınırlarımızın korumasını, bağlı sınır birliklerince, deniz sınırlarının korunmasını ise Sahil Güvenlik Komutanlığı

²²⁰ EGM, İltica ve Göç Mevzuatı, Başkent Matbaası, Ankara, Şubat 2005, s.26, 41.

²²¹ Resmi Gazete: 22.11.1988/19997.

birimlerince sağlamaktadır. Hudut ve gümrük kapılarında ise İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Gümrük Müsteşarlığına bağlı birimler görev yapmaktadır.²²²

Ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu sınırları ile deniz sınırlarımızın uzunluğu ve Ege kıyılarının girintili ve çıkıntılı yapısı, kontrol ve gözetimi oldukça zorlaştırarak, yasadışı göçle mücadeleyi kısıtlayan bir unsur olmaktadır.

4.1.1. Mücadele Çalışmaları

Yasal düzenlemelerin yanı sıra kolluk kuvvetlerimiz bu düzenlemelerin uygulanmasında etkin tedbirlerle yasadışı göçle mücadele çalışmalarında en önemli rolü oynamaktadır.

Türkiye'de yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele çalışmalarının birinci basamağını, ülkeye giriş yapacak yabancıların önceden verilecek izinle (vize) kontrollü olarak sınır kapılarından girişlerini sağlamak oluşturmaktadır. Ayrıca, bu önlemler kapsamında, Pasaport Kanunu hükümlerine göre yasadışı göçe karışacağından şüphe duyulan ya da sahte belgelerle giriş yapmak isteyen yabancılar, ülkeye girişine izin verilmeyerek, geri çevrilmiştir.

Güvenlik güçlerince yapılan kontroller ve operasyonların hedefinde yasadışı göçmenler ve göçmen kaçakçıları bulunmaktadır. Mücadelede hedef alınan yasadışı göçmenler dört grupta toplanmaktadır. Bu hedef gruplar;

- a. Yasadışı yollardan giriş yapan yabancılar.
- b. Yasal ya da yasadışı yollarla giriş yapıp, yasadışı yollarla çıkış yapmaya çalışan yabancılar.
- c. Yasal yollarla giriş yapıp, vize ya da ikamet sürelerini aşarak yasadışı konuma düşen yabancılar.
- d. Yasadışı yollarla çıkış yapmaya çalışan Türk vatandaşlarıdır.

²²² EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

Bu çerçevede yürütülen çalışmalarda; 1995 yılında 11.362, 1996 yılında 18.804, 1997 yılında 28.439, 1998 yılında 29.426, 1999 yılında 47.529, 2000 yılında 94.514, 2001 yılında 92.362, 2002 yılında 82.825, 2003 yılında 56.219, 2004 yılında 61.228, 2005 yılında ise 57.428 yasadışı göçmen güvenlik güçlerince yakalanmıştır.²²³ Rakamlardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye sınırları içerisinde yakalanan yasadışı göçmenlerin sayısı her geçen yıl azımsanamayacak oranda artmakta ve sorunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir.

Göçmen kaçakçılığı örgütlerine ilişkin operasyonlar sonucunda, sayıları yüz binlerle ifade edilen yasadışı göçmenlerin bu geçişlerini organize ederek kolay yolla büyük miktarlarda para kazanan çok sayıda göçmen kaçakçısı yakalanmıştır. Güvenlik güçlerince düzenlenen operasyonlar sonucunda; 1998 yılında 98, 1999 yılında 187, 2000 yılında 850, 2001 yılında 1.155, 2002 yılında 1.157, 2003 yılında 937, 2004 yılında 956, 2005 yılında ise 834 göçmen kaçakçısı kolluk kuvvetlerince yakalanarak adalete teslim edilmiştir.

Ayrıca hırsızlık, gasp, sahtecilik, kaçakçılık, vb. çeşitli suçlara karışan yabancı uyruklu şahıslar da ülkelere sınır dışı edilmektedir. Bu kapsamda, 1996 yılında 18.558, 1997 yılında 27.992, 1998 yılında 24.028, 1999 yılında 31.473, 2000 yılında 31.399, 2001 yılında 42.043, 2002 yılında 42.232, 2003 yılında 23.947 ve 2004 yılında 38.040, 2005 yılında ise 30.789 yabancıyı ülkemizden çıkışı sağlanmıştır.

Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yönelen yasadışı göç hareketlerinin bir kısmı ise deniz yolu ile gerçekleşmektedir. Türkiye'nin deniz yoluyla yasadışı göçü durdurmada ki mücadeleleri de oldukça başarılı sayılmaktadır.²²⁴

4.2. KAYNAK, TRANSİT VE HEDEF ÜLKE TÜRKİYE

Hemen her ülke yasadışı göçlerde bir kaynak, basamak, ya da hedef rollerinden birisini oynamakta ve bundan da etkilenmektedir. Ülkelerin göç alma ya da

²²³ EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

²²⁴ EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

göç verme potansiyeli göz önünde bulundurularak, yasadışı göç hareketleri bakımından ülkeler üç grupta sınıflandırılmaktadır.

Bunlar;

a. Kaynak Ülke: Yasadışı göçmenin uyruğunda bulunduğu veya daimi ikamet ettiği ülkedir.

b. Transit Ülke: Kaynak ülkeden hedef ülkeye gerçekleşen seyahat sırasında üzerinden geçilen ya da elverişli koşullar oluşana kadar yasadışı veya yasal olarak ikamet edilen ülkedir.

c. Hedef Ülke: Yasadışı göçmenin ulaşmayı istediği ya da götürülmek istenilen ülkedir.²²⁵

Türkiye jeopolitik konumu, uzun dağlık sınırları ve Avrupa ile Asya ve Orta Doğu ülkeleri arasında tek köprü olması dolayısıyla Orta Doğu ülkelerinden zengin ülkelere yönelik göçmen kaçakçılığında en elverişli ülke konumundadır ve Ülkemizin jeopolitik konumu Asya'yı, Avrupa'ya bağlayan bir köprü vazifesi görüp üç tarafının denizle çevrili olması ve komşularımızın potansiyeli, Ülkemizi bu suçun 'KAYNAK, TRANSİT ve HEDEF' ülke bağlamında güzergahını oluşturmaktadır.²²⁶

Yine 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 79. maddesinde de Göçmen Kaçakçılığı ile ilgili; "*bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasını sağlayan*" ifadesi hedef, "*...yabancıнын yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan*" ifadesi transit, "*Türk vatandaşı ... yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan*" ifadesi kaynak ülke olarak Türkiye'nin yasadışı göç hareketlerinden üç yönlü etkilendiğini göstermektedir.

²²⁵ Fırat, A., "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti", <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacaciligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.
²²⁶ http://mali.istanbul.pol.tr/Sayfa_Modul.asp?nedir=modul&isim=gocmen, Erişim: 30.06.2006.

4.2.1. Kaynak Ülke Olarak Türkiye

Ülkemizde önceki bölümlerde de belirtildiği üzere 1950’li yıllarda dış göç süreci, öncelikle bireysel girişimler ve özel aracılar, akabinde devletler arası ikili anlaşmalarla gerçekleşen işgücü göçü şeklinde başlamış, daha sonra göçmenlerin eş ya da aile bireylerini de beraberlerinde götürmeleri, gidilen bölgelerdeki imkanların öğrenilmesi ve daha önce yurtdışına çıkmış akraba/tanıdıkların teşviki vb. nedenlerle vatandaşlarımız Türkiye dışına çıkmaya başlamışlardır.

Abadan-Unat, 2002 yılı Nisan ayı itibariyle 3.090.013’ü Avrupa’da, 23.050’si Türk Cumhuriyetlerinde, 106.930’u Kuzey Afrika ve Arap Ülkelerinde, 130.000’i ABD’de olmak üzere toplam 3.487.112 Türk vatandaşının yurtdışında yaşadığını²²⁷ belirtmektedir.

Ve bu gün dünyanın çok çeşitli coğrafyalarına yayılmış, göçmen ya da vatandaş statüsünde yaşayan yaklaşık 4.5 milyon Türk vatandaşından ve bunların 3,5 milyonu Avrupa’da yaşadığından bahsedilmektedir.

Yine Türkiye’de kırsal alandaki nüfusun hızla artması, yetersiz toprak, düşük verimlilik, doğal afetler, toprağın miras yoluyla parçalanması ve belli ellerde yoğunlaşması ve tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işsizlik gibi itici nedenlerin kırdaki nüfusu kente iten etkenlerden olduğu ayrıca, kır-kent gelir farklılığı, daha iyi eğitim ve sağlık istemi, kentin çekiciliği, ulaşım ve iletişim olanakları, iş bulma ümidi, daha yüksek yaşam standardı ve kentlerdeki toplumsal ve kültürel olanaklardan yararlanma vs. etkenlerin de nüfusu kente çektiği²²⁸ belirtilmiştir. İç göç için belirtilen bu itici ve çekici nedenlerin dış göçler için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

1960’lı yıllardan itibaren özellikle ekonomik nedenlerle Türkiye’den Avrupa’ya yönelik gerçekleşen göç hareketleri, önceleri bireysel girişimlerle gerçekleştirilmiş daha sonra ülkeler arasında imzalanan ikili anlaşmalarla devam

²²⁷ Abadan-Unat, N., Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.314.

²²⁸ Icduygu, A., Sirkeci, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye’de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri”, <http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>, Erişim: 05.10.2005. s.216, 217.

etmiştir. 1960'lı yıllardan sonra elindeki iş gücü fazlasını talebi üzerine Almanya'ya göçmen işçi olarak göndermeye başlayan Türkiye'de, zaman içerisinde işsizlik için bir çözüm ve döviz kazanmak için bir yol olarak görülmeye başlanmıştır.²²⁹

1973 yılında patlak veren ve bütün dünyayı etkileyen petrol krizi ve küresel ekonomik olaylar, yabancı işçi alan Batılı ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkileyerek, gelişmiş ülkelerin yabancı işçi alımını durdurmaları ve geri dönüşü özendirerek politikaların üretilmesi sonucunu doğurmuştur.

Ancak yeni göç hareketlerini durdurmak için benimsenen önlemler aynı zamanda kaçak işçiliğin de artmasına neden olmuştur. 1970-1971 yıllarından itibaren Federal Almanya'nın yeni işçi alımını durdurması Türkiye'den bu ülkeye gitmek isteyen pek çok insanı başka yöntemler kullanmaya itmiştir. Bu yıllarda çalışma izni alamayan pek çok Türk vatandaşının "turist" olarak doğrudan ya da Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya gibi sosyalist ülkeler güzergahından bu ülkeye gittikleri ve kaçak çalışma olanaklarını aramaya çalıştıkları görülmüştür.²³⁰ Ayrıca, Türk yasadışı göçmenlerin Bosna-Hersek gibi karşılıklı vize anlaşması doğrultusunda Türk vatandaşlarına vize uygulamayan ülkelere havayoluyla giderek, buradan örgütlü suç grupları kanalıyla temin edilen sahte pasaport ya da vizelerle Batı Avrupa ülkelerine geçiş yaptıkları bilinmektedir.²³¹

Türk vatandaşı yasadışı göçmenler ya doğrudan yasadışı yollarla Türkiye'den çıkış yaparak hedef ülkeye gitmekte ya da Türk vatandaşlarına vize uygulamayan ülkelere yasal yollarla giriş yaparak yasadışı ikamet etmekte²³² bazen de buradan başka ülkelere yasadışı yollardan geçiş yapmaktadırlar. Bu nedenle, Türk vatandaşı yasadışı göçmenlerin sayılarının kesin olarak ortaya konma olanağı bulunmamaktadır.

²²⁹ EGM, YHİDB, Dünya'da ve Türkiye'de Yasadışı Göç, EGM Basımevi, Ankara, 2001, s.19.

²³⁰ Abadan-Unat, N., Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.47-49.

²³¹ EGM-KOMDB, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2001 Raporu, EGM Yayınları, Ankara, 2002, s.88.

²³² EGM, APK, Sınırşan Örgütlü Suçlar ve Türkiye, EGM Yayınları, Ankara, 2003, s.203.

4.2.2. Transit Ülke Olarak Türkiye

Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki ülkeler, gelir seviyesinin düşük, işsizlik oranının yüksek olduğu ve istikrarsızlıkların yaşandığı ülkelerdir. Türkiye sınırının çok uzun ve dağlık olmasının bir sonucu olan sınır kontrollerindeki zorluk, yasadışı göç baskısını arttırmaktadır.²³³

Gelişmemiş bölgelerden Avrupa ülkelerine yönelik olarak, yasadışı göçmenler tarafından kullanılan çok sayıda göç güzergahı bulunmaktadır. Türkiye ve çevresindeki ülkeler de kullanılan bu yasadışı transit göç hareketlerinden etkilenmektedir.

Afrika ülkelerinde yaşanan iç savaşlar, Irak, Afganistan ve İran gibi ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle bu ülkelere kaçan insanların, hedef olarak belirledikleri Batı Avrupa ülkelerine geçiş için Türkiye'yi transit olarak kullandıkları görülmektedir.²³⁴ Ülkeye girişleri genelde yasadışı yollarla gerçekleşen yasadışı göçmenler, giriş ve çıkış için farklı güzergah ve yöntemleri kullanmaktadırlar.

Doğu-Batı ekseninde gerçekleşen yasadışı göç hareketlerinde ülkemiz dışında, Kafkasya, Afrika, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Güneydoğu Akdeniz, Balkan Ülkeleri, Bosna-Hersek gibi farklı birçok güzergahı kullanmaktadır.²³⁵

Edinilen deneyimler ve yapılan çalışmalar çerçevesinde yasadışı göçmenlerin ülkeye yasadışı giriş yaptıkları ve yine yasadışı yollarla çıkış yaptıkları noktalara ilişkin bir değerlendirme yapılabilmektedir.

Buna göre Türkiye'ye giriş noktaları şu şekildedir;²³⁶

a. İran Sınırı;

²³³ Şahin, Z., Türkiye'ye Yönelik Dış Göçteki Değişim ve Süreklilik, www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_12.html, 2003, Erişim: 12.10.2005.

²³⁴ EGM-KOMDB, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2001 Raporu, EGM Yayınları, Ankara, 2002, s.65.

²³⁵ EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

²³⁶ EGM-KOMDB, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 1999 Raporu, EGM Yayınları, Ankara, 2000, s.51.

Ağrı / Ağrı dağı ve Doğubeyazıt sınır bölgesi Van /
Özalp ve Başkale sınır bölgesi
Hakkari / Yüksekova sınır bölgesi

b. Irak Sınırı;
Hakkari / Şemdinli ve Çukurca sınır bölgesi
Şırnak / Uludere sınır bölgesi

c. Suriye Sınırı;
Şanlıurfa / Suruç sınır bölgesi
Hatay / Yayladağı, Samandağı, İskenderun, Arsus sınır bölgeleri
Adana / Karataş sınır bölgesi
Gaziantep / İslahiye sınır bölgesi

d. Akdeniz ve Ege sahilleri;

e. İstanbul;
Yük gemileriyle yasadışı yollarla ülkeye giriş şeklinde gerçekleşmektedir.

Yasadışı göçmenlerin, göçmen kaçakçıları tarafından gemi ya da teknelerle Türkiye kıyılarına bırakılması şeklinde olabildiği gibi, bireysel olarak yük ve yolcu gemilerine yasadışı girişin ardından Türkiye kıyılarına geldiğinde ülkeye yasadışı girişler de söz konusudur.

Karadan yasadışı girişler, yaya olarak sınırın giriş çıkışlar için belirlenmemiş olan arazi bölgelerinden veya sınır kapılarından, sahte belgelerle ya da otobüs, tır, kamyon gibi ulaşım araçlarının özel bölmelerine gizlenilerek ancak, genelde göçmen kaçakçılarının yardımıyla²³⁷ insanlık dışı koşullarda gerçekleşmektedir. Kimi zaman da bunun sonucunu kendi ya da sevdiklerinin hayatlarıyla ödemektedirler.

²³⁷ http://mali.istanbul.pol.tr/Sayfa_Modul.asp?nedir=modul&isim=gocmen
Erişim: 30.06.2006.

Türkiye'den transit olarak geçen yasadışı göçmenlerin çıkış güzergahları iki noktada yoğunlaşmaktadır.²³⁸ Birinci olarak, göçmen kaçakçılığı örgütlerince, deniz yoluyla yasadışı çıkışlarda Akdeniz ve Ege sahil şeridi kullanıldığı görülmektedir.

Güvenlik güçlerince sahil şeridinde son yıllarda alınan güvenlik önlemlerindeki artışının bir sonucu olarak, Türkiye'nin AB ile sınırı konumundaki Edirne ve Kırklareli sınır bölgeleri, ikinci yasadışı çıkış noktasını oluşturmaktadır.

4.2.3. Hedef Ülke Olarak Türkiye

Daha önceki bölümlerde göçün tarihçesinde de anlatıldığı üzere Ülkemiz uzun yıllar boyunca çok çeşitli göçler almıştır. Bu göç hareketlerinde göçmeni, kimi zaman sığınma, kimi zaman da yerleştirmek amacıyla kabul ettiği görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çeşitli nedenlerle göç etmek durumunda kalan yabancılar kabul edilerek yerleştirilmiştir. Bu göç akımları sadece yabancılarla sınırlı kalmamış, başka ülkelerde yaşayan Türk soylular da Türkiye'ye göç etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülmesi ile birlikte, özellikle Balkanlarda yerleşik olan Türk ve Müslümanlar tekrar geri dönmüşlerdir. 1923-1945 yılları arasında, 840.000 kişi Yunanistan ve Bulgaristan'dan mübadele yoluyla Türkiye'ye göç etmiştir.²³⁹ Bu göçler II. Dünya Savaşından sonra 1990'lı yıllara kadar devam etmiştir.

Ayrıca, 1987-1992 yılları arasında Afganistan'da meydana gelen savaş nedeniyle 3.128 Afgan ve Çin uyruklu yabancı, Körfez Krizi nedeniyle 1991 yılında Irak'tan 460.000 sığınmacı, Yugoslavya'da meydana gelen iç savaş ve karışıklık nedeniyle 20.000 Bosna-Hersek'li sığınmacı, yine Kosova'da meydana gelen iç savaş ve karışıklık nedeniyle 1999 yılında 17.600 Kosova'lı Türkiye'ye toplu olarak gelmiştir.²⁴⁰

Türkiye, tarihi geçmişi itibariyle aslında göç olgusuna yabancı olmasa da Türkiye'ye yönelen yasadışı göç hareketlerinin, hem geldiği yerler hem de gelme

²³⁸ EGM-KOMDB, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 1999 Raporu, EGM Yayınları, Ankara, 2000, s.51.

²³⁹ Koçdemir, K., "Yeni Bin Yılın Derdi Göç ve İltica", Türk İdare Dergisi, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı 423, Haziran 1999, Ankara, s.95.

²⁴⁰ EGM, YHİDB, Dünya'da ve Türkiye'de Yasadışı Göç, EGM Basımevi, Ankara, 2001, s.9.

nedenleri açısından geçmiş dönemlerine göre bazı değişikliklere uğradığı görülmektedir. Örneğin; Sovyetler Birliği'nin dağılması ve serbest pazar ekonomisine geçişleri sürecinde Doğu Bloğu ülkelerinin yaşadıkları kriz, bu ülke vatandaşlarını çalışmak ya da ticaret yapmak amacıyla Türkiye'ye yönlendirmiştir. Önceki dönemlerde yoğunlukla dini, etnik, tarihi ve kültürel olarak Türkiye ile bağları bulunan topluluklar Türkiye'ye gelirken, son dönemlerde bunlar belirleyici kriter olma özelliklerini yitirmişlerdir.²⁴¹

Türkiye'ye yönelik gerçekleşen yasadışı göç hareketleri hedefleri bakımından üç grupta değerlendirilebilir. Birinci grup, yerleşme niyetinde olanlardır. İkinci grup yerleşmek değil, çalışıp para kazanarak ülkelerine dönme niyetinde olanlardır. Üçüncü grup ise, Türkiye'yi basamak olarak kullanarak, Avrupa'ya gitme çabasında olan yasadışı göçmenlerdir.²⁴²

4.3. GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞININ GÖRÜNMEYEN BOYUTLARI

Yasal veya yasal olmayan boyutlarıyla hızlı bir şekilde tüm ülkelerin gündemine giren uluslararası göç hareketleri, bugün dünyanın karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi haline gelmiştir. Ekonomik ve politik sorunları olan ülkelerin vatandaşları, doğal olarak daha iyi şartların olduğu ülkelere gitmek isterken, göçmen alıcı ülkeler (transit ve hedef ülkeler) de göçle oluşacak nüfus artışının özellikle ekonomilerine getireceği dezavantaj ve neden olacağı uyumsuzluk, toplum yapısının bozulması gibi sosyal problemlerden dolayı bu hareketleri kontrol altına almak, hatta önlemek istemektedirler.

Türkiye'ye yönelik göçün başlangıç tarihi her ne kadar uzun yıllar öncesine gitse de, 1990'larda globalleşmenin hızlanmasının getirdiği ekonomik problemler ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucu artan çatışmaların etkisiyle, Türkiye aniden kendisini büyük boyutlu ve genelde insanların göç etmeye zorunlu kaldığı bir bölgenin ortasında bulmuştur. Türkiye'nin doksanlı yıllardan itibaren Batı Avrupa'ya yönelen,

²⁴¹ Şahin, Z., Türkiye'ye Yönelik Dış Göçteki Değişim ve Süreklilik, www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_12.html, Erişim: 12.10.2005.

²⁴² Öğdü, İ. M., "Yasadışı Göç, Türkiye'nin Çıkarları Açısından Bir Çözümleme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, TODAİE, Ankara, 2005, s.62.

özellikle Afganistan, Irak, Pakistan, İran ve Bangladeş kaynaklı yasadışı göç hareketlerine maruz kaldığı²⁴³ bilinmektedir.

İstikrarsızlığın hüküm sürdüğü ülkelerdeki sosyal çözümler, doğal afetler ve iç çatışmalar, insanları doğup büyüdüleri vatan topraklarını terk etmeye yöneltmektedir. Uzmanlara göre de yoksulluk, siyasi ve etnik baskılar, açlık, kıtlık, salgın hastalıklar, nüfus artışı gibi sorunlar nedeniyle insanlar merkez ülkelere doğru göç etmektedirler. Daha iyi bir ülkede yaşama ve para biriktirme arzusu içindeki bireylerin bu ihtiyaçlarını karşılama görevi ise organize suç grupları²⁴⁴ tarafından üstlenilmektedir.

Türkiye'nin, özellikle coğrafi konumu itibariyle çeşitli yönlerden içerisinde yer aldığı dünyadaki yasadışı göç hareketleri, sadece ülkelerin güvenliğini tehdit etmekle kalmayıp, çok sayıda yasadışı göçmenin umuda yolculuk niteliğindeki bu illegal hareketleri sırasında hayatlarına da mal olmaktadır. Ayrıca göçmenler, yasadışı göçlerden büyük gelir elde eden terör örgütleri, kaçakçılık şebekeleri ve yasadışı göç organizatörlerine de önemli bir kazanç ve fayda sağlamaktadır.²⁴⁵

Ülkemizde ilk olarak “bagaj ticareti” yapmak amacıyla turist olarak ülkeye giriş yapan kadınlar şeklinde başlayan süreç, hızlı bir şekilde fuhuşu da içeren örgütlü faaliyetler şekline dönüşmüştür. Ülkemize garson, dansçı, bebek bakıcısı, hizmetçi vs. olma hayaliyle gelen insan ticareti mağdurları, havaalanlarına iner inmez kaçakçıların ellerine düşmekte, pasaportları ellerinden alınarak istekleri dışında zorla alıkonulmakta, fuhuş yaptırarak, bir mal gibi satarak ya da zorla çalıştırarak üzerlerinden haksız kazanç elde edilmektedir.

Bu doğrultuda, Dünyada ve Türkiye'nin içinde yer aldığı bölgede yasadışı göç ve kadın ticaretinin açıkça gözlemlenebilen bir olgu olduğu ve Türkiye'nin, göç alan ülke olmaya ve -Uluslararası Göç Örgütü için bölge ülkelerinde hazırlanan raporlara

²⁴³ Milliyet Gazetesi, 14.04.2006.

<http://www.milliyet.com.tr/2006/04/14/son/sontur26.asp>, Erişim: 17.06.2006.

²⁴⁴ Şanlı, U., Gün, E., Aksiyon Dergisi, Sayı: 559, 22.08.2005.

<http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=22384>, Erişim: 06.10.2005.

²⁴⁵ Fırat, A., “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”,

<http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakciligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

göre- kadın ticaretinde önemli adreslerden biri haline gelmeye başladığı bilinmektedir.²⁴⁶

Göçmen kaçakçılığında Türkiye'nin tercih edilmesinin başlıca sebepleri olarak;

- İnsanların, Türkiye'de kaçak olarak çalışıp para biriktirerek ülkelerine geri dönmek istemeleri,
 - Daha önceden çeşitli yollarla Türkiye'ye gelerek yerleşmiş olanların kendi tanıdıkları insanları Türkiye'ye çağırması,
 - Türkiye'nin, Ortadoğu ve Kafkas ülkeleri arasında en demokratik, ekonomik açıdan güçlü ve istikrarlı bir ülke olması, yaşam standartlarının geldikleri ülkelere göre daha yüksek olması,
 - Türkiye'de yakalanmaları halinde daha az ceza göreceklarını ve insanlık dışı muameleye maruz kalmayacaklarını bilmeleri,
 - Yasadışı giriş yapan çoğu yabancı uyruklu kişilerle vatandaşlarımız arasında dil birliğinin bulunması,²⁴⁷
- gibi sebepler sıralanabilir.

4.3.1. Göçmen Kaçakçılığının Görünmeyen Sosyal Boyutları

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı (KOMDB) tarafından hazırlanan 2005 raporu'na göre; mağdurların temel özgürlüklerinin ellerinden alınarak bir eşya gibi satılmaları ve seks köleleri olarak ya da diğer işlerde zorla çalıştırılarak gerçekleştirilen insan ticareti faaliyetleri, Türkiye'de, Sovyetler Birliği'nin dağılması ardından yaşanan ekonomik kriz sonrasında tehlikeli bir seviyeye ulaşmış durumdadır.

Şiddet, zorlama ve kandırma yollarını kullanan insan tacirlerinin amacı, mağdurları cinsel yönden suistimal etmek, zorla çalıştırmak, köle olarak kullanmak,

²⁴⁶ Erder, S. ve Kaşka, S., “Usulsüz Göç ve Kadın Ticareti: Türkiye Örneği”, IOM İçin Yapılan Araştırma, http://www.un.org.tr/unfpa_tur/3rdcountryprogramme4otherprojects.asp#b7, Erişim: 10.10.2005.

²⁴⁷ Fırat, A., “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”, <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

diğer her türlü hizmetleri vermeye zorlamak veya organlarını çalıştırmaktır. Çoğunlukla kadın-kız ve erkek çocuklarından oluşan insan ticareti mağdurları, aslında tacirler tarafından esir alınan birer köledir, diğer bir ifade ile “Modern Çağın Köleleri”dir.

Uluslararası suç örgütleri tarafından kontrol edilen insan ticareti faaliyetleri, mağdurların hizmetçilik, tezgaharlık gibi sahte iş teklifleri ve daha iyi yaşam vaadiyle kandırılarak ya da fuhuş maksatlı gelenlerin veya yönlendirilenlerin konu olduğu olaylar olarak ülkemizde özellikle eğlence yerlerinin, turizmin ve nüfusun yoğun olduğu yerlerde daha çok görülmektedir.²⁴⁸

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC)’nin raporuna göre de, dünya genelinde insan tacirlerinin asıl mağdurlarının kadınlar olduğu, insan tacirleri tarafından mağdur edilen her 100 kişiden 77’sinin kadın, 14’ünün çocuk ve 9’unun erkek olduğu, ellerinde bulunan her 100 kişiden 87’sinin seks kölesi, 28’inin ise zorunlu işçi olarak kullanıldığı bildirilmektedir.

UNODC’nin yayınladığı raporda; Türkiye’nin insan kaçakçılığı ve seks kölesi ticaretinde "yüksek seviyede geçiş ülkesi" olduğu (hedef ülke konumunda bulunan 10 ülkeden biri olduğu), ayrıca kaynak ülke olarak "orta seviyede" olduğu ifade edilmektedir. Rapora göre Türkiye’ye, en çok Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna’dan kaçak insan getirilmektedir.

İnsan kaçakçılarının Türkiye’ye getirdikleri kişilerin profilini de inceleyen UNODC’ye göre, insan ticareti mağduru yetişkin erkeklerin ve erkek çocukların oranının düşük olduğu, insan tacirlerinin kurbanlarının büyük oranda kadınlar olduğu, ayrıca, reşit olmamış küçük kızların da Türkiye’ye kaçırıldığı vurgulanmaktadır.

Raporda ayrıca, insan tacirlerinin kurbanlarını çoğunlukla seks kölesi olarak çalıştırdığı, zorla işgücü olarak kullanma da görülmesine rağmen bu sayının seks kölelerine göre çok daha düşük olduğunun altı çizilerek, Türkiye’de 2005 yılı içinde

²⁴⁸ EGM-KOMDB, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2005 Raporu, EGM Yayınları, Ankara, 2006, s.114.
http://www.kom.gov.tr/turkce/konu_detay.aspx?uid=277&sm=comp12, Erişim: 10.05.2006.

360 kişinin insan ticareti suçu işledikleri gerekçesiyle yargılandığı²⁴⁹ da belirtilmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı'nın istatistiklerine göre; 1996 yılında 3 bin 69, 1997'de 4 bin 83, 1998'de 4 bin 920, 1999'da 3 bin 643, 2000'de 3 bin 529, 2001'de 3 bin 504, 2002'de 2 bin 559, 2003'te 1775, 2004'te 1990 ve 2005 yılı ortalarında ise 1001 yabancı uyruklu kadın fuhuş yaparken yakalanarak sınır dışı edilmiştir. Ve son on yıl içinde fuhuş yaparken yakalanan yabancı uyruklu kadınların toplamı 30 bin 73 olmuştur.²⁵⁰

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nin Türkiye Misyon Şefi Marielle Lindstrom'un beyanlarına göre, genelde ülkelerinde baskı altında, ölüm tehdidi ya da silahların gölgesinde yaşamak zorunda kalmış kadınlar, çoğu zaman çıkış yolu bulamamakta ve göçmen kaçakçılığı veya insan ticareti mağduru olmaktadır. Erkeklerin de göç ve insan kaçakçılığı mağduru olmasına rağmen, Moldova, Romanya, Ukrayna, Rusya, Özbekistan ve Kırgızistan'dan gelen kurbanların yüzde 90'ı kadınlardan oluşmaktadır.²⁵¹

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nin Türkiye'deki ofisinin 2006 raporuna göre de, kimliği belirlenen insan ticareti kurbanlarının yüzde 60'ı Ukrayna ve Moldova'dan; diğerlerinin ise Doğu Avrupa'dan ve eski Sovyetler Birliği'nden geldiği²⁵² belirtilmektedir.

Karadeniz ve eski Sovyet ülkelerinden gelen iki göç yolu üstünde bulunan Türkiye'de, İçişleri Bakanlığı ve IOM istatistiklerine göre, Türkiye'ye girerek insan tacirlerinin eline düşen yasadışı göçmenlerin yüzde 99'u turist vizesiyle gelmektedir. Kadınların çoğunluğu çocuk bakıcılığı, aşçılık gibi işler bulma amacıyla girdikleri gümrük kapılarından geçmeleriyle birlikte insan ticareti yapan oluşumların eline

²⁴⁹ Anka, A.A., Tarih: 24.04.2006

http://www.hurriyetusa.com/haber/haber_detay.asp?id=8489, Erişim: 15.07.2006.

²⁵⁰ Radikal Gazetesi, 29 Temmuz 2005.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=159982>, Erişim: 09.07.2006.

²⁵¹ Uğur, F., "Alo 157, Bu Bataklıktan Kurtarın Beni", Aksiyon Dergisi, Sayı: 563, 19.09.2005

<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22532>, Erişim: 11.12.2005.

²⁵² Radikal Gazetesi, 29 Temmuz 2005.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=159982>, Erişim: 09.07.2006.

düşmektedirler. Erkekler ise daha çok inşaat ve tarım sektörlerinde ucuz işçi olarak çalışmaktadırlar. IOM yetkililerinin tespitlerine göre, vize kalpazanları, sahte iş acenteleri, şoförler, kadın tacirleri ve genelev sahiplerini kapsayan organize bir suç ağı, insan ticaretinden menfaat sağlamaktadır.²⁵³

Diğer taraftan, göçmen kaçakçıları tarafından mal veya hayvan gibi gemi, tır ya da kamyonlara yüklenerek gerçekleştirilen bu çileli yolculuğu kadınlar ve çocuklar genelde tamamlayamamakta ve yolda ölmektedirler.²⁵⁴

Mağdur göçmenler üzerinde olduğu gibi, göçle gidilen toplumsal yapıda da önemli değişimlere neden olan göçmen kaçakçılığı ve özellikle insan ticareti, her şeyden önce insan haklarının en ağır bir şekilde ihlalidir. İnsan ticaretine konu olan göçmenlerin ilk olarak aile bağları koparılmaktadır. Yapılan baskı, yıldırma ve istismar sonucunda mağdurlar ahlaki çöküntüye uğramakta, uyuşturucu vb. gibi maddeleri kullanma alışkanlığı edinmekte, AIDS vs. gibi çeşitli bulaşıcı hastalıklara yakalanmakta, bunların gittikleri yerlerde yayılmasına sebep olmakta, istenmeyen gebelikler sonucu sorunlar yaşamaktadırlar.

Yaşanan fiziki ve ahlaki çöküntüyle birlikte, mağdurları kontrol altında tutmak isteyen insan tacirlerinin uyguladıkları psikolojik baskı sonucu, mağdurların psikolojik durumları bozulmakta, yaşadığı olumsuzluklar sebebiyle suç işleme eğilimleri de artmaktadır.

Sonuçta, beşeri ilişkilerde meydana gelen bozulmalar, toplum içerisinde çöküntülere sebep olabilmekte²⁵⁵, meydana gelen bu sosyal çöküntüyle birlikte fert, aile ve akabinde toplumun ahlaki yapısı olumsuz yönde etkilenmektedir.

²⁵³ Uğur, F., “Alo 157, Bu Bataklıktan Kurtarın Beni”, Aksiyon Dergisi, Sayı: 563 , 19.09.2005 <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22532>, Erişim: 11.12.2005.

²⁵⁴ Şanlı, U., Gün, E., “Mülteci Mafyası 7 Milyar Dolar Kazanıyor”, Aksiyon Dergisi, Sayı: 559, 22.08.2005.

<http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=22384>, Erişim: 06.10.2005.

²⁵⁵ Fırat, A., “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”, <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacaciligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

BM'nin 2005 yılı İnsan Ticareti Raporu'nda net bir şekilde belirtildiği üzere, hemen hemen bütün ülkelerde her yıl milyonlarca insan cinsel sömürü ve köle işgücü olarak kullanılmak üzere başka ülkelere götürülmek suretiyle insan kaçakçılığı suçu işlenmektedir ve bunun en büyük kurbanlarını kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Göçmenlerin kaçırıldığı ve istismar edildiği ülkeler arasında, Türkiye'de bulunmaktadır.²⁵⁶

Yukarıda da açıkça ortaya konulduğu üzere, Türkiye, özellikle cinsel istismar ve onun kadar olmasa da zorla çalıştırmak üzere kadın ve çocuk ticaretinin yapıldığı önemli bir hedef ve geçiş ülke konumunda bulunmaktadır.

Tüm bu yönleriyle insan kaçakçılarıyla etkin bir mücadelenin ancak, uluslararası işbirliğiyle ve "Modern Çağın Köleleri" tarafından üretilen hizmetlere olan talebin azaltılmasıyla mümkün olabileceği anlaşılmaktadır.

4.3.2. Göçmen Kaçakçılığının Görünmeyen İktisadi Boyutları

Ülkemizde ve yurt dışında hazırlanan raporlarda yer aldığı üzere; göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti yöntemleri, mağdurlarının durumu ve tüm bu gelişmelerin toplumda neden olduğu yozlaşma belirtilerek özellikle Türkiye'de, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yasadışı göçün ve göçmen kaçakçılığının tehlikeli bir seviyeye yükselmesi, ayrıca, sadece Türkiye'nin değil küresel bir insanlık problemi olduğu hususlarına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Göçmen kaçakçılığı, aile ve toplumda sosyal boyutlu ve çok yönlü değişikliklere neden olduğu gibi, iktisadi açıdan da önemli bir sorundur.

Göçmen kaçakçılığı iktisadi açıdan ele alındığında konunun üç boyutlu olduğu görünmektedir. Bunlardan birincisi, yasadışı göçmeni bu yola iten ve çeken iktisadi nedenler, ikincisi yasadışı göç ile gidilen yerde neden olduğu iktisadi sorunlar ve son olarak da, bu işten haksız kazanç sağlayan göçmen kaçakçılarının fahiş haksız kazançlarıdır.

²⁵⁶ Özmenek, E., New York, 24.04.2006.

<http://www.voanews.com/turkish/archive/2006-04/2006-04-24-voa15.cfm>, Erişim: 11.07.2006.

Daha önce de açıklandığı üzere bazen savaşlar, iç çatışmalar vs. nedenlerle kendisinin ve ailesinin can güvenliğini sağlayamayan, ama çoğunlukla ülkelerindeki gereksinim ve ihtiyaçlarını karşılayamayan, yaşamlarını idame ettirmede ciddi sıkıntılarla karşılaşan, beklentilerini tatmin edemeyen insanların, daha çok şey umdukları bir başka ülkeye gitmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Burada ülkelerinin ve kendilerinin ekonomik sıkıntıları itici faktör olurken, yasadışı olarak göçmeyi düşündükleri ülkelerdeki ekonomik göstergeler çekici faktör olmaktadır. Örneğin, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye Temsilcisi Marielle Sander Lindstrom'un da açıkça belirttiği üzere, özellikle Doğu Bloğu ülkelerinde yaşayan insanların gelir düzeylerindeki düşüklük, insan ticaretinin alt yapısını hazırlayan²⁵⁷ temel unsurdur.

İnsanlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu amaçlarını yasal yollardan gerçekleştirebildikleri gibi, bunu yapma imkanına sahip olmayanlar ise, mülteci statüsünü kazanmak için talepte bulunmakta ya da yasadışı göçmen olarak başka ülkelerde yaşamaya başlamaktadırlar.

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretinin ekonomik manada ikinci iktisadi boyutu ise, göçle gidilen ülkeler üzerinde olmaktadır. Nitekim bir hayal uğruna yola çıkarak kaderlerine terk edilen yasadışı göçmenlerden, yolculuk neticesinde Avrupa'ya ulaşmayı başarabilen göçmenler buldukları ülkelerdeki tekstil atölyelerinde, tarım veya temizlik sektörlerinde kaçak işçi olarak çalışmaktadırlar.²⁵⁸

Avrupa ülkeleri dahil göçle gidilen ülkelerde, yasadışı göçmenler düşük ücretlerde ve yasadışı/kaçak olarak çalıştırılmaktadır. Bu sebeple ülkedeki yetişmiş elemanların işsiz kalması gündeme gelmekte ve kalitesiz üretim artmaktadır.²⁵⁹

Neticede yasadışı göçle gidilen ülkede hemen her sektörde yetişmiş ve yetişmemiş elemanların istihdam oranı azalarak işsizlik oranı artmaktadır.

²⁵⁷ <http://www.kssgm.gov.tr/sonucraporu.pdf>, s.11, Erişim: 26.06.2006.

²⁵⁸ Şanlı, U., Gün, E., "Mülteci Mafyası 7 Milyar Dolar Kazanıyor", Aksiyon Dergisi, Sayı: 559, 22.08.2005.

<http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=22384>, Erişim: 06.10.2005.

²⁵⁹ Fırat, A., "Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti",

<http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacaciligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

Son olarak göçmen kaçakçılığının iktisadi manada belki de ülkeler açısından en önemli olan yönü, göçmen kaçakçılarının ya da mafyasının haksız kazanç boyutu bulunmaktadır.

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti, terör örgütlerinin ve organize suç örgütlerinin uyuşturucu ve silah kaçakçılığından sonraki en önemli gelir kalemi haline gelmiştir. Çünkü, göçmenler gitmek istedikleri ülke ve tercih ettikleri güzergaha göre kişi başına 3-7 bin Euro arasında değişen bir rakamda ödeme yapmaktadır. Dolayısı ile, yasal olarak ülkelerinden ayrılarak gitmek istedikleri ülkelere gitme şansları olmayan insanları “vaat edilmiş topraklara” taşıyan göçmen kaçakçıları ve göçmen mafyası tarafından, yasadışı göç hareketlerinden yılda yaklaşık 7 -10 milyar dolarlık²⁶⁰ haksız ve kayıtsız kazanç elde etmektedir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Suçu Önleme Merkezi'nin tahminlerine göre ise, insan ticaretinin dünyadaki yıllık cirosu 7 ila 8 milyar dolara ulaşmaktadır. Bu bağlamda, çeşitli terör örgütleri ve organize suç örgütleri tarafından elde edilen bu haksız yüksek kazanç, yine bu suç örgütlerince yasadışı yollarda kullanılmaktadır.²⁶¹

Göçmenlerin kaçırılmasının dışında, yasadışı göçmenlerin ülke içerisinde zorla çalıştırılması suretiyle de azımsanamayacak oranda haksız kazanç sağlanmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nin “2005: Türkiye, İnsan Ticareti ve Eğilimler” raporu, Türkiye'deki insan ticaretinin geldiği tabloyu ortaya koymasından bakımından önemlidir. 2005 Raporuna göre; Türkiye'de, insan tacirleri tarafından zorla çalıştırılan kadınlar günde 15-30 kez cinsel ilişkiye girmek zorunda bırakılarak, tacirlere günde yaklaşık 2 bin 250 dolar, bir yılda yaklaşık 765 bin dolar para kazandırmaktadırlar.

Türkiye'de 2005 yılında belirlenen 469 mağdurun üzerinden sağlanan gelir 360 milyon doları civarındayken, toplam mağdur sayısının bunun 10 katı olduğu

²⁶⁰ Şanlı, U., Gün, E., “Mülteci Mafyası 7 Milyar Dolar Kazanıyor”, Aksiyon Dergisi, Sayı: 559, 22.08.2005.

<http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=22384>, Erişim: 06.10.2005.

²⁶¹ Fırat, A., “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”,

<http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakligiveInsanTicareti.doc>, Erişim: 12.11.2005.

düşünüldüğünde seks kölesi ticaretinden yılda yaklaşık 3.6 milyar dolarlık yasadışı gelir elde edildiği²⁶² de raporda belirtilmektedir.

Diğer taraftan ekonomik açıdan, yakalanan yasadışı göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, muhafazaları ve ülkelerine geri gönderilmelerinin mali külfetini de ülkemiz yüklenmektedir.

4.4. AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE YASADIŞI GÖÇ HAREKETLERİ

Türkiye, Avrupa Birliği'ne katılım doğrultusunda yaşanan gelişmeler sürecinde, AB mevzuat yükümlülüğünü yerine getirme çabaları doğrultusunda 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesini imzalamış ve bu doğrultuda Avrupa Birliği mevzuatının benimsenmesi için ulusal bir program takip etmeye başlamıştır.

Yasadışı göç ve iltica konularında, 2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde;²⁶³

a. Kısa vadede; yasa dışı göç ile mücadelenin güçlendirilmesine devam edilmesi ve Avrupa Komisyonu ile bir geri kabul anlaşmasının müzakere edilmesi,

b. Orta vadede ise; yasa dışı göçü önlemek amacıyla göçe ilişkin AB müktesebatının ve uygulamalarının kabul edilmesi ve yürürlüğe koyulması, sığınma alanında uyum sağlanmasına, 1951 Cenevre Sözleşmesine getirilen coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ile ilgili çalışmalara başlanması, sığınma başvurularının değerlendirilmesi ve kararlaştırılması sisteminin güçlendirilmesi, sığınmacılar ve mülteciler için konaklama birimleri ve sosyal destek sağlanması, konularına yer verilmiştir.

Buna ek olarak, göç ve iltica alanında AB'nin Adalet ve İçişleri alanındaki mevzuata uyum sağlayabilmek amacı ile, Türkiye sınır kontrolü, göç ve ilticadan sorumlu farklı devlet birimlerini bir araya getirdiği özel bir görev gücü oluşturmuştur. Türkiye, genel bir strateji geliştirebilme amacı ile bu alanlarda üç çalışma grubu (sınırlar, göç ve iltica) kurmuştur.

²⁶² Radikal Gazetesi, 01.02.2006.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=177303>, Erişim: 22.06.2006.

²⁶³ Resmi Gazete, 24.03.2001/24353.

Bu hedefler doğrultusunda, Türkiye-AB 2002 Mali İşbirliği Programı kapsamında İçişleri Bakanlığı tarafından İltica-Göç ve Entegre Sınır Yönetimi alanlarında eşleştirme mekanizması ile yürütülmesi öngörülen iki proje hazırlanmıştır.

İltica ve Göç Projesinin genel hedefi, Türkiye'nin, iltica ve göç stratejisini AB Mevzuatına uyumlaştırmaktır. Projenin amacı ise, göç ve ilticadan sorumlu kuruluşların operasyonel kapasitesinin geliştirilmesi (koordinasyon, insan kaynakları, malzeme) dahil olmak üzere, AB mevzuatı ve en iyi uygulamalarına uyumlaştırmak için, AB fonlarının hükümlerinden genişletilerek yararlanılacak şekilde bir Eylem Planı'nın hazırlanmasına katkı sağlamak amacıyla göç ve ilticadan sorumlu kurumların operasyonel kapasitesinin geliştirilmesine destek sağlamak şeklinde belirlenmiştir.²⁶⁴

Uluslararası anlaşmalar, iltica hukuku ve temel insan hakları hukuku saklı kalmak kaydıyla, bir devlet, ülkesinde bulunan ve durumları yasal olmayan yabancıları ülkesinden çıkarma hakkına sahiptir. Ne var ki uygulamada, yasadışı göçmenlerin geri gönderilmesinde ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Özellikle ülkemizde, sınırdaş olmayan fakir ülkelerin vatandaşlarının geri gönderilmesinde mali ve idari sıkıntılar yaşanmaktadır.

Yasadışı yollardan başka ülkelere geçmiş kişilerin, vatandaşı oldukları ülkelere veya geldikleri ülkelere iadelerini düzenleyen geri kabul anlaşmaları bu amaçla kullanılan yasal araçların başında gelmektedir. AB üyelik sürecinde, Türkiye'ye yasadışı göçmen gönderen, doğu sınırındaki komşu ülkelerle, daha sonra bunların ötesindeki ülkelerle ve Batı sınırındaki ülkelerle geri kabul anlaşmaları akdedilmesi orta vadede hedeflenmektedir.

Bu çerçevede, ikili müzakerelerle bazı ülkelerle bu geri kabul anlaşmaları imzalanmış ve yürürlüğe girmiş bazılarında da teklif edilmiştir. Böylece, Türkiye üzerinden yasadışı yollarla Avrupa ülkelerine gitmiş olan yasadışı göçmenlerin kabul edilmesi durumunda, ülkelere ya da Türkiye'ye geldikleri ülkelere iadesinin gerçekleşmesi sağlanabilecektir.²⁶⁵

²⁶⁴ EGM, İltica ve Göç Mevzuatı, Başkent Matbaası, Ankara, Şubat 2005, s.6, 7.

²⁶⁵ EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu, tüm canlıları ve dünyanın bütününi ilgilendiren çok yönlü bir meseledir. Göç, şu anki dünyanın demografik, coğrafi, ekonomik, siyasi ve sosyolojik durumunun oluşumunda olumlu ve olumsuz yönleriyle etkin olmuş, kadim ve sosyal bir olgudur. Genel manada göç, herhangi bir nedenle bulunulan yerden başka bir yere doğru geçici veya sürekli yerleşme amaçlı gerçekleşen, coğrafi, kültürel ve sosyal bir yer değiştirme eylemliliğidir. Göç kısacası, bir yer değiştirme hareketidir.

Çalışmamızda da belirtildiği üzere, göç olgusu, farklı zamanlarda farklı şekillerde ifade edilmiş, farklı teorilerle anlamlandırılmış, yine yoğunluğuna, nedenlerine, mesafesine ve süresine göre farklı farklı sınıflandırılmıştır. Tarih boyunca çeşitli şekillerde ele alınan göç, ilkel göçler, zorunlu göçler, serbest (gönüllü) göçler, kitlesel göçler, mevsimlik göçler, iç göçler ve dış (uluslararası) göçler şeklinde incelenmiştir. Bunlara yasallık bağlamında çalışmamızda da ayrıntılı bir şekilde açıkladığımız yasadışı göçler de ilave edilebilir.

İnsanlık tarihinin her döneminde, toplumların kültüründe, ekonomisinde, sosyal yapısında ve demokrasisinde etkili faktörlerden birisi olan göç, ilk çağlarda yaşamın devam ettirilebilmesi amacıyla ilkel ve zorunlu olarak gerçekleşmekteyken, insanoğlu daha sonraları başta ekonomik nedenler olmak üzere, daha iyi şartlarda hayat sürdürebilme arzusuyla, isteklerine hitap ettiğine inandığı bölgelere doğru göç etmişlerdir.

Göç kavramı her ne kadar insanlık tarihi kadar uzun olsa da, Türk toplumu bu kavramla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkin bir şekilde tanışmıştır. Türkiye'de göç denildiğinde, Batı'dan yaklaşık yüzyıl sonra plansız, programsız, sanayileşmeyle bağlantısı zayıf bir şekilde ortaya çıkan ve kentleşmeyi bir sorun yumağı haline getiren iç göçler ve hemen sonrasında Batı'nın işçiye muhtaç yapısını besleyen dışa göç akla

gelmektedir.²⁶⁶ 1990'lı yıllardan sonra da tüm dünyayı meşgul eden yasadışı göç sorunu Türkiye'nin gündeminde bulunmaktadır.

Çalışmamızda belirtildiği üzere göç, Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da artarak devam eden bir süreçte Türkiye'nin gündeminde yer almıştır. Türkiye, sınırları içinde kır-kent istikametinde gerçekleşen beklenmeyen, yoğun ve kontrolsüz iç göç sonucunda çarpık ve şehirleşemeyen şehirlerle yaşama durumunda kalmıştır. Gerçekleşen iç ve dış göçler sonucunda Türkiye umduğunu bulamamıştır. Büyük şehirlere göç edenler, genelde kendi imkan ve kabiliyetleri dahilinde işler bulmuş ve belli bölgelerde gecekondü kültürünün bir üyesi olmuştur.

Yurtdışına göç eden vatandaşlarımız ise, döviz girdisi amaçlı gönderilme gayeleri paralelinde kimi zaman yatırımlarını Türkiye'de değerlendirirken, kimi zaman da gittikle ülkelerde kendi işlerini kurma yolunu tercih etmişlerdir. Yalnız, niteliksiz işgücünün yurtdışına gönderilerek, nitelikli işgücünün ülkeye geri dönüşü, hayalden öteye gidememiştir. Ülkemize, emekli olan gurbetçilerimiz dönmüş, onlar da çoğunlukla kazançlarını memleketlerine şato vari lüks evler ya da çiftlikler yaptırma yoluyla değerlendirme yolunu seçmişlerdir.

Çalışmamızda dönemsel olarak incelendiği üzere, ülkemizde 1950'li yıllarda başlayarak hızını gittikçe arttıran köyden kente göçü, 1960'lı yıllarda ferdi ve devlet destekli işçi göçleri, akabinde işçilerin ailelerini yanlarına almalarıyla devam eden aile birleşmeleriyle daha da genişleyen bir göç süreci izlemiştir. Türkiye geçmişten bugüne, iç ve dış göç süreci açısından oldukça zengin tarihsel ve kültürel deneyimlere sahip bir ülkedir. Türkiye'ye son dönemlerde yönelen yeni göç akımları, ülkemizin uluslararası göç hareketlerinde özellikle de yasadışı göç hareketlerinde söz sahipliğinin artacağına işaret etmektedir.

70'li yıllarda tüm dünyada yaşanan ekonomik krizde Batılı devletlerin işgücü alımını durdurmalarından sonraki süreçte, ülkeler arasındaki gelişmişlik-gelişmemişlik dengesinin artması, ülke içerisindeki istikrarsızlıklar, insan hakları ihlalleri, iç savaşlar,

²⁶⁶ Yalçın, C., Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.178.

politik baskılar ve kıtlık gibi etkenler insanları gelişmiş ulaşım ve haberleşme imkanlarını da kullanarak bugün tehlikeli boyutlara ulaşan yasadışı göç hareketlerine itmiştir. Ülkelerarası yasal göç yollarının kapanması ya da bulunmayışı insanları yasadışı yollara göçe tevessüle sevk etmiştir.

Dünya ülkeleri arasındaki gelişmişlik düzeyi farkı, her geçen gün artan gelir dağılımı uçurumu, toplumu oluşturan fertlerde daha rahat bir yaşam sürme arzusu oluşturmuştur. Hiç şüphesiz fakir ülkelerin vatandaşları bu hayata karşı sınırsız bir arzu duymakta, ülkelerinde bulamadıkları huzuru ve mutluluğu başka ülke topraklarında bulacakları ümidiyle yeni arayışlar içine girmektedirler.

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra uluslararası göç hızlı bir şekilde tüm ülkelerin gündemine girmiştir. Çoğunlukla ekonomik ve politik sorunları olan ülkelerin vatandaşları daha iyi yaşama ümidiyle, daha iyi şartların olduğu ülkelere gitmek isterken, gerek güzergah üzerinde bulunan ülkeler gerekse de hedef ülkeler göçle oluşacak nüfus artışının özellikle ekonomilerine getireceği dezavantajlardan dolayı bu göçü kontrol altına almak ve önlemek istemektedirler.

Bugün dünya coğrafyasına baktığımızda, ABD, Kanada, Avustralya gibi ülkelerle Avrupa Birliği ülkelerinin özellikle Çin, Tayvan, Orta Asya Ülkeleri, Afrika Ülkeleri gibi birçok gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkeden göç aldığını görmekteyiz.

Yasadışı göç; her ülkeyi, özellikle de geçilen ve hedef ülkeyi etkileyen ve çözümü için kesinlikle uluslararası işbirliğinin kaçınılmaz olduğu küresel bir problem haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda, son yıllarda tüm dünyayı meşgul eden yasadışı göç, göçmen-insan kaçakçılığı kavramları, Kaynak-Transit-Hedef Ülke konumunda bulunan Türkiye'nin mevcut durumu ile özellikle ülkemizin yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadelesi açıklanmaya çalışılmıştır.

Ülkeler arasında, gelişmişlik-gelişmemişlik orantısızlığı, ekonomik, sosyal ve politik problemler var olduğu sürece uluslararası göç hareketleri devam edecektir. Uluslararası boyutlu ve çok yönlü bir hareketlilik olan yasadışı göç ve göçmen

kaçakçılığını, gerek insani, gerek suç boyutuyla yalnız yasal düzenlemelerle ya da fiziki tedbirlerle önlemek mümkün gözükmemektedir.

Sınıraşan boyutlu yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığı gibi organize bir suçla mücadelede, etkin sınır kontrolleri ve vize uygulamaları ile ülkeler arası işbirliğiyle gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelerle birlikte, insanların göç etme nedenlerini ortadan kaldıracak ya da asgariye indirecek ekonomik ve sosyal tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Çalışmamızda EGM Yabancılar İltica Hudut Dairesi Başkanlığı'nın verileriyle de gösterildiği üzere, yıldan yıla yakalanan yasadışı göçmenlerin ve göçmen kaçakçılarının sayısı artmaktadır. Buradan hareketle biz yasadışı göçmen sayısının her geçen gün arttığını ve göçmen kaçakçılarının ve insan tacirlerinin gelir kaynağı olmaya devam ettiğini söyleyebiliriz.

Gerçekleştirilen mücadelelerden, ülkemizde her geçen gün yasadışı göçmen yakalamalarının arttığı, bunun yanında; özellikle kaynak ve transit anlamda giderek artan bir kaçak göçmen trafiğinin oluştuğu, bu yakalamaların ancak kısa vadede çözümler getirdiği ve tamamen önlenemesinin ancak, uluslararası yeni çözüm yolları ve etkin işbirliği uygulamaları geliştirmeden mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

Yasadışı göç ve göçmen kaçakçılığına Türkiye açısından genel manada bakıldığında, özellikle Transit Ülke ve Hedef Ülke konumuyla Türkiye, yakaladığı yasadışı göçmenlerin, göçmen kaçakçılığı ya da insan ticareti mağdurlarının ülkelerine geri iadelerinde maddi ve manevi zarar gören, konunun mağduru olan bir ülke pozisyonundadır.

Ülkelerin iç ve dış politikaları, ekonomileri ve toplumsal yapılarında pek çok olumsuz etkisi bulunan yasadışı göç hareketleri, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti problemleri, özelde Türkiye, genelde bütün dünya ülkeleri tarafından tamamen durdurulması mümkün olamasa dahi, etkin uluslararası işbirliğiyle kontrolü ve asgariye indirgenmesi mümkün gözükmemektedir.

Her dönemde farklılıklar gösteren göç olgusu ütopyik olarak düşünöldüğünde, tarihin hiçbir döneminde bireyin arzu ve ihtiyaçlarının bitmediğı ve tam manada karşılanamadığından hareketle, göçler gelecekte gezegenler arası göçler şeklinde de devam edecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

ABADAN-UNAT Nermin, Türk Dış Göçünün 24 Yıllık Bilimsel Bilançosu, 1960-1984, Türk Dış Göçü 1960-1984: Yorumlu Bibliyografya, Nermin Abadan-Unat ve Neşe Kemiksiz, Siyaset Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1986.

ABADAN-UNAT Nermin, Bitmeyen Göç/Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

AKKAYAN Taylan, Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.

AKŞİN Sina, “Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi”, 3. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1998.

AKTAR Ayhan, “Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları”, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

AKYOL Taha, “Şiddet Sarmalı”,
<http://www.milliyet.com/2006/03/25/yazar/akyol.html> 25.03.2005.

ALPAR İstiklal ve YENER Samira, Gecekondu Araştırması, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1991.

ASAR Aydoğan, Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, Emek Ofset, Ankara, 2004.

BARAN A. Görgün, “Göç ve Yaşlıların Toplumsal Konumu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

BAYHAN Vehbi, “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

BİRKAN Celen, “Ekolojik Planlama”, Kent Planlamada Yeni Gündem: Çevre ve Katılım Uluslararası Tartışmalı Teknik Toplantı (11-13 Aralık 1991), TMMOB Şehir Plancıları Odası Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

BMMYK, Mültecilere Yardım, BMMYK Türkiye Temsilciliği, Ankara. 2001 b.

BUZ Sema, “Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış”, Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Ekim-Aralık 2003, Sayı: 6, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.

CERİT Suat, “Türkiye’de İller Arası Göçler”, Nüfusbilim Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları, C.8, S.81, Ankara, 1986.

Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistiki Göstergeler 1923-1990, DİE, Ankara, 1991.

DİE Tebliği, “1980-1985 ve 1985-1990 Sayımlar Arası Dönemlerde Türkiye’de İç Göçler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

Devlet Planlama Teşkilatı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1963.

Devlet Planlama Teşkilatı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1968.

Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1972.

Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1979.

Devlet Planlama Teşkilatı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara. 1985.

Devlet Planlama Teşkilatı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara. 1989.

Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara. 1996.

Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

DİNÇER Meral, “Göç-Doğal Kaynaklar İlişkisine Çevre Güvenliği Açısından Bir Bakış” II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi ve Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/oik572.pdf>

DURUGÖNÜL Esmâ, “Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

DURUGÖNÜL Esmâ, ‘Göç Yolları’, Görüş: Haziran 2002.
http://www.tusiad.org/yayin/gorus/51/e_duru.pdf

EGM, Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı.

EGM-KOM, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 1999 Raporu, EGM Basımevi, Ankara, 2000.

EGM-KOMDB, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2001 Raporu, EGM Yayınları, Ankara, 2002.

EGM, YHİDB, Dünya’da ve Türkiye’de Yasadışı Göç, EGM Basımevi, Ankara, 2001.

EGM, APK, Sımraşan Örgütlü Suçlar ve Türkiye, EGM, Ankara, 2003.

EGM, İltica ve Göç Mevzuatı, Başkent Matbaası, Ankara, Şubat 2005.

ERHARD Franz, Population Policy in Turkey [Türkiye’de Nüfus Politikası], Deutsches Orient Institut, Hamburg, 1994.

FIRAT Ali, “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”,
<http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakciligiveInsanTicareti.doc>

LEE Everett S., “A Theory of Migration”, Migration, ed. J.a. Jackson, Cambridge University Press, London, 1969.

GERAY Cevat, “Kentleşme ve Konut Politikaları Açısından Yeni Yerleşmeler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

GÖKÇE Birsen, “Açılış Konuşması”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

GÖRMEZ Kemal, Kent ve Siyaset, Gazi Kitapevi Yayınları, Ankara, 1997.

GÜVENÇ Bozkurt, “Göç Olgusu ve Türk Toplumu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

IOM, World Migration 2003, Managing Migration, Challenges and Responses for People on the Move, IOM Research and Publication Unit, Geneva/Switzerland, 2003,

IOM, Data On Migration And Security Report,
www.iom.int/DOCUMENTS/OFFICIALTXT/EN/security.PDF.

ICDUYGU Ahmet, SİRKECİ, I. and Aydingün, I. (eds.) (1998), “Türkiye’de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkileri”,
<http://www.geocities.com/sirkeci/papers/turkiyedeicgoc.pdf>,

İÇDUYGU Ahmet ve Turgay ÜNALAN, “Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, Türkiye’ de İç Göç Konferansı Bolu-Gerede 1997, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

JANSEN Clifford J., “Migration: A Sociological Problem”, Readings in the Sociology of Migration, ed. Clifford J. Jansen, Pergamon Pres, New York, 1970.

KAFESOĞLU İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005.

KAYHAN Mutlu, "Yasadışı Göçün Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri", Avrasya Dosyası, Cilt: 9,Sayı: 2, 2003.

KELEŞ Ruşen, Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi, Ankara, 1990.

KESKİN S. Cenap ve ÖZER Önder, Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları 1923-1973, TC Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü’nün İnceleme Raporu, 1973.

KEYDER Çağlar, Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınevi, İstanbul, 1993.

KIRAY M., “Modern Şehirlerin Gelişmesi ve Türkiye’ye Has Bazı Eğilimler”, Kentleşme Yazıları, ed. Mübeccel Kıray, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1998.

KIZILÇELİK Sezgin, “Mersin’e Göç Etmiş İnsanların Sağlık Koşulları Üzerine Bir Çalışma”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

KİRİŞÇİ Kemal, Zorunlu Göç ve Türkiye, BMMYK, Ankara, 2000.

KOCACIK Faruk, “1878-1900 Yılları Arasında Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçlerin Anadolu’daki Sürekli Yerleşme Yerleri ve Toplumsal Yapıya Etkisi”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

KOCAMAN Tuncer, “Türkiye’de İç Göçler İller Arası Kır-Kent Göçleri ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-1990)”, T. Bulutay(Ed.) Türkiye’de Tarımsal Yapı ve İstihdam, DİE Yayınları, Ankara 1998.

KOÇDEMİR Kadir, “Yeni Bin Yılın Derdi Göç ve İltica”, Türk İdare Dergisi, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı 423, Ankara, Haziran 1999.

KOOPMANS Ruud, The Limits of Modernization: Turkey [Modernleşmenin Sınırları: Türkiye], University of Amsterdam Institute of Applied Sociology, Amsterdam, 1976.

KUZU İrfan, Murat Paker ile röportaj, “Psikolojik Açıdan Göç”, Birgün Gazetesi Pazar Eki, 6.11.2005.

LOBO Marie, "The Plight of Refugees." World Health, 1993. MARDİN, Ş. (1980) “Turkey: The Transformation of an Economic _ode [Türkiye: Ekonomik Yapının Dönüşümü]”, The Political Economy of _ncome Distribution in Turkey içinde, Özbudun E. ve Uluslan A. (der.)

Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1971.

NİŞANYAN Sevan, Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçe’nin Etimolojik Sözlüğü, II. Baskı, Adam Yayınları, 2003.

OZANKAYA Özer, Toplumbilim, Tekin Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul, 1986.

ÖĞDÜ İ. Murat, Yasadışı Göç, Türkiye'nin Çıkarları Açısından Bir Çözümleme, Yayınlanmamış Master Tezi, TODAİE, 2005.

ÖZCAN Yusuf Ziya, "İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar", Türkiye'de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

PEKER Mümtaz, "Türkiye'de İç Göçün Değişen Yapısı", 75. Köylerden Şehirlere Göç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

PETERSEN William, "A General Typology of Migration", Readings in the Sociology of Migration, ed. Clifford J. Jansen, Pergamon Press, New York, 1996.

RAVENSTEİN E. George, "The Laws of Migration", Journal of the Royal Statistical Society, Vol.48, No.2, 1885.

RAVENSTEİN E. George, "The Laws of Migration", Journal of the Royal Statistical Society, Vol.52, No.2, 1889.

RİST Ray C, Guestworkers in Germany, Praeger Publishers, New York, 1978.

ROUX Jean Paul, Türklerin Tarihi Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Milliyet Yayınları, 1989.

SAYIN Önal, "Göç ve Ekonomi", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

SCOTT Franklin, World Migration In Modern Times, New Jersey, Prentice Hall Ind., 1968.

SEZAL İhsan, “Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

ŞAHİN Cemal, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2, 2001.

ŞANLI Ufuk, GÜN Ercan, “Mülteci Mafyası 7 Milyar Dolar Kazanıyor”, Aksiyon Dergisi, Sayı: 559, 22.08.2005.
<http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=22384>

TAFT Ronald, From Stranger to Citizen, Tavistock Publications, London, 1966.

TARHANLI Turgut, Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları Konusunda Hukuki Bir Değerlendirme, BMMYK ve Boğaziçi Üniversitesi Vakfı, Ankara, 2000.

TDK, Güncel Türkçe Sözlük,
<http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?kelime=g%F6%E7>.

TEKELİ İlhan ve ERDER, Leila, Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978.

TOLAN Barlas, Toplum Bilimlerine Giriş, Murat&Adım Yayıncılık, Ankara -1996.

TÜRKASLAN Nesrin, “Bursa’da Meskun Bulgaristan Göçmenlerinin Ekonomik Durumları Üzerine Bir İnceleme”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (Mersin Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

TÜMERTEKİN Erol, “Türkiye’de İç Göçler Üzerine”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, No: 68, 1977.

TÜMERTEKİN Erol, “Kır-Kent Dengesi ve Göç”, Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları-1, İstanbul, 1985.

UĞUR Fatih, “Alo 157, Bu Bataklıktan Kurtarın Beni”, Aksiyon Dergisi, Sayı: 563 , 19.09.2005 <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22532>

USLU Salim, CASSINA Giacomine, Türkiye’ den Avrupa’ya Göç, Hak-İş Eğitim Yayınları, 1999.

ÜNALAN Turgay, “Türkiye’ de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

ÜNER Sunday, Nüfusbilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972.

ÜNER Sunday, “Nüfus Artışı, Göçler ve Kentleşme”, Türkiye’nin Gelişmesinde Nüfus Olgusu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Aile Planlaması ve Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1983.

YALÇIN Cemal, Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt : 26 No: 1, Mayıs 2002. <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/59.pdf>.

YASA İbrahim, Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme, TODAİE Yayınları No:182, Ankara, 1979.

ŞAHİN Zeynep, Türkiye’ye Yönelik Dış Göçteki Değişim ve Süreklilik, www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_12.html.

1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi.

Resmi Gazete: 21.06.1934/2733

Resmi Gazete: 24.7.1950/7564.

Resmi Gazete; 05 Eylül 1961/10898.

Resmi Gazete: 22.11.1988/19997.

Resmi Gazete: 30.11.1994/22127.

Resmi Gazete, 24.03.2001/24353.

Resmi Gazete, 12.10.2004/25611.

30.01.2003 tarih ve 4803 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunun 26.02.2003 tarihli 2003/5329 sayılı kararı ile onaylanmış, 19.03.2003 tarih ve 25052 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

30.01.2003 tarih ve 4800 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş. Bakanlar Kurulunun 26.02.2003 tarihli 2003/5329 sayılı karar ile onaylanmış, 19.03.2003 tarih ve 25052 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

30.01.2002 tarih ve 4803 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunun 26.02.2003 tarihli 2003/5329 sayılı karar ile onaylanmış. 19.03.2003 tarih ve 25052 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

İnternet Kaynakları

<http://www.discoverturkey.com/kultursanat/yayla.html>

http://www.folklor.org.tr/icerik/haber_detay.asp?id=69

http://www.hurriyetusa.com/haber/haber_detay.asp?id=8489

http://www.kom.gov.tr/turkce/konu_detay.aspx?uid=277&sm=comp12

<http://www.kssgm.gov.tr/sonucraporu.pdf>

http://mali.istanbul.pol.tr/Sayfa_Modul.asp?nedir=modul&isim=gocmen

<http://www.milliyet.com.tr/2006/04/14/son/sontur26.asp>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=177303>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=159982>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Demografi>

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=187

http://www.un.org.tr/unfpa_tur/3rdcountryprogramme4otherprojects.asp#b7

<http://www.voanews.com/turkish/archive/2006-04/2006-04-24-voa15.cfm>

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında KAYSERİ ili Yeşilhisar ilçesinde doğdu. 1988 yılında Yeşilhisar Hızır İlyas İlkokulu'nu, 1991 yılında Yeşilhisar Ortaokulu'nu, 1995 yılında Polis Kolejini ve 1999 yılında Polis Akademisi'ni bitirdi. Aynı yıl Yozgat İl Emniyet Müdürlüğü'nde Komiser Yardımcısı ünvanı ile göreve başladı ve 2003 yılına kadar burada değişik birimlerde çalıştı. 2000-2001 eğitim öğretim döneminde Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı Sosyoloji bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. 2003 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü'ne atandı ve halen burada görevine devam etmektedir.